

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

133

134

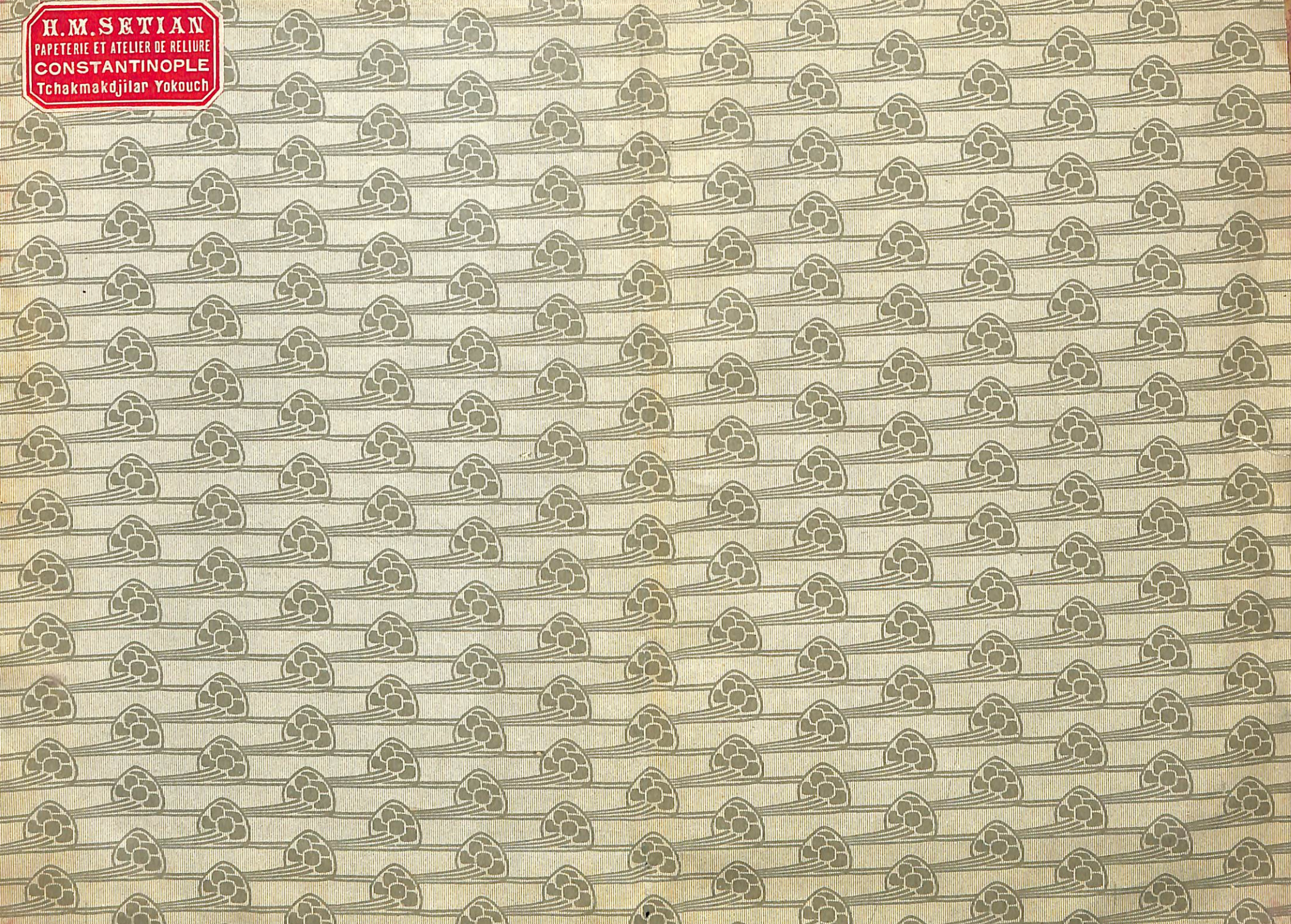
135

136

1 1882

7-99

H.M. SETIAN
PAPETERIE ET ATELIER DE RELIURE
CONSTANTINOPLE
Tchakmakdjilar Yokouch

491.99-8

51-91

4.

ԸՆԹԱՅՔ

Ի ԳՐՈՑ ԲԱՐԲԱՌ

Բ. ՏԱՐԻ

ՀԱՐԱՔԱԾՈՅՔ

Ի ՆԱԽՆԵԱՅ ԵՒ ՅԱՐԴԵԱՅ

ՀԱՆԴԵՐՁ ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԱՄԲ

Բ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԱՏԱՆ ԶՈՒՅՆԵՍ ԳԵԼՇԵԱՆ
Գրգուրյան Թի 25
* ՊՈԼՈՆ-ԿՈՆՍՊԼԵ
Tchakmakdjian N° 25
* LIBRAIRIE HOVHANNES KILDJIAN *

Կ. ՊՈԼԻՍ

ԳՐԱՏՈՒՆ Պ. ՊԱՆԵՆՑ

1896

ՀՐԱՏԱՐԱԿԵԼԻ

Ընթացի Ի Գրոց Բարբառ Գ. Տարի
Պատմութիւն Հայ Մատենագրութեան

9258

ՏՊԱՐԱՆ, ՎԻՄԱԳՐԱՏՈՒՆ, ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ
ԵՒ ԹՂԹԱՎԱՃԱՌԱՆՈՅ
Ե. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ
27, Ֆինանսերի մեքուտ, Կ. Պոլիս:

6037
38

2010

معارف عمومیہ نظارت جلیلہ سنک ۱۰ ذی القعدہ ۱۳۱۳ و ۱۱ نسان ۳۱۲
تاریخی و ۶۴ نوسرولی رخصتنامه سیله طبع اولمشدر

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Նախնեաց զրաւոր լեզուի հատուածներու յաջողակ պէսպիսութիւն մը կ'ընծայէ սոյն հատորն, ԸՆԹԱՑԻ Ի ԳՐՈՑ ԲԱՐԲԱՌ Ի ս երկրորդ տարին, որ իր Բ. տպագրութեան առթիւ հարկադրուած է ինչ ինչ յապաւումներու տեղի տալ:

Այսպիսի զրամական տաղնապի ժամանակ, երբ հրատարակուեալն լոյս տալ անօրինակ զոհողութիւն մը կ'ենթադրէ, մենք ընդ-ակառակն ուրախութեամբ ի տիպ կ'արձանացնենք Դուրեան բազմապիսի վարդապետի այս ընտիր դասագիրքն, որ հին ու նոր, արեւելեան ու արեւմտեան խառն, զրաբար հատուածներու ամփոփում մ'ըլլալով իրաւունք ունի մուտք գտնել մեր ամէն վարժարանաց մէջ:

Գործոյս զիւրուսոյց եղանակն եւ գործնական ուղղութիւնը մեծապէս գնահատելի են, որոնք, ի միջի այլոց, կը զիւրացնեն քերականական կնճառոտ կանոններ:

Ահա կը գնենք ուսանող հայ մանկութեան ձեռք լաւագոյն գործի մը, բանալի մը՝ որ անշուշտ պիտի բանայ անոր առջեւ մեր հին մատենագրութեան դանձերը: Ուրեմն ինչ ուրախութիւն կ'առնէ մեզ այս մտածում թէ նոր ծառայութիւն մը կը յաջողինք մեր ուսանողաց շնորհիւ Գեոր. Տ. Եղիշ Ծ. Վ. Դուրեանի, առ որ կը պարտինք սրտագին շնորհակալիք:

դ. դ.

(1) Շատ բայեր գործիականի սեղ հայցական կ'առնուն իրենց բայանուններն կամ ուրիշ նոյն եւ նման նշանակութիւն ունեցող բառերն, նաեւ զանոնք՝ յարաբերող և յարաբերական դերանունք. ուստի այս խօսքին մէջ 4-րդ յարաբերականն դրուած է 4-րդի սեղ, փոխանակ ըսելու, Զծառայութիւնն 4-րդ ծառայեցի հեղ.

Յակոր . Մի՛ ինչ տար ինձ , բայց զայս եւեթ բանս արասցես ինձ .
 Դարձեալ արածեցից զխաչինս քո եւ պահեցից , եւ անցցեն այսօր
 ամենայն խաչինքդ առաջի քո , եւ զատո՛ր 'ի միմեանց զամենայն
 ոչխար զխայտախարիւ եւ զգորշ , եւ զամենայն արօտական զհա-
 մակ յօդեաց . Եւ ամենայն խայտախարիւն յօդեաց եւ պիտակն
 յայծեաց եղիցին վարձք : Եւ երեւեացի արդարութիւն իմ ի վաղիւ
 օր՝ ⁽²⁾ թէ գոն իմ վարձք առաջի քո : Ամենայն որ ոչ իցէ խայտ
 եւ պիտակ յայծեաց , եւ գորշախայտ յօդեաց , ի գողօնս ⁽³⁾ հա-
 մարեալ լիցի ինձ : Եւ ասէ ցնա Լաբան . Եղիցի ըստ բանի քում :
 Եւ զատոյց յաւուր յայնմիկ զքաղս կապոյտս եւ զպիտակս , եւ զա-
 մենայն ալծս կապոյտս եւ զպիտակս , եւ զամենայն սպիտակս 'ի
 նոցանէ եւ զամենայն համակս յօդեաց : Ետ 'ի ձեռս որդւոցն իւ-
 րոց , եւ մեկնեցոյց նանապարհ ⁽⁴⁾ երկից աւուրց՝ ընդ մէջ նոցա եւ
 ընդ մէջ Յակորայ . եւ Յակոր արածէր զխաչինսն Լաբանու զմը-
 նացեալս : Եւ ա՛ռ Յակոր գաւազան՝ շէր դալար եւ ընդուղի եւ
 սօսւոյ , եւ կեղեւեաց զնոսա Յակոր , եւ եղեւ սպիտակ . եւ ե-
 քերծ զգալարն 'ի գաւազանաց անտի , եւ երեւէր 'ի գաւազանսն
 սպիտակն զոր քերծոյր՝ նկարէն : Եւ զնէր զգաւազանսն զոր քեր-
 ծոյր՝ յաւազանս ջրարբից ջրոյն , զի իբրեւ գայցեն խաչինքն ըմ-
 պել ջուր՝ հանդէպ գաւազանացն զկծիցին (յղանայցեն) :

Եւ զկծէին խաչինքն 'ի գաւազանսն (հանդէպ գաւազանացն) ,
 եւ ծնանէին խաչինքն գորշախայտս եւ պիտակս եւ խայտա-
 խարիւս . եւ զորովն ուրոյն զատանէր Յակոր , եւ կացուցա-
 նէր յանդիման մաքեացն , եւ զխոյ կապոյտ եւ զամենայն գորշա-
 խայտն յօդեաց եւ զատանէր իւր հօտս առանձինն , եւ ոչ իսռ-
 նէր զնոսա 'ի խաչինս Լաբանու : Եւ լինէր յորժամ զկծէին խա-
 չինքն 'ի խառնսն եւ յղանային , զնէր Յակոր զգաւազանսն յան-
 դիման խաչանցն յաւազանսն , առ 'ի զկծելոյ նոցա ⁽⁵⁾ ըստ գաւա-

⁽²⁾ Հոս Լաւէ- մակբայն ամականաբար գործածուած է օր բառին բով , զի մակ-
 բայք իբրեւ ամական կրնան գործածուիլ , ինչպէս եւ ամականք իբրեւ մակբայ :

⁽³⁾ Բայի մը ստորոգելին՝ որ գոյական անուն է կրնայ է նախդրիւ անորո՞ւ հայցա-
 կան դրուիլ՝ իբրեւ պարզ ուղղական . ըստ այսմ է Գող- ստորոգելին իմն — Գող- :

⁽⁴⁾ Հոս հանապա՞հ բառն հայցական հոլով բնութեան խնդիր է . Պէտք է յիշել հա-
 բայ , չեւ , Լաւ , Գող- : ցուցնող բառերու վերաբերեալ կանոնք :

⁽⁵⁾ Սովորաբար հոլովեալ անորո՞ւ դերբայի բով տեքբային յասկացու ցլի ձեռով սե-
 ռական կը դրուի , ուստի — է չեղեւայն խօսքին մէջ — տեքբայի է . փոխա-
 նակ բնութիւն է զիշխեցն հաս- եւլն :

զանացն . եւ յորժամ ծնանէին խաչինքն՝ ոչ զնէր : Եւ լինէր ան-
 նշանն Լաբանու , եւ նշանաւորն Յակորայ . եւ մեծացաւ այրն
 յոյժ յոյժ , եւ եղեւ նորա ոչխար եւ արջառ յոյժ , ծառայք եւ
 աղախնայք , ուղտք եւ էշք :

Գիրք Ծննդոց Լ. 25 - 43

2

ՍԱՄՓՍՈՆ ԵՒ ԴԱԼԻԼԱ

Հեղեղաս, Լաւ- Լաւ- Լաւ-
 Եւանել առ (ոք) (Լաւ- Լաւ- Լաւ-
 Զիլ, Լաւ- Լաւ- Լաւ-
 Զլսեալ Լաւ- Լաւ- Լաւ-
 Բուղ, Լաւ- Լաւ- Լաւ-
 Վարսավիւրայ, Լաւ- Լաւ- Լաւ-
 Աղաւնի, Լաւ- Լաւ- Լաւ-

Կար, Լաւ-
 Անկանել (նեղ. բայ) Լաւ- Լաւ-
 Ազբն, Լաւ- Լաւ- Լաւ-
 Գերծուլ, Լաւ- Լաւ- Լաւ-
 Միանգամայն, Լաւ- Լաւ- Լաւ-
 Թօւնիլ, Լաւ- Լաւ- Լաւ-
 Որմ, Լաւ-

Եւ եղեւ յետ այսորիկ սիրեաց կին մի առ եղերք հեղեղատին
 Ուրեկայ , եւ անուն նորա Դալիլա ⁽¹⁾ : Եւ ելին առ նա նախարարք
 այլազգեացն (Փղշտացւոց) եւ ասեն . Պատրեա զնա եւ տես՝ ի՛ւ իցէ
 զօրութիւն նորա մեծ , եւ կամ ի՛ւ կարասցուք նմա հնար դտանել
 եւ կապել զնա առ 'ի տկարացուցանել զնա . եւ մեք տացուք
 քեզ այր իւրաքանչիւր հազար եւ հարիւր արծաթոյ ⁽²⁾ : Եւ ասէ
 Դալիլա ցՍամիսոն . Պատմեա ինձ՝ ի՛ւ իցէ զօրութիւն քո մեծ ,
 եւ ի՛ւ կապիցիս առ 'ի տկարացուցանելոյ զքեզ : Եւ ասէ ցնա
 Սամիսոն . Եթէ կապիցեն զիս եօթն ջլօք դալարովք չլսեալովք ⁽³⁾ ,
 տկարացայ եւ եղէց իբրեւ զմի 'ի մարդկանէ : Եւ բերին առ նա
 նախարարք այլազգեացն եօթն ջլիս դալարս անվտիտս , եւ նա

⁽¹⁾ Այս խօսքին մէջ լուեկայն կ'իմացուի եր Էական բայն :

⁽²⁾ Երբեմն պարզ կամ բուական ամականներու բով գոյականը սեռական կը
 դրուի յասկացուցչի պէս , ուստի հաւ- ե- հաւ- ե- հաւ- լաւ- լաւ- լաւ-
 հաւ- ե- հաւ- ե- հաւ- :

⁽³⁾ Կրաւորական եւ չեղով բայերու անցեալ դերբայներն կը գործածուին իբրեւ
 պարզ ամականներ , եւ երբեմն իբրեւ գոյական :

րի⁽³⁾, որ ունի իշխանութիւն ամենայն մարմնոյ⁽⁴⁾ : Եւ ասէ ցնա թագաւորն . Իսկ Բէլ ոչ թուի քեզ թէ իցէ Աստուած կենդանի . Եթէ ոչ տեսանիցես՝ ո՛րչափ ուտէ եւ ըմպէ հանապազ : Եւ ասէ Դանիէլ ծիծաղելով . Մի՛ խարիր, արքայ, զի դա է ի ներքոյ կաւ-
եայ, եւ արտաքոյ պղնձի . ոչ կերեալ դորա երբէք եւ ոչ արբ-
եալ : Եւ բարկացեալ թագաւորն՝ կոչեաց զքուրման նորա, եւ ա-
սէ ցնոսա թագաւորն . Եթէ ոչ ասիցէք ինձ, ո՛վ ուտէ զսեղանն
զայն, մահու մեռանիցիք . ապա եթէ յայտ առնիցէք՝ թէ զայն
ամենայն Բէլ ուտէ, մեռանիցի Դանիէլ՝ զի հայհոյեաց զԲէլ : Եւ
ասէ Դանիէլ ցթագաւորն . Եղիցի ըստ բանի քում : Եւ էին քուրմք
Բելայ եօթանասուն, թող զկանայս եւ զմանկտի : Եւ եկն թագա-
ւորն Դանիէլիւ հանդերձ ի տուն Բելայ, եւ ասեն քուրմք Բե-
լայ . Ահաւասիկ մեք արտաքս ելցուք, եւ դու, արքայ, զիր ա-
ռաջի դորա զկերակուրսդ, եւ զգիւնիդ⁽⁵⁾ խառնեալ դիցես . եւ
փակեա զդուրսդ եւ կնքեա մատանեաւ քով . եւ եկեալ ընդ ա-
ռաւօտս, եթէ ոչ գտցի այդ ամենայն կերեալ ի Բելայ⁽⁶⁾, մեռ-
ցուք մեք . ապա թէ ոչ Դանիէլ՝ որ սուտ խօսեցաւ զմէնց : Եւ
նոքա վստահ էին, զի արարեալ էին ընդ սեղանոյն մուտ ան-
յայտ, եւ ընդ այն մտանէին հանապազ եւ ուտէին զայն : Եւ ե-
ղեւ իբրեւ ելին արտաքս, եւ թագաւորն եղ զկերակուրսն առա-
ջի Բելայ : Եւ հրաման ետ Դանիէլ իւրում մանկուոյ, եւ բերին
մօխիր, եւ ցանեցին ընդ ամենայն մեհեանն առաջի թագաւորին
միայնոյ . եւ ելեալ արտաքս՝ փակեցին զդուռն, եւ կնքեցին մա-
տանեալ թագաւորին եւ գնացին : Եւ քուրմքն մտին գիշերի ըստ
սովորութեան իւրեանց՝ կանամք եւ որդուովք իւրեանց, կերան
զամենայն եւ արբին, եւ ոչինչ թողին : Եւ կանխեաց թագաւորն
ընդ առաւօտն Դանիէլիւ հանդերձ, եւ ասէ . Ո՞ղջ են կնիքդ,

(3) Բացայայտիչ եւ բացայայտեալ մի եւ նոյն հոլովով դրուած են .

(4) Հայցական հոլով յատկացեալ մը սովորաբար անցախդիր (առանց չի) կը դըր-
ուի, երբ իւր յատկացուցիչն զիմուրու յօդ, ցուցական անակաճ եւ կամ դերանուն
յատկացուցիչ մը չունենայ . Հակառակ պարագայի մէջ եւս կրնայ անցախդիր դըր-
ուիլ, երբ բառն որոշ հանգամանք մը չունի, ինչպէս է այս խօսքին մէջ .

(5) « Դ. Զ. Զ. զիմուրու յօդք իբրեւ «յ», «յ», «յ», «յ», «յ», «յ» ցուցական անա-
կան կը գործածուին ամէն հոլովներու հետ .

(6) Կրաւորական բայերու հոլ գեղում բացառական հոլովն «ե-ի ե-ի» է, երբ
բայն գործիականի փոխուած ասեմ՝ կրաւորականի «ե-ի» ներգործականին մէջ
«ե-ի ե-ի» ըլլայ եւ «ե-ի ե-ի» (բացառականն)՝ «ե-ի» .

Դանիէլ : Եւ նա ասէ . Ողջ են, արքայ : Եւ եղեւ ընդ բանալ դը-
րանցն՝ հայեցաւ թագաւորն ի սեղանն, ի ձայն մեծ աղաղակեաց
եւ ասէ . Մեծ ես, Բէլ, եւ ոչ գոյ նեղութիւն ի քեզ եւ ոչ
մի⁽⁷⁾ : Եւ ծիծաղեցաւ Դանիէլ . եւ կալաւ զթագաւորն զի մի՛
մտցէ ի ներքս, եւ ասէ . Աղէ հայեաց ընդ յատակսդ, եւ տես
ո՛յր է հետդ այդ : Եւ ասէ թագաւորն . Տեսանեմ հետ արանց՝
կանանց եւ մանկուոյ⁽⁸⁾ : Յայնժամ բարկացեալ թագաւորն կա-
լաւ զքուրման եւ զկանայս եւ զորդիս նոցա . եւ ցուցին նմա ըզ-
գաղանի դուրսն՝ ընդ որ մտանէին եւ ծախէին զսեղանն . եւ կո-
տորեաց զնոսա թագաւորն . զԲէլ ետ ի ձեռս Դանիէլի, եւ կոր-
ծանեաց զնա եւ զմեհեան նորա :

Գիրք Դանիէլի ԺԳ. 1—22

4

ԻՍԱՀԱԿ ԵՒ ՌԵԲԵԿԱ

Ջրուոր, Զուր Կաւար
Կաւարել զիսոս, Իսոս Լեւոնի
Գինդ, Եւ
Ջրուանիլ, Կաւարել

Տոմար, Գեւ
Նաթիւ, Կաւարել
Խնդալ, Կաւարել
Արկանիլ զիւրեւ (զանգաւ) Լեւոնի Կաւարել

Եւ Արրահամ ծերացեալ էր եւ անցեալ զաւուրք : Եւ ասէ
Արրահամ ցծառայն իւր, ցերեց տան իւրոյ . Մի առցես կին որդւոյ
իմում Իսահակայ ի դստերաց Քանանացւոց՝ յորոց միջի⁽¹⁾ ես բը-
նակեմ . այլ յերկիրն իմ՝ ուսի⁽²⁾ եղեալ եմ, երթիցես, եւ ի
տուն իմ, եւ առցես դու անտի կին որդւոյ իմում Իսահակայ : Եւ
ա՛ռ ծառայն տասն ուղտ յուղտուց տեառն իւրոյ եւ գնաց ի Մի-
ջագետս, ի քաղաքն Նաքուրայ, եւ նստոյց զուղտն արտաքոյ

(7) Ու Կ կրկին բառն կը գործածուի իբրեւ միջակ անական .

(8) Տես 4 կանոն սայն դասին մէջ .

(1) Երբեմն իրենց սկիզբն նախդիր կրող նախադրութիւնք իրենցմէ նախադաս
եղող խնդրոյն կուսան իրենց այդ նախդիր .

(2) Ուսի բառն կը գործածուի երբեմն « կամ » միջակ անուն բացառակա-
նին տեղ .

քաղաքին առ ջրհորոյ ջրոցն ընդ երեկս՝ յորժամ ջրուորն ելանէր :
Եւ ասէ . Տէ՛ր Աստուած Տեառն իմոյ Աբրահամու , աւասիկ դըս-
տերք բնակչաց քաղաքիս ելանեն հանել ջուր , եւ եղիցի կոյս մի՝
որում ես ասացից , թէ խոնարհեցո զսափորդ քո , զի արբից . եւ
ասէ ցիս՝ Արբ , եւ ուղտուցդ քոց եւս արբուցից , զայն պատրաս-
տեցեր ծառային քում Իսահակայ : Եւ մինչեւ կատարեալ էր նո-
րա զխօսան ՚ի մտի իւրում , եւ ահա Ռեբեկա եկն ել , եւ ունէր
սափոր յուս իւր : Էջ յաղբիւրն եւ . ելից զսափորն իւր եւ ել : Ըն-
թացաւ ծառայն ընդ առաջ նորա եւ ասէ . Արբո ինձ սակաւ մի
ջուր ՚ի սափորոյ այտի : Եւ նա ասէ , Արբ , տէ՛ր , եւ արբոյց նմա :
Եւ ասէ . Եւ ուղտուց քոց հանից ջուր : Եւ այրն միտ դնէր նմա
եւ լուռ կայր ՚ի միտ առնուլ . եթէ աջողեաց տէր զճանապարհ նո-
րա⁽³⁾ , եւ թէ ոչ : Եւ իբրեւ դադարեցին ամենայն ուղտքն յըմպելոյ ,
եւ ա՛ռ այրն զինդս ոսկիս եւ երկուս ապարանջանս ՚ի ձեռս նորա
(Ռեբեկայ) եւ եհարց զնա . Ո՛յր դուստր ես դու , պատմեա ինձ թէ
իցէ՞ ի տան քում մեզ տեղի իջավանաց : Եւ ասէ ցնա . Դուստր
Բաթուելի եմ ես , եւ յարդ եւ խոտ շատ է մեր եւ տեղի իջավա-
նաց : Խնդաց այրն եւ երկիր եպագ Աստուծոյ : Եւ ընթացաւ աղ-
ջիկն , պատմեաց ՚ի տան մօր իւրոյ ըստ բանիցն այնոցիկ :

Եւ Ռեբեկայ էր եղբայր՝ որում անունն էր Լաբան : Եւ ընթա-
ցաւ Լաբան առ այրն եւ ասէ ցնա . Եկ մուտ ՚ի տուն . օրհնեալ
սեռուն⁽⁴⁾ : Եւ մուտ այրն ՚ի տուն անդր , եւ ասէ . Ծառայ Աբրա-
համու եմ ես : Եւ երգմեցոյց զիս տէր իմ եւ ասէ . Ի տուն հօր
իմոյ երթիցես եւ ՚ի տուն իմ , եւ առցես անտի կին որդւոյ ի-
մում : Արդ եթէ առնէք դուք շնորհս եւ արդարութիւն առ Տէրն
իմ , պատմեցէք ինձ : Պատասխանի ետուն Լաբան եւ Բաթուել եւ
ասեն . Ի Տեառնն ել իրդ այդ , ահաւասիկ Ռեբեկա առաջի քո ,
առ եւ զնա , եւ եղիցի կին որդւոյ տեառն քո : Եւ իբրեւ լուաւ
ծառայն Աբրահամու զբանս նոցա , երկիր եպագ Տեառն , եւ եհան
անօթս ոսկւոյ եւ անօթս արծաթոյ⁽⁵⁾ եւ հանդերձս եւ ետ Ռե-

(3) Նա դերանունն շատ անգամ կրնայ գործածուիլ Էնն , Էր Էական դերանունաց
սեղ , ինչպէս նաեւ Էրն փոխանակ Էնի . հոս զճանապարհ Էրն գրուած է , փոխանակ
բնիւր զճանապարհ Էր :

(4) Կրտսեական բայերու անցեալ դերբայներն սեռական սեռի խնդիր կ'առնուն՝
փոխանակ բացառականի Օրհնեալ Տեառն = Օրհնեալ է Տեառն :

(5) Շատ անգամ ածականի սեղ գոյական մը սեռական կը դրուի՝ յատկացուցչի
ձեւով :

բեկայ . եւ ետ ընծայս եղբարց նորա եւ մօրն : Կերան եւ ար-
բին նա եւ արքն՝ որ ընդ նմա էին , եւ ննջեցին : Եւ յարուցեալ ՚ի
վաղորդայն անդր , ասէ . Արձակեցէք զիս , զի երթայց առ տէր
իմ : Կոչեցին զՌեբեկա եւ ասեն ցնա . Երթա՞ս ընդ առնս ընդ այս-
միկ : Եւ նա ասէ . Երթամ : Եւ յուղարկեցին զՌեբեկա եւ զինչս
նորա : Յարուցեալ Ռեբեկա եւ նաժիշտք իւր , ելին յուղտան եւ
զնացին ընդ առնն : Եւ Իսահակ յանապատի անդ առ ջրհորովն
տեսլեան բնակէր : Եւ ել զբօսանիլ ՚ի դաշտին ընդ երեկս : Ամ-
բարձ զաչս իւր եւ ետես զի գային ուղտք տան : Ամբարձեալ
զաչս իւր եւ Ռեբեկայ՝ ետես զԻսահակ , էջ վաղվաղակի յուղտուէ
անտի , եւ ասէ ցճառայն . Ո՞վ է այրն՝ որ գայ ՚ի դաշտին ընդ
առաջ մեր : Եւ ասէ ծառայն . Նա է տէրն իմ : Եւ նորա առեալ
ձորձս արկաւ զիւրեւ⁽⁶⁾ : Եւ պատմեաց ծառայն Իսահակայ զա-
մենայն զխօսան՝ զոր արար : Եւ եմուտ Իսահակ ՚ի տուն Սառայի
մօր իւրոյ եւ առ զՌեբեկա եւ եղեւ նորա կին :

ԾԱՆՈԹ . ԻՊ .

5

ՄԱՀ ԱՆՏՈՒՓՈՍԻ

Հնարել , հար Էր Էրեւել , հար Էր Էրեւել
Համարիլ , հար Էր
Կորակոր , հար Էր
Սեպ սագնապաւ , հար Էր
Մեծամեծս փալ , հար Էր
Կորակ , հար Էր
Ի հաւակերի դեւ , հար Էր
Դազանաբեկ , հար Էր
Հոդել յերկիր , հար Էր

Եւանդն , հար Էր
Սոսորիլ , հար Էր
Նեխ , հար Էր
Շրջեջել , հար Էր
Ժոյժ ունել , հար Էր
Կապուս կողպուս , հար Էր
Մարգարտուս , հար Էր
Կարնել ի կեմաց , հար Էր
Ամփոփել , հար Էր

Ընդ այն ժամանակս զէպ եղեւ դառնալ Անտիօքայ մեծաւ

(6) Քանի մը կրտսեական բայեր , ներգործականի նշանակութեամբ կը գործա-
ծուին . Այսպէս կ'ըսուի . Գօթի Էր Էր Էր . Եր Էր Էր :

կորանօք 'ի կողմանցն Պարսից . քանզի էր երթեալ նա ⁽¹⁾ 'ի քա-
ղաքն 'ի բուն նոցա ⁽²⁾ : Խորհեցաւ ձեռն արկանել զգանձինն , եւ եթէ
հնարեսցի՝ զքաղաքն իսկ աւերել ջանայր : Իբրեւ զայն զգացին
զօրք քաղաքին , առ հասարակ 'ի զէնս իւրեանց ընթացան . եւ զայն
որ մեծաւ սաստկութեամբ 'ի վերայ երթեալ էր՝ ⁽³⁾ անարժան կո-
րակոր յանձանց 'ի բաց մերժէին : Իբրեւ չու առնէր , խաղայր զը-
նայր ամօթալից Անտիոքոս , ազգ լինէր նմա որ ինչ անցք անցեալ
էին ընդ նա : Զմտաւ ածէր զստահակութիւն քաղաքացւոցն որ
զնա 'ի փախուստ դարձուցին . լցեալ սրտմտութեամբ զմտաւ ածէր
յերուսաղեմացիս անդ յագեցուցանել զսրտմտութիւն բարկութեան
իւրոյ : Հրաման տայր կառավարին ստէպ տաքնապաւ անդադար
վարել՝ միտ եղեալ ճանապարհին . մեծամեծս փքայր 'ի հպարտու-
թիւն ամբարտաւանութեան իւրոյ , եւ ասէր անմարդի զերուսաղեմ
կացուցանել : Իսկ ամենակալ Բարձրեալն եհար զնա աներեւոյթ հար-
ուածովք : Այն ինչ բանքն 'ի բերան նորա էին , անհնարին սաստիկ
ցաւք ոսկերաց 'ի վերայ հասանէին , եւ դառնութեան խիթ ⁽⁴⁾ 'ի
փորն անկանէին : Եւ կարի յիրաւունս (իրաւամբք) . զի որ բազում
նորանոր չարաչար ցաւս յայլոց մարմինս տանջանօք հասուցանէր ,
նոյն սաստկութեան ցաւք զնովաւ անկեալ պաշարեալ պահէին ,
եւ այն որ այն ինչ կամէր 'ի վերայ ալեաց ծովու սաստել , զվե-
րին լերանցն ներքին առնել եւ զներքին վերին , զնա ինքն յերկիր
հողեալ՝ չալակաւ (պատգարակաւ) չրջեցուցանէին , յատկապէս Աս-
տուծոյ զօրութեանցն երեւեցելոց ⁽⁵⁾ , մինչեւ յաչաց անտի անօրինին
եռանդն որդանց բղխեալ սորստել ⁽⁶⁾ , եւ 'ի նեխոյն հոտոյ զօրացն

(1) Թէեւ սովորաբար է՝ բայի ներկայ եւ անկասար ժամանակներու եւ ստորա-
դասական եղանակի եզակի գ. դեմքերուն հետ միացած անցեալ դերբայներու սե-
բային սեռական հոլով կը դրուի, բայց երբեմն ուղղական ալ կրնայ ըլլալ, ինչպէս
նոս կը տեսնուի : (*) Անոնց բուն բաղաբ, այսինքն ի Պերսեպոլիս :

(2) Նոյն է ընդ վերնոյն (1) :

(3) Փոխանակ ըսելու, քանզի ինչ կամ ինչ քան (Տէս 5 կանոն Գ. դաս) :
Աւելորդ չէ ըսել թէ այս ձեւը մեծ մասամբ տեղի կ'ունենայ քանի որ մասնիկով ա-
ծանցեալ բառերով :

(4) Անորիւ եւ անցեալ դերբայներն երբեմն իրենց տեղափոխին հետ սեռական կամ
սրական կը դրուին. այսպէս, այս խօսքին մէջ Գրեթեմէն երեւեալ ըսուած է,
փոխանակ ըսելու, Գրեթեմէն երեւեալ կամ երեւեալ :

(5) Երբեմն անորիւ եւ անցեալ դերբայները կրնան ուղղական առնուլ իրենց
տեղափոխին :

ամենայնի ⁽⁶⁾ նեղել տաքնապաւ , եւ որ յառաջն հպարտացեալ մտօք
զաստեղս երկնից ամփոփել (բռնել) համարէր , այսր անդր զնա չըրջ-
չրջել ոչ ոք կարէր՝ եւ ոչ ժոյժ ունել 'ի նեխոյ հոտոյ անտի :
Յայնմ վայրի բեկեալ 'ի հպարտ յամբարտաւան խստութենէ անտի ,
սկսաւ այսպէս խօսել . Պարտ եւ պատշաճ է հնազանդ լինել Տեառն
Աստուծոյ , եւ մի՛ 'ի մարմինս մահկանացուս աստուածակերպ
օրինակ ⁽⁷⁾ բարձրանալ : Ուխտս զնէր զսուրբ քաղաքն մարդաշատ
եւ ազատ կացուցանել , զՀերբայեցիսն , որոց սպառնայր ոչ պա-
տանաց եւ ոչ թաղելոյ արժանի առնել ⁽⁸⁾ , այլ կանամբք եւ ման-
կըտուով 'ի հաւակերի զնել զազանարեկս արարեալ , զնոսս քաղա-
քակիցս իւր , հաւասարս Աթենացւոց գրով մուրհակօք կացուցա-
նել , եւ զտաճարն սուրբ , զոր յառաջ սպառնայր կապուտ կո-
ղոպուտ թողուլ , զեղեցիկ պատարագօք զարդարել . զզարդ եւ
զսպաս որ յառաջ անտի տարեալ իցէ , բազմապատիկ անդրէն դար-
ձուցանել , եւ 'ի վերայ այսր ամենայնի Հերբայեցի եւս լինել եւ
յամենայն մարդաշէն տեղիս հասանել պատմել զզօրութիւն մե-
ծութեանցն Աստուծոյ : Եւ մարդախոշոշն , անօրէն հայոյիչն , զայս
օրինակ անկեալ կործանեալ սատակամահ լինէր . յօտար լերինս
չարաչար տանջանօք՝ զոր ընդ այլս անցոյց՝ կարճէր 'ի կենաց ան-
տի : — Այլ վասն Անտիոքայ երեւեալն անուանելոյ ⁽⁹⁾ մահուանն
այսչափ բանք :

Բ. Մակարայեցոց. Թ.

(6) Աւելի ածականն իւր գոյականէն նախադաս դրուելու ասեմ ոչ մէկ կերպով
կը համաձայնի, իսկ յետագաս եղած ասեմ հոլովով միայն կը համաձայնի իւր
գոյականին հետ . — Պէտք է յիշել թէ Գրեթեմէն բառը յոգնակի ձեւ չունի արդէն :

(7) Օրինակ բառն հայցական դրուած է փոխանակ գործիականի, Պէտք է յիշել
կանոնը :

(8) Հոս Գրեթեմէն բային բով լռելեայն պէտք է իմանալ Գրեթեմէն դերանունն :

(9) Շատ անգամ գոյականի մը յօգն իրմէ նախադաս եղող ածականին՝ յասկա-
ցուցին, բացայայտին, խնդիրին եւ մակբային վրայ կը դրուի : Ուստի այս խօսքին
մէջ ածականն առած է յօգն, փոխանակ գրելու, Գրեթեմէն Անտիոքայ անուանել-
եալն երեւեալ կամ երեւել եւն :

ՆԱԽԱՐԿԵԼ ՊԱՒՂՈՍԻ ՅԻՏԱԼԻԱ

Ըմբռնել, լուր, բռնել
 Խոնարհագոյն, բռնել լուր
 Հազիւ, բռնել
 Վշտանալ, Կեղծութիւն իբեւ
 Ընկեցիկ առնել, Կեղծել
 Հանդիման, Կեղծութիւն (ԶԻԼ)
 Զգել, Կեղծել
 Կուր, (Կեղծութիւն) [(Կեղծութիւն)]
 Ի բաց առնուլ (զառազասն), բռնել
 Փրծանել, Կեղծել

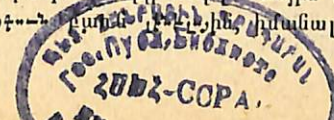
Եւրակիլոյովն, Կեղծութիւն. Կեղծ
 Հանդուրծել, Կեղծութիւն
 Յոռնանու, (Կեղծութիւն)
 Կոթի, Կեղծութիւն
 Գիւրկ, (Կեղծութիւն)
 Ըղծանալ, Կեղծութիւն
 Ապրել, Կեղծել
 Խառնելիք, Կեղծել
 Թիւրել, Կեղծել
 Գոգ, Կեղծել (Կեղծութիւն)

Իբրեւ հրամայեցաւ մեզ նաւել յիտալիա, քայլին զՊաւղոս եւ զայլս ոմանս կապեալս ի հարիւրապետ մի ⁽¹⁾, որում անուն էր Յուլիոս, Սեբաստեան գնդին։ Եւ ելեալ ի նաւ մի անդրամիտտացի, որ երթալոց էր ի կողմանս Ասիացոց՝ գնացաք։ Էր ընդ մեզ Արիստարքոս մակեդոն թեսաղոնիկեցի։ Եւ ի վաղիւ անդր իջաք ի Սիդոն։ Եւ մարդասիրութիւն ցուցեալ Յուլեայ առ Պաւղոս, հրամայեաց առ բարեկամսն երթալ ⁽²⁾ եւ դարման գտանել։ Եւ անտի ելեալ՝ խոնարհագոյն նաւեցաք ի Կիպրոս վասն հողմոյն ընդդէմ լինելոյ։ Յայնժամ ընդ մէջ ծովուն Կիլիկեայ եւ Պամփիլեայ նաւեալ՝ իջաք ի Միւռնա Լիկիացոց, եւ անդ գտեալ հարիւրապետին նաւ մի աղեքսանդրացի՝ որ երթայր յիտալիա՝ եմոյծ զմեզ անդր։ Ի բազում առուրս ծանրանաւեալք հազիւ հասաք առ Կնիդեաւ։ Եւ ի չթողացուցանել մեզ հողմոյն, նաւեցաք խոնարհագոյն ի Կրետէ առ Սաղմոնեաւ։ հազիւ անցեալ առ նովաւ՝ եկաք ի տեղի ինչ՝ որ կոչէր Գեղեցիկ նաւահանգիստ, յոր հուպ էր քաղաքն Լասեայ։ Եւ իբրեւ բազում ժամանակք անցանէին, եւ սխալ եւս լինէր նաւելոյն ⁽³⁾, տայր խրատ Պաւղոս եւ ասէր։ Արք, տեսանեմ զի

(1) Շատ անգամ վերջահոյով եւ քննադիր հայցականն իրարու տեղ կը գործածուին. փոխանակ ըսելու, Կեղծութիւն... Կեղծութիւն Կեղծութիւն կամ Կեղծութիւն։
 (2) Պէտք է խմանալ, Կեղծութիւն զէ Երթեցէ Կեղծութիւն ելլել։
 (3) Իմա. Սխալ եւս լինէր Կեղծութիւն կամ Կեղծութիւն. — Սխալ բառն որ հոս գոյական մէ՛կ տեղայինն է Կեղծիկն։

բազում վնասու, ոչ միայն բեռինդ եւ նաւիդ, այլ եւ անձանց մերոց լինելոց է նաւարկութիւնս։ Իսկ հարիւրապետն նաւապետին եւ նաւավարին առաւել անտայր, քան բանիցն Պաւղոսի։ Իբրեւ զփայտեմ իմն թուէր նաւահանգիստն առ ձմերել, բազումք խորհեցան գնալ անտի, զի թերեւս կարացեն հասանել ի Փիւնիկ, ձմերել ի նաւահանգիստին Կրետացոց։ Ի շնչել հարաւոյն՝ համարեցան ուր զիմեալն էին հասանել. եւ ամբարձեալք՝ մօտ անցանէին առ Կրետեաւ։ Եւ ոչ յետ բազում ժամուց՝ անկաւ գնովաւ հողմ ուռուցիկ՝ որ կոչիւ Եւրակիլոյովն։ Ընդ յափշտակել նաւին եւ ի չհանգուրժել ընդդէմ հողմոյն, թող տուեալ երթայաք եւ դայաք։ Ապա ի կղզի ինչ զիմեալ որ կոչէր Կղաղիա՝ հազիւ կարացաք ըմբռնել զմակոյկն, զոր առեալ՝ յօգնականութիւն կապէին ընդ նաւն, եւ երկուցեալք թէ գուցէ ի յորձանուտն անկանիցին, իջուցեալ զառաքաստ՝ այնպէս երթային եւ դային։ Ի սաստկագոյն վշտանալոյն մերոյ՝ ի վաղիւ անդր զկարասին ընկեցիկ առնէին, եւ յերիւր առուր ընդ իւրեանց ձեռն (ձեռք իւրեանց) զգործի նաւին ընկեցին։ Իբրեւ ոչ արեւ եւ ոչ աստեղք երեւէին ի բազում առուրս, եւ ձմեռն ոչ սակաւ կայր ի վերայ, ապա բաւնայր ամենայն յոյս փրկութեան մերոյ։ Եւ զի բազում առուրս նօթի էին, յայնժամ Պաւղոս կացեալ ի մէջ նոցա ասէ. Պարտ էր ձեզ, ո՛վ արք, անսալ ինձ եւ ոչ ելանել ի Կրետեայ, եւ շահել զվիշտս դայս եւ զվնաս։ Եւ արդ, խրատեմ զձեզ քաջալերել, զի վնաս անձին՝ եւ ոչ միւսմ ի ձէնջ լինիցի բաց ի նաւէդ։ Իբրեւ չորեքտասաներորդ զիշեր լինէր, մինչդեռ ծփէաք ի հանդրին անդունդս, ի մէջ զիշերին կարծէին նաւավարքն եթէ հասեալ իցեն յաշխարհ ուրեք, եւ ընկեցեալ զգործնդան դայն զիրկս քսան։ Եւ սակաւ ինչ դադարեալ, դարձեալ ընկեցին, եւ գայն զիրկս հնգետասան։ Զահի հարեալ թէ գուցէ ի խիստ ինչ տեղիս անկանիցին, յետուստ կողմանէ ընկեցին խարիսխս չորս, ըղծանային այգուն լինելոյ ⁽⁴⁾։ Բայց նաւավարքն խնդրէին փախչել ի նաւէ անտի, եւ իջուցին զկուրն ի ծով անդր՝ պատճառաւոր որպէս թէ առաջոյ կողմանէ խարիսխս ձգելոց իցեն։ Ասէ Պաւղոս ցհարիւրապետն եւ ցզօրականսն։ Եթէ

(4) Լինելու վերջահոյով տրական խնդիր է Եւրակիլոյովն բային, եւ Կեղծութիւն յայտնուցիլ Կեղծութիւն. որպէս թէ գործածուող բառնային Կեղծութիւն այգուն. Կեղծութիւն նաւել տեղային Կեղծութիւն Կեղծութիւն կամ Կեղծութիւն. — Սխալ բառն որ հոս գոյական մէ՛կ տեղայինն է Կեղծիկն։

ոչ դոքա մնան 'ի նաւիս, ապրել ոչ կարէք: Յայնժամ զօրականքն հատին զլարս կրին եւ 'ի բաց ընկեցին: Եւ մինչդեռ այգն կամէր լինել, աղաչէր Պաւղոս զամենեւեան առնուլ կերակուր, ասէ. Այս չորեքտասներորդ օր է որում ալկն ունիք նորիս (5) կատարել, եւ չէ ինչ ճաշակեալ. վասն որոյ աղաչեմ զձեզ ճաշակել կերակուր, զի այն իսկ վասն ձերոյ փրկութեան է, զի ոչ ուրուք 'ի ձէնջ մազ մի 'ի գլխոյ կորիցէ: Քաջալերեցան ամենեքին եւ առին կերակուր: Իբրեւ յագեցան կերակրով, թեթեւացուցին զնաւն թափեալ զցորեանն 'ի ծով: Իբրեւ այդ եղեւ, զերկիրն ոչ ճանաչէին, բայց զգոգ մի նշմարէին թէ ափն ծովուն իցէ, յոր խորհէին, թէ հնար ինչ իցէ, զերծուցանել զնաւն: Ձխարիսսն հառեալ ընկեցին 'ի ծով, թուլացուցին զխառնելիս թեւոցն (առաքաստիցն) եւ 'ի բաց առին զառաքաստն, եւ ետուն հոգմոյն յափն կոյս (6) ծովուն: Անկեալ 'ի տեղի մի երկծով՝ թիւրեցին զնաւն, եւ առաջին կողմն նաւին խրեալ անշարժ մնայր, եւ յետին կողմն քակէր 'ի բռնութենէ ալեացն: Զօրականացն խորհուրդ արարեալ՝ զի զկապեալն սպանցեն, զի մի ոք լուղիցէ եւ փախիցէ: Բայց հարիւրապետն, քանզի կամէր ապրեցուցանել զՊաւղոս, արդել զնոսա 'ի խորհրդոյն:

Պործմ Սաւաթեղոց. Իէ.

7

ԳՈՇՈՒԹԻՒՆ ԱՌ ԱՍՏՈՒԱԾ

Հուպ, Ժո

Յօրանալ, գէրեւ, Կաթիլա
Բարձր առնել, Կաթիլա

Ճանաչ, հարգանք

Ձերծուլ, Իւլ, Կաթիլա

Կենսածիր, Կաթիլա

(5) Ինչպէս ստորագրեցին ներգործական բային սեռի խնդիրին համաձայնելով՝ յոգնակի մէջ - զիրն կ'առնու ընդհանրապէս, այսպէս նաեւ կրաւորական եւ չէզոք բայերու բով երբեմն + եւ երբեմն - յանգով կը դուրի յոգնակի մէջ.

(6) Կոյս - նախադրութիւնն էով անորոշ հայցական հոլով կ'առնու իւր խնդիրն՝ որ սովորաբար իրմէն առաջ կ'անցնի:

Բարձր առնել (1) ըզքեզ Աստուած իմ եւ տէր,
Զի ընկալար զիս, եւ ոչ յիս զոսոխն ուրախ արարեր:
Կարդացի առ քեզ Փրկիչ իմ եւ յոյս,
Եւ ի զըթոխոյ հաներ դու զանկեալ անձն իմ խորասոյզ:
Ի վիշաքս մահու կացեալ առ իս հուպ,
Բըժըշկեցեր զիս, ոչ լըքեալ թողեր լընդ իջեալս ի գուր:
Սաղմոս ասացէք Տեառն սուրբ սըրտիւք,
Եւ յիշատակի սըրբութեան նորա խոստովան լերուք:
Ի բարկութենէ նորա արհաւիրք (2),
Եւ յասուածայնոց պարգեւ ի կամաց նորին կենսածիրք (3).
Ընդ երեկս հանդիստ առնուցուն լալիք,
Եւ առաւօտոց լիցին յընծութեան բարբառք բերկրալիք:
Ես ի յօրանալ իմում ի բարիս,
Ասացի ցանձն իմ թէ ի յաւիտեան ոչ սասանեսցիս:
Զի դու հաճեցար ի կամքս բոյին (4),
Տալ ինձ զօրութիւն եւ գեղոյ իմոյ ճաճանչ երկնային:
Այլ զըտայ յանկարծ խռովեալ ես անդրէն,
Զի դու Տէր ի բաց զերեսըս քոյին դարձուցեր յինէն:
Առ քեզ բոլորով սրախ կարդացի,
Եւ առ Աստուածդ իմ ի նուազել իմում աղաղակեցի:
Զի՞նչ օգուտ է քեզ յարենէ իմմէ,
Եթէ ի յերկիր ապականութեան անձն իմ իջանէ:
Միթէ հոգ լիցի՞ առ քեզ խոստովան,
Եւ կամ պատմեսցէ՞ ըզճշմարտութիւն քո զի անկեղեղան:
Լըւաւ ինձ Աստուած եւ ողորմեցաւ,
Եւ յուրախութիւն ըզսուգ իմ դարձոյց եւ յանդորր ըզցաւ:
Ըզտըխուր յինէն եզերծ նա ըզքուրծ,

(1) Այն ամականներն որ արեւմտեան բային հետ իբրեւ մէկ բառ կազմելով կը գործածուին, միտ եզակի կը մնան, եթէ իրենց ենթակայն (սեռի խնդիրն) յոգնակի ալ ունայ. այսպէս՝ կ'ըսուի, հաւանքս արեւմտեանս. արեւմտեանս արեւմտեանս, եւ ոչ թէ հաւանքս արեւմտեանս, արեւմտեանս արեւմտեանս. վերջինն անիւն մէջ՝ ամականներն իբրեւ ստորագրելի պէտք է նանչել:

(2) Արհաւիրք բառէն առաջ լուրջայն կ'իմացուի հոս Եւ չէ՞նք բայն:

(3) Կարգն այսպէս. Եւ պարգեւ կենսածիրք յասուածայնոց կամաց նորին. լուրջայն իմանալով՝ արեւմտեանս բայն:

(4) Եւ նախդրութիւն անորոշ հայցական դրուած է իբրեւ գործիական. փոխանակ ըսելու համար Կամ համար Կամ:

Եւ ըզցընծուծին փոխանակ սըգոյ ինձ չուրջ ըզգեցոյց :

Որպէս զի սաղմոս քեզ փառք իմ յաւէտ

Ասասցեն իսպառ մինչեւ ի յետին կենցաղոյս ի կէտ .

Եւ մի՛ եւս ինձ զիղջ լիցի յաւիտեան ,

Այլ միշտ անդադար Աստուած իմ առ քեզ եղէց խոստովան :

Սաղմոս ԻԹ.

8

ՀԱՄԱՆ

Ի վերայ հասանել , հաւանալ

վրիպիլ , պիտի

Մտանել ի գինեբուս , գինի խմել

Զի է Բեզ , Բեռնալ

Ի յետել , հաւանալ

Բռնադատել , պիտի բռնաբարել

Պատել , բաշտալ [հաւանալ

Զանի , զամօքի հաւկանել , խմել

Եւ Տէր Աստուած մերժեաց զքուն յարքայէ (յԱրտաշիսէ) զգիւ-
չերն զայն . եւ ասէ ցղպրապետն իւր՝ բերել առաջի իւր զգիր հրո-
վարտակին եւ կարդալ : Եւ եզիտ նա զհրովարտակն զոր գրեալ էր
վասն Մուրթքէի , թէ ո՛րպէս պատմեաց վասն երկոցունց ներքին-
եացն նորա , յորժամ պահէին զպարանոս թագաւորին , եւ կամէին
սպանանել զարքայ Արտաշէս : Եւ ասէ թագաւորն . Եւ զի՞նչ չնորհս
եւ կամ փառս տուաք Մուրթքէի : Եւ ասեն սպասաւորքն արքայի .
Զարարեր եւ ոչ ինչ նմա՝ յորժամ հասեր ի վերայ խնամոյ հաւա-
տարմութեան նորա առ քեզ : Եւ ընդ առաւօտան եկին ի գաւիթ
թագաւորին . եւ ասէ արքայ . Ո՞վ է ի գաւիթս : Եւ Համան եկն
եմուտ՝ հրաման առնուլ ի թագաւորէն , զի կախեսցէ զՄուրթքէ
զփայտէն⁽¹⁾ զոր պատրաստեաց : Եւ ասեն սպասաւորքն արքայի .
Ահաւասիկ Համան արտաքոյ է : Եւ ասէ արքայ . Կոչեսցի ի ներքս :
Եւ ասէ թագաւորն ցՀաման . Զի՞նչ արարից ես առնն զոր ես կա-
միմ փառաւորել : Եւ խորհեցաւ Համան , եւ ասէ ի միտս իւր .

(1) Պէտք է յիշել Կախիլ բայի եւ ուրիշ բանի մը բայերու խնդրառութեան մասին եղած գիտելիք .

Զո՞վ կամի արքայ փառաւորել՝ եթէ ոչ զիս : Եւ ասէ ցարքայ .
Զայրն զոր արքայ կամի փառաւորել , բերցեն զպատմութեանն զար-
քունի , եւ զերիվարն յորում արքայ հեծանէր , եւ տացեն առնն
այնմիկ⁽²⁾ սիրելւոյն արքայի ի փառաւորաց անտի . եւ զգեցուցեն
զպատմութեանն առնն այնմիկ զոր արքայն սիրէ , եւ հեծուցեն զնա
յերիվարն արքունի , եւ քարոզ կարգացի ընդ հրապարակս քաղա-
քիս , եւ ասացէ . այսպէս եղիցի ամենայն առն զոր արքայ փա-
ռաւորէ : Եւ ասէ արքայ ցՀաման . բարւոք խօսեցար . զայդ արաս-
ցես Մուրթքէի առն Հրէի՝ խնամակալի ի տան իմում , եւ մի՛ վրի-
պեսցի բան մի ի բանից քոց զոր խօսեցարդ : Եւ ա՛ռ Համան
զպատմութեանն եւ զերիվարն արքունի , եւ զգեցոյց զՄուրթքէ , եւ
հեծոյց զնա յերիվարն , եւ անց նա ընդ փողոցս քաղաքին . եւ քա-
րոզն աղաղակէր եւ ասէր . այսպէս լիցի ամենայն մարդոյ զոր կա-
միցի արքայ փառաւորել⁽³⁾ : Եւ դարձաւ Մուրթքէ յապարանս ար-
քունի , եւ Համան զնաց ՚ի տուն իւր գլխարկեալ՝ լի տրտմութեամբ .
եւ պատմեաց Համան՝ որ զինչ⁽⁴⁾ անց ընդ նա՝ կնոջ իւրում եւ սի-
րելեաց իւրոց : Եւ ասեն ցնա սիրելիքն եւ կինն իւր . Եթէ յազգէ
Հրէից էր Մուրթքէ եւ եղեւ իշխան , հնազանդեալ նմա . զի ոչ կա-
րես դու նմա չար հատուցանել , քանզի Տէր Աստուած ընդ նմա է ,
եւ նա մեծացոյց զնա : Եւ մինչդեռ նոքա խօսէին՝ եկին երկու ներ-
քինիքն Կոչիլ զՀաման ի ճաշ տիկնոջն (Եսթերայ) : Եւ եմուտ թա-
գաւորն եւ Համան ի գինեբուս տիկնոջն , եւ ասէ արքայ ցԵսթեր

(2) Շատ անգամ յարաբերեալ մը նախադաս ըլլալով կամ յետագաս , իւր հոլովն կը քողու եւ յարաբերականին հոլովն կ'առնու , մանաւանդ երբ յարաբերականով մի-
ջանկեալ խօսքն հետագանէ յարաբերեալն իւր բայէն . սակայն յանախ ետեւէ կ'ա-
ւելցուի գերանուն մը կամ համագոր՝ բառ մը եւ կամ նոյն իսկ յարաբերեալն իր
պահանջելի հոլովովն . ուստի այս խօսքին մէջ հաւանալ աւելադրութիւն է , եւ
ցոյց կուտայ թէ լայն բառն պէտք է իմանալ տեսական հոլովով , այսպէս . հաւանալ՝ զոր
կամի . . . ասցեն զպատմութեանն , եւլն :

(3) Արտաւորութեամբ երբեմն խնդիր մը իւր բայէն կը հետանայ՝ զանուանելով ո՛ր եւ է
բայով՝ որ կրնայ զնորոգութիւն ձգել . օրինակի աղագուս՝ երբ քսենք . Տեսանեմ զմար-
դիկ զի տրջին՝ իբրեւ զծառս , այս խօսքին մէջ Կոչիլն Կոչիլն է Կոչիլն ինչ եւ
նչ թէ Կոչիլն ինչ : Ըստ այսմ , Կոչիլն Կոչիլն Կոչիլն խօսքին մէջ Կոչիլն ինչ
է Կոչիլն ինչ եւ ոչ թէ Կոչիլն ինչ , որուն իբրեւ սեռի խնդիր կրնայ տեսիլ Կոչիլն
Կոչիլն բառը :

(4) Որ Կոչիլն սովորաբար գոյական է կը գրուի առանց հարցման , եւ կը նշանակէ
Կոչիլն , Կոչիլն Կոչիլն . իսկ հարցմամբ կը գործածուի Կոչիլն , Կոչիլն (ի՞նչ բան ,
մը բանը) :

Յուզայ, եւ ի վերայ տանն Իսրայելի զի հարան սրով: Եւ ասէ Դաւիթ ցպատանին որ պատմեաց նմա. Ուստի ես դու: Եւ ասէ. Որդի առն պանդխտի ամաղեկացւոյ եմ ես: Ասէ ցնա Դաւիթ. Եւ զիա՞րդ ոչ երկեար ձգել զձեռն քո ապականել զօծեալն Տեառն: Եւ կոչեաց Դաւիթ զմի ի մանկաւոյն եւ ասէ. Մատիբ պատահեա դմա: Եւ եհար ցնա եւ մեռաւ: Եւ ասէ ցնա Դաւիթ. Արիւն քո ի գլուխ քո. զի բերան քո խօսեցաւ զքէն եւ ասէ, թէ ես սպանի զօծեալն Տեառն: Եւ ողբաց Դաւիթ զողբս զայս ի վերայ Սաւուղայ եւ ի վերայ Յովնաթանու որդւոյ նորա. եւ ասաց Դաւիթ ուսուցանել որդւոցն Յուզայ աղեղնաւորութիւն(*). եւ ահա գրեալ է 'ի գիրս ուղղութեան. Արձանացիւ Իսրայել ի վերայ բլրոցն ի բարձունս քո վիրաւորաց(**). զիա՞րդ անկան զօրաւորքն: Մի՛ պատմէք ի Գէթ, եւ մի՛ տայք զայդ աւետիս յեւս Ասկաղոնի, զի մի՛ երբեք ուրախ լիցին դստերք այլազգեացն, եւ մի՛ ցնծասցեն դստերք անթիւփառիցն: Լերինք Գեղբուայ, մի՛ իջցէ ի ձեզ ցօղ, եւ մի՛ եկեսցէ ի վերայ ձեր անձրեւ՝ անդաստանք պտղոց. զի անդ ապականեցաւ ասպար զօրաւորաց. Վահանն Սաւուղայ ոչ օծաւ իւղով: Յաբեմէ վիրաւորաց եւ ի նաւալոյ զօրաւորաց աղեղն Յովնաթանու ոչ դարձաւ ունայն(2) յետս, եւ սուրն Սաւուղայ ոչ ամփոփեցաւ դատարկացեալ: Սաւուղ եւ Յովնաթան սիրելիք եւ քեղեցիկք եւ վայելուչք, չմեկնեալք ի կենդանութեան իւրեանց, եւ ոչ մեկնեցան ի մահուան իւրեանց. թեթեւագոյնք քան զարծուիս, զօրացան առաւել քան զառիւծունս: Դստերք Իսրայելի, լացէք ի վերայ Սաւուղայ, լացէք ի վերայ նորա որ զգեցուցանէր ձեզ կարմիրս՝ հանդերձ զարդուն ձերով, որ արկանէր զարդս ոսկւոյ ի վերայ հանդերձից ձերոց: Զիա՞րդ անկան զօրաւորքն ի մէջ պատերազմի. Յովնաթան ի վերայ բարձանց քոց վիրաւոր: Յաւ է ինձ ի վերայ քո, եղբայր իմ Յովնաթան. գեղեցկացար ինձ յոյժ, զարմանալի եղեւ սէր քո ինձ քան զսէր կանանց: Զիա՞րդ անկան զօրաւորքն, եւ կորեան անօթքն պատերազմականք:

Բ. Թագ. Ա.

(*) Ս. գրոց մեկնիչք այս «գլխաւոր»-էն բառով Դաւիթի նեղագոյ ողբերգն կ'իմանան, մէջն յիշատակուած «գլխաւոր»-ն — եւլն խօսքն առնով: Այս նշանակութեամբ հոս «գլխաւոր»-էն բառն պէտք է որոշեալ մտնով առնուի:

(**) Այս խօսքն իմաստը աւելի կը պարզուի եթէ «բանաստեղծ» բառն ոչ թէ լոկ քեւեալ քարգմանուի, այլ «քեւ»-էն, կամ «քեւեալ»-էն:

(2) Ուստի ածականի խնդիրներն յարեմէ եւ ի մարդայն հեռացած են իրարմէ:

ՕՐԶՆՈՒԹԻՒՆ ՄՈՎՍԻՍԻ

(Հայկական չափաւ (*))

Ընդդիմամարտ, հաւատարմութիւն
Պաղիւ, «ԲԵՆԷԼ»
Անդրապատկ, «ԵՐԵՎԱՆ»
Լիւսնիկ լուծանիլ, «ԵՐԵՎԱՆ»

Եղեգնաւոր, եղեգնաւոր
Վիմաստեղ, «ԵՐԵՎԱՆ»
Ընկուզանել, «ԵՐԵՎԱՆ»
Եւ եւս, «ԵՐԵՎԱՆ»

Յաղթական օրհներգութիւնք այնմ, որ փառօք փառաւորեալ՝
Ըզնեծեալս թըշնամեաց եւ զերիվարս ընկէց ի ծով:
Օգնական ընդունելի(1) եղեւ ինձ տէր ի փրկութիւն:
Սա է Աստուած իմ, օրհներգից ըզսա եւ բարձր արարից:
Սա է Աստուած հօր իմոյ, երգըս սրմա նըւագեցից:
Տէր խորտակէ զպատերազմունս, եւ տէր է յոյս անուն նորա:
Ըզկառս ըզգէն եւ զզօրութիւն Փարաւոնի ընկէց ի ծով:
Կորեան անդընդասոյզ, ընկզմեցան ի ծով կարմիր:
Խորք ծածկեցին ըզնոսս, ընկղան յանդունդս իբրեւ ըզլէմ:
Աջ քո տէր, աջ քո հըզօր, փառաւորեալ է զօրութեամբ,
Աջ քո տէր, աջ քո հըզօր հար խորտակեաց ըզթշնամին:
Եւ ի ձաճանչ փառաց քոց զընդդիմամարտս մանրեցեր:
Առաքեցեր ըզբարկութիւն քո, եւ եկեր ըզնոսս
Որպէս բոց՝ զի(2) ճարակի ծախէ զգամաք եղէգնաշամբ:
Եւ հոգմով սրտամրտութեան քո պատառեալ ալիք ծովուն

(*) Կարեւոր է որ դասախօսն՝ ընթերցանութեան ներդաճակութիւնը պահել ճշտութեամբ՝ բացարձակ աշակերտին թէ ինչ օրէնքով պէտք է կարդալ այս անցանց տալը՝ որ հայտնի է լուրջ յօդուածէ, այսինքն թէ՛ իւրաքանչիւր տղ քանի հասած է կ'կարդմուի եւ թէ այդ հասածներու իւրաքանչիւրն վսեմալի ինչ փոփոխութիւններ կրնայ կրել եւայլն:

(1) Լէ բայաճական յոնախ կը գործածուի իբրեւ «շնամեաց» ներգործական եւ չէզոք բայերու մէջ. բոս այսմ «շնամեաց» կը նշանակէ (ընդունող), «ԵՐԵՎԱՆ» (լսող), «ԵՐԵՎԱՆ» (ընդ) «ԵՐԵՎԱՆ» (ընթացող) եւլն:

(2) Զէ միջակ ածականն յոնախ կը գործածուի իբրեւ «բարեբաղի» դերանուն. ուստի փոխանակ ըսելու, որպէս բոց «բարեբաղի», ըսուած է, որպէս բոց «բարեբաղի»:

Պաղեցան որպէս պարիսպ, պաղեցան ջուրք վիմատառեալ,
Ասաց թըշնամին. հալածեցից եւ հասից,
Բաժանեցից ըզկապուտ, լըցուցից զանձն իմ աւարաւ.
Սատակեցից սըրով իմով, տիրեսցէ ձեռն իմ ի նոսա:
Առաքեցեր ըզհողմըն քո, եւ ծով ծածկեաց ըզթշնամիս.
Ընկըմեցեր ըզնոսա որպէս կապար ի խորս ալեաց:

Ո՛վ է Աստուած իբրեւ ըզքեզ փառաւորեալդ ի մէջ սըրբոց,
Որ սքանչելի փառք սաստես, եւ հնազանդին քեզ համագոյք,
Ձըգեցեր զաջ քո եւ եկուլ երկիր ընկլոյզ ըզնոսա.
Ածեր արդարութեամբ ըզժողովուրդ քո զայս փըրկեալ,
Եւ զօրութեամբ քո սփոփեցեր ի բանալետը սուրբ քոյին:
Լըւան ազգք եւ բարկացան, երկունք կալան ըզհեթանոսս.
Յայնժամ իշխանք Մովսրացւոց եւ դատաւորք Եդովմայ
Ահիւ մեծաւ տագնապեցան, անկաւ դողումն ի նոսա.
Եւ ընակիչք քանանացւոց լըքան լուծան վըհատեցան:
Անկցի զնոքօք ահ եւ երկիւղ, ի սաստ բազլի քո քարացին,
Մինչեւ անցցէ, Տէր, ժողովուրդ քո այս աջովըդ քով փըրկեալ,
Մինչեւ անցցէ անվրտանդ ժողովուրդ քո զոր ըստացար.
Տարեալ ի լեւան անդր ըզնոսա ժառանգութեան քո տընկեացես,
Ուր պատաստեալ քո բնակութիւնդ է⁽³⁾ ի տեղւոյն սըրբութեան,
Ձոր ձեռք քո Տէր, պատրաստեցին, զոր արարեր Տէր սըրբութիւն:
Տէր թագաւոր յաւիտեան, եւ յաւիտեանս անդր ի յեւես.
Ձի երկվարք Փարաւոնի հանդերձ կառօք եւ հեծելովք
Եւ սպառազէնք նորա ընտիրք ընկըմեցան անդընդախոր.
Ած ի վերայ նոցա Տէր ըզլեւնացեալ ջուրս ծովուն.
Գնալով որդւոցն⁽⁴⁾ Իսրայելի ցամաքաթեւ ի մէջ ալեաց:

Տաղաչափեալ

Ի Հ. Ս. Հիւսիսեան:

11

Հ Ո Ռ Ի Թ

Օն եւ օն առնել, «նի» «նի» ընել (նի)	Ջըուել, Նեւել, Դեւել
Թանալ, Բեւել	Վախճանել, Լեւանել
Պատկառեցուցանել, «նի» «նի»	Եղանիլ, Դեւել, Լեւել (Դեւել)
Փոխիմդ, Խաբեւել	Նու, Դեւել

Եւ եղեւ յետ այսորիկ՝ յաւուրս դատելոյ Դատաւորացն՝ եկն սով
յերկիրն: Եւ զնաց այր (ոմն) ի Բեթղեհեմէ Յուդայ պանդխտանալ
յազարակին Մովսրայ, ինքն եւ կին իւր եւ երկու որդիք իւր: Եւ
անուն առնն Ելիմեէք, եւ անուն կնոջ նորա Նոոմին, եւ անուն
երկուց որդւոց նորա՝ Մաալոն եւ Քեյլոն, եփրաթացիք ի ցեղէ Յու-
դայ, չորան յազարակն Մովսրու. եւ անդ էին: Եւ մեռաւ Ելիմե-
էք այրն Նոոմինայ, եւ մնաց կինն եւ երկու որդիք նորա. եւ ա-
ռին իւրեանց կանայս մովսրացիս. անուն միումն Որփա, եւ անուն
երկրորդին Հուլթ. եւ ընակեցին անդ իբրեւ ամս տասն: Եւ մե-
ռան անդ երկուքին՝ Մաալոն եւ Քեյլոն, եւ մնաց կինն միայն յառ-
նէ իւրմէ եւ յորդոց իւրոց⁽¹⁾: Եւ յարեաւ ինքն եւ երկուքին
նուանք նորա⁽²⁾, եւ դարձան յազարակէն Մովսրայ. զի լուան
եթէ այց արար Աստուած ժողովրդեան իւրում տալ նոցա⁽³⁾ հաց:
Եւ ել ի տեղւոյն ուր էր, եւ երկուքին նուանք նորա ընդ նմա,
եւ զնացին ձանապարհ՝ դառնալ յերկիրն Յուդայ: Եւ ասէ Նոոմին
ցերկոսին նուանս իւր. Երթայք դարձաւուք իւրաքանչիւր ի տուն
հօր իւրոյ⁽⁴⁾. եւ արացէ ձեզ Տէր ողորմութիւն: Եւ համբուրեաց
զնոսա: Ամբարձին զձայնս իւրեանց եւ լացին, եւ համբուրեաց

(1) Միւս ածական բացառական հոլով խնդիր կ'առնու եւ կը նշանակէ զուրկ:

(2) Տես 3 կանոն Գ դաս:

(3) Փոխանակ քեյլու Նու, քսուած է Նու. Գերանունն յոգնակի դրուած է Դեւել հաւաքական բառին տեղ, որուն իմաստն յոգնակի է:

(4) Ի՞նչ, ո՞ր, ի՞նչ, ի՞նչ, Ի՞նչ քէ իբրեւ դերանուն եւ քէ իբրեւ ածական՝ Ի՞նչ, Ի՞նչ, Ի՞նչ, Ի՞նչ, Ի՞նչ միջակ անունէն ետեւ բային դէմքին համեմատ եզակի կամ յոգ-
նակի կը դրուին. բայց երբ բայն յոգնակի առաջին կամ երկրորդ դէմքէ՝ յանախ
եզակի երրորդ դէմք դերանուն (Ի՞նչ) կը գործածուի, ինչպէս որ այս օրինակէն
կ'եւեւի:

(3) Կարգն, «նի» «նի» «նի» է բնական լինելու:

(4) Գործիական հոլովով դրուած անորոշ տեղայն անցեալ տեղայն գործիքն
ունի, հետեւաբար սեռական հոլովով կ'առնու իր տեղայնին. Բողոք. 5 կանոն Ա դաս:

Որքան զսկեսուր իւր , եւ դարձաւ ի ժողովուրդ իւր , բայց Հռութ
գնաց զկնի նորա : Եւ ասէ Նոոմին ցՀռութ . Ահա նէր քո դարձաւ
ի ժողովուրդ իւր եւ առ աստուածս իւր , դարձիր եւ դու զնեա նի-
րին քոյ : Եւ ասէ Հռութ . Մի՛ պատահեցէ ինձ թողուլ զքեզ եւ
դառնալ ի քէն . զի ուր դու երթայցես՝ երթայց , եւ ուր հանգչիցիս՝
հանգեայց , ժողովուրդ քո՝ ժողովուրդ իմ , եւ Աստուած քո՝ Աս-
տուած իմ , եւ ուր մեռանիցիս՝ մեռայց , եւ անդ թաղեցայց , օհ եւ
օհ արասցէ ինձ Տէր եւ օհ եւ օհ յաւելցէ , բայց եթէ մահ մեկ-
նեցէ ընդ իս եւ ընդ քեզ : Եւ իբրեւ ետես Նոոմին եթէ պնդեալ է
երթալ նա ընդ նմա , դադարեաց այնուհետեւ ի խօսելոյ ընդ նմա .
եւ գնացին երկօքին մինչեւ գալ նոցա ի Բեթղէնէմ ի սկզբան հնձոց
գարւոյ : Եւ անդ էր այր ծանօթ առնն Նոոմինայ , եւ այրն հզօր
զօրութեամբ , եւ անուն նորա Բոոս . եւ ետ Նոոմինայ տուն այ-
րութեան բնակելոյ ի նմա : Եւ ասէ Հռութ մովաբացի ցՆոոմին .
Երթայց յանդ եւ քաղցից հարկս զնեա ուրուք : Եւ ասէ ցնա .
Երթ , դուստր : Եւ գնաց . եւ երթեալ քաղէր հասկ յանդի զնեա
հնձողացն , եւ դիպելով դիպեցաւ վիճակի անդին Բոոսայ : Եւ ահա
Բոոս եկն ի Բեթղէնէմ , եւ ասէ ցպատանին իւր որ կայր ի վերայ
հնձողացն . Ո՞յր է աղջիկդ այդ : Պատասխանի ետ պատանին եւ
ասէ . Մովաբացի աղջիկն է՝ որ դարձաւ ընդ Նոոմինայ յազարակէն
Մովաբայ : Եւ ասէ Բոոս ցՀռութ . լուա՞ր , դուստր . մի՛ այլ ու-
րեք երթիցես քաղել հասկ յայոց անդի , եւ մի բնաւ ուրեք գնաս-
ցես աստի . այլ աստէն իսկ յարեալ յաղջկունս իմ . եւ աչք քո
յանդիս ո՛ւր եւ հնձեացեն , եւ երթիցես զնեա նոցա . ո՞չ ապաքէն
պատուէր ետու մանկուոյ իմում չմերձենալ ի քեզ . եւ եթէ ծա-
րաւեսցիս , երթիցես յամանսն եւ արքես՝ ուստի հանիցեն ջուր
մանկտիդ : Ահա ժամ է ճաշոյ , մատիր այսր եւ կեր ի հացէդ . եւ
թացցես զպատառ քո ի քացախիդ : Եւ նստաւ Հռութ ի կողմանէ
հնձողացն , եւ խառնեաց նմա ⁽⁵⁾ Բոոս փոխինդ . եւ եկեր եւ յա-
ղեցաւ , եւ եթող նշխար , եւ յարեաւ քաղել հասկ : Եւ պատուիր-
եաց Բոոս մանկուոյ իւրում , եւ ասէ . Այլ եւ ի մէջ որայոցն քա-
ղեցէ , եւ մի՛ պատկառեցուցանէք զնա , այլ եւ բաճալով բար-
ձուսլիք , եւ արկանելով արկլիք առաջի նորա ի փոխնդացն խառ-
նելոց , եւ թոյլ տալիք նմա եւ կերիցէ՝ եւ քաղիցէ հասկ , եւ մի՛

⁽⁵⁾ Նմա , իմն . Էստրու . վերջանով տականն զայն անգամ Էստրու նախադրու-
թեամբ սեռականի զօրութիւնն կ'ունենայ .

ինչ ⁽⁶⁾ զգուցէք զնա : Եւ քաղեաց յանդին մինչեւ ցերեկոյ . եւ
ծեծեաց զոր քաղեացն , եւ եղեւ արդու մի գարւոյ , եւ ա՛ռ եւ
եմուտ ի քաղաքն : Իբրեւ ետես սկեսուրն նորա զոր քաղեացն , եւ
եհան Հռութ ետ նմա ի նշխարէն՝ յորոյ ⁽⁷⁾ յագեցաւ : Ասէ ցնա
սկեսուրն իւր . Ո՞ւր ժողովեցեր այսօր , եւ կամ ո՞ւր եղեր : Եւ
պատմեաց Հռութ սկեսրին իւրոյ զանուն առնն առ որում եղեւ
այն օր՝ թէ Բոոս է : Ասէ Նոոմին ցնու իւր . Մերձ է այրն ի մեզ ,
ի մերձաւորաց մերոց է : Եւ ասէ Հռութ ցսկեսուրն իւր . Իրաւ է .
ասաց ցիս թէ յաղջկունսդ իմ յարեաց , մինչեւ վախճանեցեն
զնունձադ՝ որչափ իցեն իմ : Եւ յարեցաւ Հռութ յաղջկունսն Բոոսայ
քաղել հասկ մինչեւ վախճանել հնձոցն գարեաց եւ հնձոց ցօրենոյ .
եւ նստաւ առ սկեսրի իւրում :

Հոուր Ա.—Բ.

12

ՄԱՀ ՇՈՂՈՓԵՌՆԵԱՅ

Չուել , ճաճայ ելել
Կալ առաջի , դէ՛մ դէ՛լ
Ակումբ մաւկելայ , (գօ՛ւն)
Հետեւակ , արանս (զօր+)
Տալ ձեռն , օգնել
Կորով , ճարդէն-թէն
Խաբանք , հրադոյ
Հաղաղակ , ահա ին (չօր+)
Փիկերբուք , իւր-իւր
Կար , իւր-իւր-թէն

Խնդրակ , իւր-իւր , իւր-իւր
Ապարոս , գլխ-իւր
Քայլ , (իւր-իւր)
Ընդելուգեալ , բանս
Գործապահանգ , գլխ-իւր
Պաղատիս , լու իւր-իւր
Հաղաղակ , իւր-իւր
Քանուկ , իւր-իւր
Ակումբ , գլխ-իւր
Ծործոր , իւր

⁽⁶⁾ Իս , էստեպ զարդու կամ ազգութեան համար կրնան գործածուիլ ամեն
բառի բով , մանաւանդ Վ՝ մակբային հետ , իսկ ա ի հետ զայն կից դրուելով սաս-
կութիւն մը կուտան , բնաւ , երբեք ըսելու ասիւնան .

⁽⁷⁾ Երբեմն յարաբերականն իր հոլովը փոխելով յարաբերականն հոլովն կ'առնու .
ուստի այս օրինակին մէջ բնուած է . Էս նմա է Էստրու յորոյ (յորոյ) յագեցաւ , փո-
խանակ ըսելու , Էստրու յագեցաւ . Կրնանք սակայն նաեւ հոս յորոյ բացառականն ըստ
եղելոյն իւր բուն հոլովովը դրուած համարիլ .

եւ ասպա ոչ եւս տեսին զնա : Եւ երթային նոքա ընդ ծործոր հով-
տին ուղիղ ընդ ճանապարհն , եւ պատահեցին նոցա պահապանքն
Ասորեստանեայց եւ կալան զնոսա եւ տարան զնոսա ի խորանն :
Եւ Հողովեռն նստէր ի գահոյսն իւր , եւ էր փակեալ զնա վարա-
գուրօք շուրջանակի , զոր էր ընդելուզեալ ոսկեով եւ մարգար-
տով եւ ակամբք պատուականօք : Եւ իբրեւ լուաւ նա զՅուդիթայ ,
եւ նա արտաքս ի սրահ խորանին ջահիւք եւ լապտերօք արծաթ-
եօք , քանդի գիշեր էր . եւ իբրեւ ետես զնա Հողովեռնէս , զար-
մացաւ ընդ տեսիլ գեղոյ նորա : Եւ եղեւ յաւուրն չորրորդի արար
Հողովեռնէս կոչունս ծառայից իւրոց միայն : Եւ ասէ ցԲագու-
ցներքինն որ էր հազարապետ հաւատարիմ ի վերայ ամենայն ըն-
չից նորա . Երթ , հաւանեցո դու , ասէ , զկինն Հեբրայեցի որ է
առ քեզ , ուտել եւ ըմպել ընդ մեզ : Եւ եւ Բագու յերեսաց Հո-
ղեփեռնեայ , եւ եմուտ առ Յուդիթ եւ ասէ ցնա . Մի դանդա-
ղեսցի աղախինդ գեղեցիկ դալ առ տէր իմ եւ փառաւորել ի նմա-
նէ , եւ ըմպել ընդ նմա զգինի ուրախութեան մեօք հանդերձ :
Եւ ասէ ցնա Յուդիթ . Եւ ո՞վ ոք եմ ես որ ընդդէմ դառնամ
տեառն իմում : Եւ յարեաւ զարդարեցաւ , եւ գնաց առ Հողո-
փեռն , եւ մատեաւ նաժիշտ նորա եւ արկ նմա բազմական ի
գետնի դէմ յանդիման Հողովեռնեայ զաղկումբն ⁽⁸⁾ մաշկեայ զոր
ա՛ռ նա ի Բագուայ ի հանապազորդ սպաս նմա . եւ բազմեցաւ
Յուդիթ ի վերայ նորա : Եւ ուրախ եղեւ Հողեփեռնէս ի վե-
րայ նորա , եւ արբ նա գինի սաստիկ յոյժ որչափ ոչ էր արեալ
նորա յօրէ ծննդեմէ իւրմէ ⁽⁹⁾ : Եւ իբրեւ երեկոյ եղեւ , փութա-
ցոյց զծառայս իւր գնալ արտաքս . եւ Բագու փակեաց զգուրս
խորանին , եւ գնացին նոքա յիւրաքանչիւր անկողինս իւրեանց
արտաքոյ քան զխորանն , քանդի էին ամենեքեան խոնջք եւ վաս-
տակք ի բազում գինեբուուաց անտի , եւ մնացին Յուդիթ եւ Հո-
ղեփեռնէս միայն ի խորանին : Եւ Հողովեռնէս մտեալ ի գահոյս
իւր ի քուն եղեւ , եւ էր թմբեալ յոյժ ի գինեոյ անտի : Եւ ասէ

⁽⁸⁾ Բազմական բառն որ հոս հարաւ կը նշանակէ , ստորագիծն է շաւիւրի ին :

⁽⁹⁾ Փոխանակ ըսելով , Յօրէ Զնդեռն էր . Երբեմն յասկացուցիչը՝ գործիական կամ բացառական յասկացեալի փոխ դուռն ասեն՝ անոր կ'համաձայնի հոլովով . այս կերպով՝ յասկացուցիչին ունեցած սացական ամականն ալ իր գոյականին կ'համա-
ձայնի , ինչպէս կ'երեւի վերի օրինակէն :

Յուդիթ ցաղախին իւր զի կացցէ արտաքոյ խորանին եւ սալանե-
ցէ նմա : Եւ մատեաւ Յուդիթ առ քանուն գահոյիցն որ էր ընդ
անարան Հողովեռնեայ , եւ եհան զգալոյն նորա յաղքերէ նորա
եւ ասէ . Զօրացո զիս , Աստուած Իսրայելի , յաւուրս յայսմիկ :
Եւ եհար ի պարանոցի նորա երկիցս զօրութեամբ իւրով , եւ հատ-
եալ եբարձ զգլուխ նորա , եւ թաւալեցոյց ընկէց զմարմինն նորա
ի գահոյից անտի : Եւ յետ ժամու միով եւ ետ նաժիշտին իւրում
զգլուխն Հողովեռնեայ , եւ ընկէց ի մախազ կերակրոյն իւրոյ : Եւ
եկին երկօքն ի միասին ըստ սովորութեան իւրեանց , եւ անցին
նոքա ըստ բանակն , եւ շրջեցան եկին ընդ ձորն , եւ եկին նոքա
ի լեռանն Բեթիւղայ , եւ եկին նոքա ի դրունս քաղաքին : Եւ ասէ
Յուդիթ ի հեռաստանէ ցաղապանս դրանցն . բացէք , բացէք արդ
զգրունսդ , զի ընդ մեզ է Տէր Աստուած մեր :

Յուդիթ

13

ՊԱՏՄԷ ՅՈՒԴԻԹ ԶՅԱՂԹԱՆԱԿ ԻՒՐ

Պան , յահապան
Խորսիկ ընդ մէջ , ափս Խորսիկէ վերջ
Բարկ , Էս-
Անապակ , Էս- Էս- Էս- Էս-
Գինեհարիլ , Գինեհար-
Գինեհարիլ , Էս- Էս-
Գուն գործել , Էս- Էս-
Անժաման , Էս- Էս-
Իրան , Էս- Էս-
Պարուրել , Էս- Էս- Էս- Էս-

Սպայ , Էս- Էս- Էս- Էս-
Նիւր , Էս- Էս- Էս- Էս-
Սնար , Էս- Էս- Էս- Էս-
Անեակ , Էս- Էս- Էս- Էս-
Բան գործանապակ , Էս- Էս- Էս- Էս-
Փող , (Էս- Էս- Էս- Էս-)
Հունչիւն , Էս- Էս- Էս- Էս-
Կառափն , Էս- Էս- Էս- Էս-
Բունն , (Էս- Էս- Էս- Էս-)
Յօղաւորիլ , Էս- Էս- Էս- Էս-

Արդ լուարուք . այն ինչ ելի ես ի դրանց ,
Կալան զիս պահեք թըշնամեաց ,
Եւ առաջի Հողովեռնեայ ածին զիս :

Եհարց նա զիս . Ո՞ւր եւ առ ի՞նչ գտն , ո՞ ես :
Կէս յայտնեցի զիրաւն եւ կէս ⁽¹⁾ լըռեցի .
Ինքն իմանայր եւ ոչ ինչ .
Այլ հաճեցաւ ընդ բանս իմ .
Եւ բարեգութ քաղցրութեամբ ,
— Թէպէտ օտար իմնն թըւէր ինձ գութ ի դէմըս նորին , —
Ընկալաւ զիս , լըւաւ ինձ ,
Քաջալերեաց եւ գովեաց ,
Եւ զիս ի գուարթ ընթրիս ընդ իւր հրաւիրեաց .
Անօթք ոսկիք ծըխէին
Ըզփառաւոր սեղանովք .
Խորտիկ ընդ մէջ խօլն ըմպէր
Ըստէպ ըզբարկ անապակ .
Բաժակ մըղէր ըզբաժակ ,
Մինչեւ տակաւ գինէնարեալ դեղեւէր ,
Ըսպայք որ անդ կային բազումք շուրջ ըզմեօք ,
Ի գիներուաց անտի խոնջք ,
Ի բաց ելին մի առ մի .
Եւ վատագոյնն ի նոցունց
Փակեալ ըզդուռն ել ի բաց
Թողեալ զիս անդ ընդ նըմա .
Սակայն ի սիրտ առ ի վերուս ազգեցիկ ⁽²⁾
Թեթեւ է վտանգ ամենայն ,
Սահեալ ոչ դոյզն էր մասն յայնժամ գիշերոյ ⁽³⁾ .
Շուրջ դաշտավայրն համօրէն
Լըռէր ի նիրհ խորասոյզ .
Եւ Հողովեռն ինքնին քան զօրհանապաղ
Անապակաւնն թըմբեալ ,
Կայր ի գահոյս իւր ի քուն ,
Յարեայ մատեայ անշրջունջ՝
Ուր խոնարհեալն զընէր .
Զաչս ի յերկինս ամբարձի ,

Եւ ի սրբոյն քան շրջապէս
Ասեմ. ո՛վ տէր , անա վայրկեանն՝ յորում միով հարուածով
Ըզոթողովուրդ քո փրկեա .
Դու խոստացար , եւ ես ի քեզ յուսացեալ՝
Այսր ի ձեռնարկս յայս եկի
Վըստահ ի քոյդ օգնութիւն :
Ձայս ասացեալ՝ լուծի զպատեան սուսերին ,
Որ անդ ի անարըս գանդիցն էր կախեալ ,
Ձերծի զսուսերն , եւ ըզվարսիցն բռնն հարեալ անկաւ ,
Առի ուժգին աջ ի վեր ,
Յոր վայր բազուկ իմ ձգտէր ,
Եւ ի տաքնապ մահուն անդրէն առ Տէր Աստուած կարդալով ,
Շեշտ ըզհարուածն ի լայն ծոծրակն իջուցի :
Եւսաց վայրագն զաչըս իւր , եւ դեռ ընդ քուն եւ ընդ մահ ,
Ըզգաց ըզսուր սայր սուսերին ի փող իւր .
Յառնել ի վրէժ գուն գործէր ,
Ոչ ներէին վարսքն ըմբռնեալք , եւ գոչէր .
Այլ ի հռնչիւն կոկորդին
Ըսպառէր ձայնն ի շրթունս անդր անժաման :
Կրկնեմ յայնժամ ըզհարուածն ,
Եւ աւաօիկ կառափն յուսողն բաժանեալ սոսկալի ,
Յարիւնըռուշտն ի գետին
Անկեալ իրանըն գըլխատեալ տապալի .
Շարժի կառափն ի բռն իմում կինս մեռ .
Դունատին դէմքն անդէն տըժգոյն մահատիպ :
Բարբառք համերք յօդաւորին ի շրթունսն ,
Աչքն ի խնդիւ լուսոյ (4) զըժնեայք թաւալին ,
Մեռեալ էր նա , եւ սպառնայր .
Տեսի , հարայ ես ի դող :
Ոգի առեալ այնուհետեւ մատուցի
Վասըն փառաց յաղթանակին գոհութիւն
Այնքմ՝ որ զայն չնորհեաց մեղ :
Խրեալ ապա ի մահճաց

Ըզվարագոյրն չըքեղ ,
 Եւ պարուրեալ ի նմա զկառավին անշունչ՝ ըշտապ տաքնապաւ ,
 Ետու իմուսն հաւատարիմ նախըշտի ,
 Որ ըսպասէրն ինձ անդ մերձ ,
 Եւ ելեալ ի խորանէ սատակաման անկելոյն ,
 Անցի անտես՝ եւ կամ թերեւք մեծարեալ՝ ի զօրաց .
 Եւ դարձ այսրէն արարի :

Պետրոսի Մեքսաքսեայ
 ՅԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ ԲԵՏԻՈՒՂԱՅ
 Հանդէս Բ. Տեսիլ Բ.
 (Թարգ. Հ. Ե. Հիւրմիւլ)

14

ՊԱՒՂՈՍ ՅԱՏԵՆԻՆ ՓԵՍՏՈՍԻ

Գալ յողջոյն (ուրուֆ) , (Դէլ) զընդէլ-
 [Էրհանդէլ- Բ-Է
 Սպաս , շարք , հարեւոյն
 Հանել (աւուրս) , (Երբ) անդ-նէլ
 Առնել պատուհաս , պարէլ Դ-Է
 Վնաս , յանդ-
 Կարծել , Է-Է-Է-Է
 Տեղի առնուլ , պարէհ-Է-Է-Է Բ-Է-Է

Պատեօն , իբր՝ Էրհ-
 Յանհնարս մտանել , Գ-Է-Է-Է-Է
 Քաջ առանց , Է-Է-Է
 Յանդիմանութիւն , Է-Է-Է-Է-Է
 Մարթիլ , Է-Է-Է-Է-Է
 Յաճութիւն , Է-Է-Է-Է-Է
 Դպրութիւն , Է-Է-Է-Է-Է

Իբրեւ անցին աւուրք ինչ . Ագրիպպա արքայ եւ Բերենիկէ
 եկին ի Կեսարիա յողջոյն Փեսոսի⁽¹⁾ : Եւ իբրեւ աւուրս բազումս
 հանէին անդ , Փեսոս զեկոյց արքայի զՊաւղոսէ եւ ասէ . Այր
 մի աստ մնացեալ է կապեալ ի Փելիքսէ : Իբրեւ չորայ յերուսա-
 ղէմ , զգացուցին ինձ վասն նորա զլիաւորքն Հրէից . Ինչպէս
 ինչէն առնել նմա պատուհաս : Ետու նոցա պատասխանի եթէ չէ
 օրէն Հոռովայեցոց չնորհել ումք զոք , մինչեւ ամբաստանեալն
 յանդիման ունիցի զպատասխանս եւ տեղի պատասխանոյ առնու-
 ցու վասն ամբաստանութեանն : Իբրեւ եկին դատախազքն այսր ,

(1) Տես ԺԳ դաս 4 կանոն .

ոչինչ յապաղեցի , այլ ի վաղիւն նստեալ յատենի՝ հրամայեցի ա-
 ծել զայրն , վասն որոյ⁽²⁾ մատուցեալ ամբաստանքն եւ ոչ մի ինչ
 վնաս չարութեան ի մէջ բերէին զորոց⁽³⁾ Եսն կարծէի , բայց խնդիրս
 ինչ վասն իւրեանց պաշտաման ունէին ընդ նմա : Իբրեւ յանհնարս
 մտի վասն այնպիսի իրաց քննութեան , ասեմ ցայրն թէ կամիցի
 երթալ յերուսաղէմ , եւ անդ դատել վասն նոցին իրաց : Բայց
 ի Պաւղոսի բողոքելն⁽⁴⁾ զի պահեսցի ի քաջի արանցն յանդիմանու-
 թիւն , հրամայեցի պահել զնա մինչեւ տաց տանել առ Կայսր : Ագ-
 րիպպա ցփեստոս ասէ . Կամէի եւ ես լսել առնն , եւ նա ասէ .
 Վաղիւ լուիցեա : Եւ ի վաղիւ անդր իբրեւ եկն Ագրիպպա եւ Բե-
 րենիկէ բազում եւ երեւելի սպասուք , եւ մտին յատեանն հան-
 դերձ հաղարպետօքն եւ արամք պատուաւորօք քաղաքին , հրա-
 մայեալ Փեսոսի՝ ածին զՊաւղոս : Եւ ասէ Փեսոս . Արքայ Ագ-
 րիպպա եւ ամենայն արք որ ընդ մեզ էք , տեսանէ՛ք զսա . վասն
 սորա ամենայն ժողովք Հրէից ամբաստան եղեն ինձ յերուսաղէմ ,
 եւ աստ աղաղակէին թէ չէ պարտ դմա կեալ . բայց ես ի վերայ
 հասի թէ ոչ ինչ դորա արժանի մահու գործեալ⁽⁵⁾ , եւ դորա ինք-
 նին բողոք կալեալ առ քաջ արանցն , խորհեցայ յղել : Բայց ստու-
 ղութեամբ ինչ գրել տեսաւ իմում ոչ ունիմ , վասն այնորիկ ածի
 զդա առաջի ձեր , եւ մանաւանդ առաջի քո . արքայ Ագրիպպա ,
 որպէս զի վերստին քննեալ մարթացից ինչ գրել . քանզի անպատեհ
 իմն թուի ինձ տալ տանել կապեալ մի , եւ ոչինչ վնաս զնմանէ
 նշանակել : Եւ Ագրիպպա ասէ զՊաւղոս . Հրամայեալ է վասն քո
 խօսել , Յայնժամ Պաւղոսի ձգեալ զձեռն առնէր պատասխանի :
 Վասն ամենայն ամբաստանութեան Հրէից զինէն⁽⁶⁾ , արքայ Ագ-
 րիպպա , համարիմ զանձն հրանելի , զի քո առաջի տալոց եմ այսօր

(2) Վ-Է-Է-Է Եղիպպ Է՝ երբ նշանակէ Է-Է-Է-Է . իսկ հոս նախադրութեամբ խնդիր
 է , զի կը նշանակէ Է-Է-Է-Է-Է՝ աճմ մի յարաբերելով :

(3) Կ-Է-Է-Է երբ (կասկածիլ) նշանակէ , շով առանց է ի բացառական խնդիր
 կ'առնու սովորաբար :

(4) Ինչպէս յակացուցիչն յակացեալէն նախադաս եղած ասեմ անոր ունեցած
 նախդիր կ'առնու , այսպէս՝ անորից դերբային ֆով յակացուցիչի ձեւով գտնուած ՏԷ-
 բային յառաջ դրուելու ասեմ անորից դերբային ունեցած նախդիրն իւր վրայ
 կ'առնու :

(5) Զեղչեալ է Է Էական բայն :

(6) Գոյական կամ ածական բառեր՝ բուն իրենց բայերուն խնդրառութեանը հա-
 մաձայն հոլովով կ'առնու իրենց խնդիր :

պատասխանի . մանաւանդ զի գիտակ իսկ ես ամենայն կրօնից եւ խնդրոց Հրէից , վասն որոյ աղաչեմ երկայնամութեամբ լսել ինձ : Կենաց իմոց՝ որ ի մանկութենէ (7) յազգի անդ իմում յերուսաղէմ , տեղեակ են ամենայն Հրեայք . յառաջագոյն գիտեն ի վաղուց հետէ , եթէ կամիցին վկայել , զի ըստ ճշմարտագոյն կրօնից օրինացն մերոց կեցեալ եմ փարիսեցի : Պատշաճ համարէի զբաղում ինչ հակառակ անուանն Յիսուսի Նազովրեցւոյ գործել , զբաղումս ի սրբոցն ես բանտարգել առնէի՝ ի քահանայապետիցն առեալ իշխանութիւն , եւ զպալանելոցն նոցա բերէի համար (8) , եւ բազում անգամ պատժեալ զնոսա բռնադատէի հայհոյել , առաւել եւս մոլեալ ի վերայ նոցա հալածէի մինչեւ յարտաքին քաղաքս : Ի զնալ իմում ի Դամասկոս իշխանութեամբ եւ հրամանօք քահանայապետիցն , զմիջառորդն ի ճանապարհի տեսի , արքայ , յերկնից առաւել քան զլուսաւորութիւն արեգական ծագեալ զինեւ լոյս (9) , եւ զնօքօք որ ընդ իսն երթային . եւ յաւնեցումն մեր անկանելն (10) յերկիր , լուայ ձայն որ ասէր ցիս Հերբայեցւոյ բարբառոյն . Սաւուղ , Սաւուղ , զի՞ հալածես զիս , խիստ է քեզ ընդդէմ խթանի աքացել : Եւ ես ասեմ . Ո՞ր ես Տէր : Եւ Տէր ասէ . Ես եմ Յիսուս զոր դուն հալածես . այլ արի եւ կաց ի վերայ ոտից քոյ . զի վասն այսորիկ երեւեցայ քեզ առնուլ զքեզ ի ձեռն պաշտօնեայ եւ վկայ որոց տեսերդ զիս . եւ որոց երեւեցայց քեզ (11) : Գրկել զքեզ ի ժողովրդենէդ եւ ի հեթանոսաց՝ յորս ես առաքելից զքեզ բանալ զայս նոցա , զարձուցանել ի խաւարէ ի լոյս , եւ յիշխանութենէ սատանայի յԱստուած . առնուլ նոցա զթողութիւն մեղաց եւ վիճակ ընդ սուրբսն հաւատովք որ յիս (12) : Ուստի , արքայ Ագրիպպա , ոչ եղէ անհաւան երկնաւոր տեսլ-

(7) Որ յարաբերական դերանունն առանց յայտնի համաձայնութիւն մը ունենալու իւր յարաբերեալին հետ՝ երբեմն ուղղական կը դրուի ամեն հոլովի տեղ . Այդ « ի եւ անմիջապէս ետեւէն եկող բառին միջեւ » պէտք է դնել ըստ իմաստին յարմարաւոր բայ մը . Այսպիսի են սա խօսքերը . Պատուէր քո « քո առ իս . — Նախանձ նորա « քո ընդ իս եւայլն :

(8) Ցատկացուցիչն նախադաս ըլլալով յատկացեալին նախդիրն իր վրայ առած է . (9) Լոյս սեռի խնդիրն հեռացած է իւր « եւ » բայէն . — Կրնամք նաեւ իբրեւ տերբայի առնուլ զայն՝ « Եւ » բային . (Տես Ե դաս 5 կանոն) :

(10) Տես 4 կանոն այս դասին մէջ .

(11) Առնուլ զքեզ ի ձեռն պաշտօնեայ եւ վկայ « քո » տեսերդ զիս եւ « քո » երեւեցայց քեզ , իմն . « քո » « քո » տեսեր զիս եւ « քո » « քո » երեւեցայց . — Երբեմն յարաբերալով լեւեալն իմացումն ասեմ « քո » յարաբերականը անոր հոլովը կ'առնու , իրենը բոլորով .

(12) Տես 7 կանոն այս դասին մէջ .

եռնն . այլ նախ որոց ի Դամասկոս եւ յերուսաղէմ էին՝ եւ ընդ ամենայն զաւառսն հրէաստանի եւ ի հեթանոսս՝ պատմեցի (13) զզջանալ եւ դառնալ յԱստուած կենդանի . արժանի ապաշխարութեան գործս գործել : Վասն այսորիկ Հրէից կալեալ զիս ի տաճարին , կամէին քսպանանել . օգնութիւն հասեալ առ ի յԱստուծոյ , մինչեւ ցայսօր կացի վկայեալ փոքու եւ մեծի . ոչ ինչ արտաքոյ ասել (14) քան զոր մարգարէքն եւ Մովսէս խօսեցան ըզհանգերձեւոցն լինելոյ . եթէ չարչարելոց է Բրիստոսն , եթէ առաջին ի յարութենէ մեռելոց լոյս պատմելոց է (15) ժողովրդեանն եւ հեթանոսաց : — Եւ նորա զայս պատասխանի տուեալ՝ Փեստոս ի ձայն մեծ ասէ . Մոլիս , Պաւղէ . բազում զպրութիւնք զքեզ ի մոլորութիւն զարձուցանեն : Իսկ Պաւղոս ասէ . Ոչ մոլիմ , քաջդ Փեստոս , այլ զցածութեան եւ զճշմարտութեան բանս բարբառիմ : Յոռն եկաց արքայն եւ զատաւորն եւ Բերենիկէ եւ որք ընդ նոսայն նստէին , եւ իբրեւ գնային , խօսէին ընդ միմեանս եւ ասէին . Ոչինչ արժանի մահու կամ կապանաց գործեալ է այլս այս (16) : Իսկ Ագրիպպա ցփեստոս ասէ . Արձակել մարթէր զայրս զայս , եթէ ոչ էր բողոքեալ ի կայսր :

Գործ . ԻԾ . — ԻԶ .

15

ՀԱՐԻՒՐԱՊԵՏՆ ԿՈՌՆԵԼԻՈՍ

Խաղախորդ , Իււրիւր	Առանց ընդ բանս ինչ ամելոյ , « քո »
Ձմաւ ամել , Իւրիւր	Խառնակ , Կիւր « քո »
Ազուցանել , Բաւարիւր « քո »	Իսկ եւ իսկ , Իւրիւր
Կարեւոր , Բարբառ	Ակնառութիւն , Երեւոյն « քո »

(13) իմն . Պատմեցի . . . « քո » ի Դամասկոս եւ ին . (Նոյն է ընդ վերնոյն , 11) :

(14) Այս խօսքին մէջ « քո » դրուած է փոխանակ « քո » եւ « քո » փոխանակ « քո » :

(15) Կարդն պատմելոց է « քո » « քո » . . . (իբրեւ « քո » « քո » պիտի աւետարանուի) . — Ընդհանրապէս խօսքի մը մէջ « քո » ու թարգմանումն բառերն ստորոգելիի պաշտօն կը կատարեն չէզոք կամ կրաւորական բայերու հոլով .

(16) Տես 1 կանոն Ե դաս :

Այր մի էր ի Կեսարիա՝ անուն Կոռնելիոս ⁽¹⁾, հարիւրապետ՝ ի գնդէ որ կոչէր իտալիացի, բարեպաշտօն եւ երկիւղած յԱստուծոյ ամենայն տամբ իւրով. առնէր ողորմութիւնս բազումս ի ժողովրդեանն, եւ յաղօթս կայր առ Աստուած յամենայն ժամ: Ետես ի տեսլեան յայտնապէս զիններորդ ժամու աւուրն՝ զՀրեշտակ Աստուծոյ զի մտանէր առ նա եւ ասէր ցնա. Կոռնելիէ: Եւ նա հայեցեալ ընդ նա՝ զարհուրեցաւ, եւ ասէ. Զի՞ է Տէր: Եւ ասէ ցնա. Աղօթք քո եւ ողորմութիւնք քո ելին յիշատակաւ առաջի Աստուծոյ. եւ արդ յղեա արս ի Յոպպէ՝ եւ կոչեա զՍիմոն զօմն՝ որ կոչի Պետրոս. Նա մտեալ է առ Սիմոնի ումեմն խաղախորդի, որոյ է տունն մերձ ի ծով: Եւ իբրեւ գնաց Հրեշտակն որ խօսէր ընդ նմա, կոչեաց երկուս ի ծառայիցն ⁽²⁾, եւ զինուոր մի բարեպաշտօն ի սպասաւորացն իւրոց, եւ պատմեալ նոցա զամենայն՝ առաքեաց զնոսա ի Յոպպէ: Եւ ի վաղիւ անդր ի նանապարհ անկանել նոցա եւ մօտ ի քաղաքն լինել ⁽³⁾, եւ Պետրոս ի տանիսն կալ յաղօթս զվեցերորդ ժամուն. քաղցեալ, եւ կամէր ճաշակել: Եւ ի պատրաստելն նոցա՝ եղեւ ի վերայ նորա զարմացումն, եւ տեսանէ զերկինս բացեալ, եւ զչորեցունց տանոց կախեալ անօթ ինչ իբրեւ կտաւոյ մեծի իջեալ նստեալ ի վերայ երկրի. յորում էր ամենայն չորհրդանիք եւ սողունք երկրի եւ քաղունք երկնից ⁽⁴⁾. եւ եղեւ ճաշն առ նա. Արի, Պետրոս, զեն եւ կեր: Եւ Պետրոս ասէ. Քաւ լիցի, Տէր, զի ոչ երբէք կերայ խառնակ ինչ եւ անսուրբ: Զայն եղեւ կրկին անգամ առ նա. Զոր Աստուած սրբեաց՝ դու մի՛ պղծեր: Այս եղեւ երիցս, եւ վերացաւ անօթն յերկինս: Եւ մինչդեռ զարմացեալ էր ընդ միտս Պետրոս՝ թէ զինչ իցէ տեսիլն զոր ետես, ահա արքն առաքեալք ի Կոռնելեայ՝ հարցին զապարանիցն Սիմոնի, կացին առ դրանն, կոչեցին եւ հար-

ցանէին, եթէ Սիմոն՝ որ կոչի Պետրոս՝ աստ մտեալ իցէ: Եւ մինչդեռ Պետրոս զմտաւ ածէր վասն տեսեանն, ասէ Հոգին ցնա. Ահաւասիկ արք ոմանք խնորհն զքեզ. այլ արի էջ եւ երթ ընդ նոսա առանց իրիք խղճելոյ ⁽⁵⁾, զի ես առաքեցի զնոսա. Եւ իբրեւ էջ Պետրոս առ նոսա, ասէ. Ահաւասիկ եմ զոր խնդրէքն. զինչ իրք են՝ վասն որոյ եկիքք: Եւ նոքա ասեն. Կոռնելիոս հարիւրապետ՝ այր արդար եւ երկիւղած յԱստուծոյ, վկայեալ յամենայն ազգէ Հըրէից, հրաման առ ի հրեշտակէ սրբոյ՝ կոչել զքեզ ի տուն իւր եւ լսել բանս ի քէն: Կոչեաց զնոսա ի ներքս եւ առ իւր ագոյց: Եւ ի վաղիւ անդր յարուցեալ Պետրոս գնաց ընդ նոսա, եւ ոմանք յեղբարց անտի որ ի Յոպպէ էին՝ եկին ընդ նմա: Եւ ի վաղիւ անդր մտին ի Կեսարիա. եւ Կոռնելիոս մնայր նոցա, կոչեցեալ զազգատոմն իւր եւ զկարեւոր բարեկամն:

Եւ եղեւ ի մտանելն Պետրոսի, ընդ առաջ եղեւ նմա Կոռնելիոս, անկեալ առ ոտնն նորա երկիր պագանէր: Եւ Պետրոս կանգնեաց զնա եւ ասէ. Յոան կաց, եւ ես ինքն մարդ եմ: Եւ խօսելով ընդ նմա եմուտ ի ներքս, եւ գտանէր անդ ժողովեալ զբազումս: Եւ ասէ ցնոսա. Դուք ինքնին գիտէք՝ ո՛րպէս անմարթ է առն հրէի հպիլ կամ մերձենալ առ այլազգի, եւ ինձ Աստուած եցոյց՝ մի՛ զոք խառնակ կամ անսուրբ ասել ի մարդկանէ: Վասն այսորիկ եւ առանց ընդ բանս ինչ ածելոյ եկի կոչեցեալ. բայց արդ հարցանեմ, յինչ պէտս կոչեցէք զիս: Եւ Կոռնելիոս ասէ. Յառաջ քան զչորս աւուրս մինչ ցայս ժամ, (չորս օր առաջ մինչեւ այս ժամս) կայի յաղօթս յինն ժամ ի տան իմում, եւ ահա այր մի եկն եկաց առաջի իմ ի հանդերձս սպիտակս, եւ ասէ. Կոռնելիէ, լսելի եղեն աղօթք քո, եւ ողորմութիւնք քո յիշեցան առաջի Աստուծոյ: Եւ արդ յղեալ ի Յոպպէ, եւ կոչեա զՍիմոն՝ որ կոչեցեալն է Պետրոս. սա մտեալ է ի տուն Սիմոնի ուրումն խաղախորդի մերձ ի ծով, որ եկեսցէ եւ խօսեսցի ընդ քեզ: Եւ ես իսկ եւ իսկ յղցի առ քեզ. դու բարեւոք արարեր զի եկիր. արդ ամենեքեան մեք առաջի Աստուծոյ կամք, լսել զամենայն որ հրամայեալ է քեզ ի Տեառնէ: Երաց Պետրոս ըզբերան իւր եւ ասէ. Ճշմարտութեամբ հասեալ եմ, զի ոչ դոյ ակնառութիւն առաջի Աստուծոյ, այլ յամենայն ազգս՝ որ երկնչին ի նմա-

(1) Փոխանակ ըսելու, «հայր» Կոռնելիոս կամ «հայր» Կոռնելիոս. — Մարտոս եւ Երեմիս տեղի յառուկ անուններն բացայայտիչ կ'ըլլան «հայր» բառովն հանդերձ՝ որ միտ ուղղական կը դրուի:

(2) Թուական ամսականներ Երեմիս անորից հայցական կը դրուին, մանաւանդ երբ այն թիւով ցոյց տրուած անձերն կամ իրերն ըստ ամենայնի որոշ հանգամանք չ'անցնեան:

(3) Ուր ուր միեւնոյն նախդիրով երկու բառեր գտնուին, եւ մին միւսին խնդիրն ըլլայ, յառաջ կը դրուի խնդիրն իւր նախդիրով եւ զանց կ'առնուի միւսին (խրդաբանութիւն) նախդիր. ուստի այս խօսքին մէջ «հայր» եւ «մայր» անորից դերբայներն փոխանակ չ'առնուի իւր ի իւրի ի դրուած են:

(4) Յոգնակի տեքայի իմ Երեմիս բայն երեւոյ դէմով եզակի կրնայ դրուիլ:

(5) Հոս անորից դերբայն իբրեւ անուն գործածուած ըլլալով՝ իւր էջէ՝ ամականը հաղովով համաձայն դրուած է անոր:

նէ եւ գործէն զարդարութիւն՝ ընդունելի է նմա ⁽⁶⁾։ Զբանն առաք-
եաց որդւոցն Իսրայելի՝ աւետարանել զխաղաղութիւնն ի ձեռն Յի-
սուսի Քրիստոսի . սա է ամենայնի Տէր : Դուք ինքնին գիտէք զբա-
նըն , որ եղեւ ընդ ամենայն Հրէաստան սկսեալ ի Գալիլէէ , յետ
մկրտութեանն զոր քարոզեաց Յովնանէս . զՅիսուս որ ի Նազարե-
թէ , զոր օծն Աստուած Հոգւով Սրբով եւ զօրութեամբ , որ չրջե-
ցաւ բարի առնել՝ եւ բռնել զամենայն ըմբռնեալսն ի սատանայէ ,
զի Աստուած էր ընդ նմա : Եւ մեք վկայեմք ամենայնի զոր արար
յերկրին Հրէաստանի եւ յերուսաղէմ . զոր եւ սպանին կախեալ ըզ-
փայտէ . զնա Աստուած յարոյց յերրորդ աւուր , եւ ետ նմա յայտնի
լինել ո՛չ ամենայն ժողովրդեանն , այլ մեզ վկայիցս յառաջագոյն ընտ-
րելոցս յԱստուծոյ , որք եւ կերաք եւ արաք ընդ նմա յետ յարու-
թեան նորա ի մեռելոց : Եւ պատուիրեաց մեզ քարոզել ժողովրդ-
եանն՝ եւ վկայութիւն գնել թէ նա է սահմանեալն յԱստուծոյ դա-
տաւոր կենդանեաց եւ մեռելոց . նմա ամենայն մարգարէք վկայեն ,
թողութիւն մեզաց առնուլ անուամբ նորա ամենայն հաւատացելոց ի
նա : Եւ մինչդեռ խօսէր Պետրոս զբանս զայս , հանգեաւ Հոգին Սուրբ
ի վերայ ամենեցուն՝ որ լսէին զբանն : Զարմացան՝ որք ի քլիստոս-
թենէ անսի հաւատացեալք ⁽⁷⁾ եկեալ էին ընդ Պետրոսի , զի եւ ի հե-
թանոսս պարգեւք Հոգւոյն Սրբոյ զեղուին . քանզի լսէին ի նոցանէ
խօսել լեզուս եւ մեծացուցանել զԱստուած : Յայնժամ պատասխանի
ետ Պետրոս . Միթէ զչուրն ոք արգելո՞ւ կարէ առ ի չմկրտելոյ
զսոսս . որք եւ զՀոգին Սուրբ ընկալան որպէս եւ մեք , եւ հրա-
մայեաց նոցա մկրտել յանուն Յիսուսի Քրիստոսի : Յայնժամ աղա-
չեցին զնա լինել անդ աւուրս ինչ :

Գործ . Ժ .

(6) Իմն . Ընդունելի է նմա այն քիչ երկնչի ի նմանէ եւ գործէ զարդարութիւն . —
Երբեք եւ քիչ քայեւուն վրայ դրուած է դիմորոք խօսիմն մէջ յարաբերեալին
լեկեայն մնալուն արդիւնք է .

(7) Յարաբերեալանն իւր յարաբերեալէն յառաջ դրուած է . ուսի կարգն այսպէս .
հաւատացեալք ի քլիստոսթենէ անսի քիչ եկեալ էին ընդ Պետրոսի՝ զարմացան եւլն :

ԽՐԱՏՔ ՅՈՎԻԴԱՅԵԱՅ ԱՌ ՅՈՎԱՍ

Խեթ արկանել , խալիպա	Յոզն , լուր
Մտաղիւր լինել , խալիպա	Յուլի ունել , Գրիգոր
Բուռն (յգ . բուռն) բռնաբար	Պատկառ կալ , պատկառ

ՅՈՎԻԴԱՅԵ ԵՒ ՅՈՎԱՍ

ՅՈՎԻԴԱՅԵ

Ե՛կ իմն Յովաս ⁽¹⁾ , եկ թագաւոր իմ առ իս :

ՅՈՎԱՍ

Ո՛վ սիրեցեալդ իմ հայր , կոչեա եթէ սիրես զիս՝ որդի .
եթէ զանուշըս զայս , աւա՛ղ , կորուսից ,
Զի՛նչ օգնէ ինձ կըրել ըզթագ արքունի :

ՅՈՎԻԴԱՅԵ

Այո՛ , միակդ իմ սիրելի , եւ փառք իմ .
Որպէս հաճոյ քեզ թըւի ,
Այնպէս ըզքեզ կոչեցից ,
Եղէց միշտ քեզ որդեկոյ :

ՅՈՎԱՍ

Այլ դու ընդէ՞ր արտասուես .
Խէթ արտասուք քո արկանին յիս , հայր իմ :

ՅՈՎԻԴԱՅԵ

Ոչ միշտ , որդեակ իմ , արտասուք բղխեն զառինք ի վշտաց :

ՅՈՎԱՍ

Զի՛նչ ասիցէ մայր իմ արդ՝
Ի տեսանելըն զիս ի ձորձս յայսոսիկ :

(1) Սովորաբար յօդը յատուկ անուններու նախադաս եղող ածականին վրայ կը
դրուի :

ՅՈՎԻԴԱՅԷ

Ուրախ լիցի, ցընծասցէ
Ի տեսանել ի քեզ սիրտ՝
Արքունական ձորձոցըդ քոց համեմատ :

ՅՈՎԱՍՍ

Արդ զի եղէ թագաւոր,
Սիրտ իմ Տերամբ լիցի գահու արժանի .
Ընչ ի ձեռին նորա է սիրտ արքայից :

ՅՈՎԻԴԱՅԷ

Այո՞ այդպէս, որդեակ իմ, քեզ ուսուցի .
Եւ քաղցր է ինձ զի յիշես .
Այլ եւ յաճախ պատեհ առեալ ցուցի քեզ
Որ ինչ են պարտք արքայից .
Շնորհէ քեզ արդ Տէր ըզթագ .
Այլ ըզնորհին իւրոյ ի քէն խընդրեսցէ
Յաւուր միում ըզհամար :
Երկիր եւ կա՛լ ի մըտի
Ըզդատաստանն անաչառ՝
Որ քեզ մընայ, եւ սկըսիր
Նախ քում անձին հրամայել .
Իզձք քո լիցին քեզ առաջին հպատակք,
Զի ժողովուրդ քո ի քեզ
Տեսանիցէ հնազանդութեան օրինակ :
Պարտք քո, եւ ոչ կար, չափ գործոց քոց լիցի,
Եւ առաւել քան անձին⁽²⁾
Հասարակաց բարւոյն լիցիս մըտադիր .
Սիրեսցէ զքեզ ժողովուրդ քո որպէս հայր,
Մի՛ երկիցէ իբր ի գոռոզ բըռանէ⁽³⁾,
Երկիւղ նոցա է ապիկար թագաւորի պահապան,

(2) Ուրեմ, +ւն, էքրե- կամ էքր՝ կը գործածուին իբրեւ տաղկապ, եւ նոյն հոլովով
դրուած երկու բառեր՝ որ բաղդասութեան եզր են՝ իրարու հետ կը կցեն . — Այսպէս
կարգա այս տողերը . Առաւել մտադիր լիք հասարակաց բարւոյն քան անձին .

(3) Նոյն կանոն ընդ վերնոյն . — Դիւրիմացութեան համար՝ քէ՛ երկեցէ բային առ-
ջեւ պէտք է յաւելուի էւն խնդիրը .

Եւ ոչ բըռնի նոցա ըզսէր ժողովրդեան է ստանալ⁽⁴⁾ .
Վարձըս բարեաց տուր եւ պատիժըս չարաց
Արդարադատ քըննութեամբ :
Յամր ի դատել, եւ լեր ի գործ փութաջան .
Մի՛ դու ի շուրթըն շողոքորթ վըստահիր,
Սիրտ նորա վատ դիւրահաւան է աւագաց ի հրապոյր,
Այլ դու զխորհուրդ խոհական
Կա՛լ քեզ ի գործս առաջնորդ՝
Զարիւթիւն աշակից .
Զարդարութիւն միշտ առաջի աչաց քոց,
Եւ կալ զԱստուած ի սըրտի :
Արա ըստ քումըդ կարի
Որչափ է կար մահացուի,
Եւ ընկեա զհոգ քո ի Տէր՝
Որ տնօրինէ զամենայն .
Տայ նա բեռին համեմատ
Ըզգորութիւն տանելոյ :
Եւ ինքն ընտրէ ի յերկրի
Ըզպաշտօնեայս իւր ի գործ :

ՅՈՎԱՍՍ

Խոստանամ քեզ, այո՞ հայր,
Յուշի ունել զամենայն,
Եւ կալ պատկառ մինչ ի սպառ
Բնաւից կարգացս այսոցիկ :

ՅՈՎԻԴԱՅԷ

Այլ ժամ է արդ բառնալ ըզքօղ՝ որ ծածկէ
Ըզքեզ յաչաց Ղեւտացոց .
Մատիր արդ ե՛լ ի գահոյս,
Այլ նախ անկիր երկիր պաղ
Թագաւորին թագաւորաց, որպէս ուսարդ եւ գիտես,
Ի կարեւոր պահուս խնդրել առ ի նմանէ օգնութիւն :

ՅՈՎԱՍՍ

Տէր որ ածեր ի չըգոյժ զիս ի գոյ .

(4) Իմն . Ոչ է նոցա ստանալ բռնի զսէր ժողովրդեան :

Որ ըզպատկեր քո վեհ ի յիս զրոշմեցեր ,
 Որ պարգեւաց եւրս յոգունց
 Զիս արժանի արարեր ,
 Ուղղեա ըզգործըս իմ ըստ կամաց քոց սրբոց ,
 Եւ ըզխորհուրդս իմ եւ ըզբանըս սրբեա .
 Եւ եթէ ոչ հաւատարիմ քեզ հանդերձեալ իցեմ կեալ
 Շիջո ըզկեանս իմ յայդուէ ,
 Զեւ մեղուցեալ քեզ՝ փափաքեմ մեռանել :
 Հե՛ղ ըզհոգի քո ի յիս ,
 Լից երկիւղիւրդ սրբոյ ,
 Եւ իմաստուն արա զիս .
 Վառեա ըզսիրտ իմ քոյով
 Աստուածային եռանդեամբ :

Պետրոսի Մեքսաքսեայ
 Ի ՅՈՎԱՍ ԱՐՔԱՅ ՅՈՒԴԱՅ
 Հանդէս Բ. Տեսիլ Բ.
 (Թարգ. Հ. Ս. Հիւրմիւզ)

17

ԵՐԵՔԻՆ ՍԵՆԵԿԱՊԱՆՔ ԴԱՐԵՂԻ

Ընտնիմ, որն զՆիւնիտիս, գերե
 Տեղի այգորեյի, (եւ-պիւլիս Կեւ)
 Թափել (գիւնոյ), գիւն-պիւլիս Կեւ
 Ընդ սմառս, գիւն-պիւլիս, Բարձիւս Կեւ

Ոգեխառնիլ, զի «Եր» զի հոգի ԸՄՄԷ
 Սթափեցուցանել, Կեւ-պիւլիս Կեւ
 Խօսիլ զմեծամեծս, զի զի Նիւնիտիս
 Հարն, երբ-պիւլիս Կեւ

Թագաւորն Դարեհ արար խրախուժիւն մեծ . եւ ժողովեաց զամե-
 նայն իշխանս իւր եւ զընտոծինս իւր , եւ զամենայն մեծամեծս Մա-
 րաց , Պարսից եւ Քաղդէացոց , եւ զամենայն նախարարս եւ զզօ-
 րազուխս , եւ զետեղակալս ընդ նոսա , ի կողմանցն Հնդկաց մին-
 չեւ ի կողմանս Եթովպացոց . եւ էին նախարարք հարիւր քսան եւ
 եօթն գաւառաց . եւ կերան եւ արքին եւ յագեցան եւ ուրախ եղեն :

Եւ յորժամ վախճան եղեւ՝ Դարեհ թագաւոր եմուտ ի սենեակ իւր, եւ
 ելեալ ի դահոյս իւր ի քուն եղեւ : Յայնժամ երեք պատանիք որ էին
 սենեկապանք նորա . եւ մինչդեռ ի քուն կայր թագաւորն՝ նոքա ի
 ներքս ի սենեկի սպաս կալեալ եւ պահ ունէին նմա , խօսել սկսան
 ընդ միմեանս եւ ասեն . Եկայք իւրաքանչիւր ասացուք բան մի .
 եւ որ ասացէ իմաստուն եւ առաւել զօրաւոր քան զընկերս իւր՝
 տացէ նմա Դարեհ թագաւոր պարգեւս մեծամեծս , եւ մեծ եւ ան-
 ուանի երեւեսցի քան զամենեւեան . եւ ծիրանիս զգեցուցէ նմա , եւ
 ոսկի սպասուք արբցէ եւ կերիցէ , եւ ի վերայ ոսկեղինաց նստցի
 եւ ննջեսցէ . եւ վարեսցէ երիւարս ոսկեօսանս . եւ խոյր բեհեզեայ
 թագ կապեսցէ նմա եւ մանեակ ոսկի ի պարանոցի նորա . եւ երկ-
 րորդ յաթոռն Դարեհի նստցի վասն իմաստութեան իւրոյ , եւ ազ-
 գական Դարեհի անուանեսցի : Եւ յայնժամ իւրաքանչիւր գրեալ զիւր
 բան , կնքեցին եւ եղին ընդ մնարս Դարեհի արքայի , եւ ասեն .
 Յորժամ յարիցէ՝ տացուք ցնա զգիրդ , եւ ընտրեսցէ թագաւորն եւ
 երեք մեծամեծք՝ իշխանք Պարսից . եւ որոյ ⁽¹⁾ բան գտցի իմաստնա-
 գոյն՝ նմա տացեն զյաղթողական պարգեւն : Եւ գրեաց առաջինն ,
 ասէ . Յաղթող եւ զօրաւոր է քան զամենայն զինի : Եւ գրեաց երկ-
 րորդն եւ ասէ . Յաղթող եւ զօրաւոր է քան զամենայն թագաւոր :
 Եւ երրորդն գրեաց եւ ասէ . Յաղթող եւ զօրաւոր են քան զամե-
 նայն կանայք , եւ քան զամենայն յաղթէ՝ ճշմարտութիւն : Եւ յոր-
 ժամ զարթեալ թագաւորն , առեալ զգիրն զոր ետուն ցնա , կարդաց .
 եւ առաքեալ կոչեաց զամենայն մեծամեծս Պարսից եւ Մարաց , եւ
 զնախարարս եւ զսպարապետս եւ զտեղակալս եւ զիշխանս : Եւ
 նստեալ ի տեղու յայգորելի , եւ կարդացին զգիրն առաջի ամենե-
 ցուն : Եւ ապէ թագաւորն . կոչեցէք այսր զպատանիսն , եւ նոքա
 մեկնեսցեն զբանս իւրեանց : Եւ կոչեալ մօրն առաջի , եւ ասեն ցը-
 նոսա ամենեւեան . պատմեցէք մեզ զգրեալսդ : Եւ սկսաւ ասել ա-
 ռաջինն . որ ասաց վասն զօրութեան զինւոյ , եւ ասէ այսպէս . Ո՛ր
 արք , զիարդ ոչ է զօրաւոր զինի , զի ամենայն մարդիկ որ ըմպեն
 զնա՝ յիմարեցուցանէ զմիսսն ⁽²⁾ , եւ զբազաւորաց եւ զսառապելոց՝

(1) Որ , « միջակ անուն կամ ածական են՝ երբ յարաբերելու յայնցի դէմք մը չկե-
 ցայ , իսկ եթէ ըլլայ՝ յարաբերական դերանուն են , այսպէս՝ այս խօսքին մէջ « Եր »
 միջակ անուն է , զի կը բարգմանուի « Եր » , եւ չունի յարաբերելի բառ .

(2) Այս խօսքին մէջ « Եր » բառին ետ յետեւայն պէտք է իմանալ « Եր » դերանունն ,
 որ թէեւ աւելագործիւն՝ սակայն պատշաճ պիտի ունենայ ցոյց տալու՝ որ « Եր » բառը

մի միսս առնէ՝⁽³⁾ նոյնպէս եւ զտեառն եւ զծառայի, զմեծատանց եւ զաղքատաց . եւ զամենեցուն միտս դարձուցանէ եւ չրջէ յուրախու-
թիւն, եւ ոչ երբեք յիշեն զտրտմութիւն եւ զսխտս ինչ : Քանզի զամենեցուն սիրտս ընու զուարթութեամբ եւ մեծութեամբ, եւ ոչ յիշէ զթագաւորս կամ զիշխանս, եւ տայ խօսել զմեծամեծս . եւ յորժամ ըմպէ, ոչ յիշէ զսիրելիս եւ զեղբարս եւ զթշնամիս . եւ բա-
զում անգամ հանեալ սուր, եւ յորժամ թափի գինին՝ ոչ յիշէ զինչ գործեաց : Ո՛վ արք, զիա՞րդ ոչ է զօրաւոր գինի, որ զայս ամենայն բռնադատէ գործել : Եւ ասացեալ զայս ամենայն լռեաց : — Եւ սկսաւ խօսել երկրորդն, որ ասաց վասն զօրութեան թագաւորի .
Ո՛ արք, ո՞չ ապաքէն զօրացեալ են մարդիկ եւ ունին զծով եւ զցամաք եւ զամենայն ինչ որ է ի նոսա : Իսկ թագաւոր զօրացեալ տիրէ ամենայն երկրի եւ մարդկան, եւ զոր ինչ ասէ եւ հրամայէ՝ վաղվաղակի առնեն, եթէ հրամայէ պատերազմել ընկեր⁽⁴⁾ ընդ ընկերի իւրում, ոչ իշխեն անցանել զբանիւ . եւ եթէ առաքէ զնոսա ի պատերազմ ընդ թշնամիս, երթեալ վաղվաղակի գործեն մենքենայս եւ լերինս եւ պարիսպս եւ աշտարակս . սպանան են մեռանին, եւ զհրամանաւ թագաւորին ոչ կարեն անցանել . եւ եթէ յաղթեցեն՝ զամենայն բարութիւնս բերեն թագաւորին : Եւ ոչ միայն զօրական պատերազմօղք, այլ եւ մշակք որ գործեն զերկիր, յորժամ սերմանեն եւ հնձեն, զարդիւնս իւրեանց բերեն թագաւորին, եւ հարկահանք դարձեալ բռնադատեալ զաշխարհ՝ հանեն հարկս թագաւորի : Եւ թագաւոր միայն զօրացեալ իշխան է ի վերայ ամենայնի . եւ եթէ հրամայէ սպանանել՝ սպանանեն, եւ եթէ կեցուցանել՝ կեցուցանեն, եւ եթէ շինել՝ շինեն, եւ եթէ քակել՝ քակեն, եւ եթէ տնկել՝ տնկեն, եւ ամենայն աշխարհ թագաւորի զօրութեան եւ հրամանի լսեն . եւ ինքն արքայ զինչ եւ կամի գործէ, եւ ինքն ի հանգստեան կայ, բազմի, ուտէ, ըմպէ եւ ի քուն մտանէ . եւ այլք ամենեքեան շուրջ պահեն զնա, եւ հրամանի նորա անսան . եւ ոչ իշխեն ըստ կամս իւրեանց երթալ

ուրեք եւ կամ գործել, եւ ոչ իշխեն անցանել զհրամանաւ թագաւորի : Արդ, ո՛ արք, զիա՞րդ ոչ զօրաւոր է թագաւոր, որոյ բան հրամանի իւրոյ⁽⁴⁾ այսպիսի զօրացեալ իշխէ ի վերայ ամե-
նեցունց : Եւ զայս ասացեալ լռեաց : — Եւ երրորդն՝ որ ասաց վասն զօրութեան կանանց եւ վասն ճամարութեան, այս է Զորո-
բաբել, սկսաւ խօսել եւ ասէ . Ո՛ արք, եթէ մեծ է թագաւոր եւ կամ այլ բազում մարդիկ, եւ կամ զօրաւոր է գինի, ո՛ է որ յաղթեալ ունի եւ տիրէ ի վերայ ամենեցուն : Ո՞չ ապաքէն կա-
նայք : Քանզի կանայք են որ ծնանին զթագաւորս . եւ ամենայն մարդիկ՝ որ տիրեն ծովու եւ ցամաքի՝ ի նոցանէ ծնան եւ կանայք ծնան եւ սնուցին զմշակս որ տնկեն զայգիս՝ ուստի լինի գինի . եւ նոքա են որ առնեն զհանգերձս արանց, եւ նոքօք զարդարին եւ փառաւորին մարդիկ, եւ ոչ է հնար առանց նոցա լինել մարդկան : Եւ թէ ժողովեցեն զոսկի եւ զարծաթ եւ զամենայն բարութիւնս . եւ տեսեալ կին մի գեղեցիկ՝ դարձեալ ի նա եւ բերանաբաց եղեալ հային ընդ նա . եւ ամենայն կամօք իւրեանց սիրեն զնա առաւել քան զոսկի եւ քան զարծաթ եւ քան զամենայն բարութիւնս . եւ թողեալ զհայր եւ զմայր իւր՝ որ ծնան եւ սնուցին զնա՝ եւ զաշխարհ իւր, եւ երթայ զհետ կնոջ իւրոյ, եւ այնպէս միացեալ ոգեխառնի ընդ նմա, մինչեւ ոչ յիշէ զհայր իւր եւ ոչ զմայր եւ ոչ զաշխարհ : Եւ յայսմանէ արժան է ձեզ գիտել թէ տիրեն ի վերայ ձեր կանայք ձեր, զի զամենայն ինչ զոր գործէք եւ աշխատիք, բերէք տայք ցկանայս ձեր : Եւ առեալ առն զսուր իւր՝ գնայ ի ճանապարհ հեռի, եւ եթէ շահի ինչ, կամ աւազակէ եւ գողանայ, եւ կամ ընդ ծով եւ ընդ գետս նաւէ, եւ գաղանաց պատահէ եւ ընդ խաւարուտ գնայ, եւ յորժամ գողանայ եւ յափշտակէ եւ ընդ ամե-
նայն վիշտս անցանէ, գայ բերէ զամենայն վաստակսն առ կին իւր . քանզի առաւել սիրէ մարդ զկին իւր քան զհայր իւր եւ զմայր իւր : Եւ բազումք յիմարեցան ի մտաց իւրեանց եւ վասն կանանց իւրեանց անկան ի ծառայութիւն, եւ բազումք ի կորուստ մատնեցան, եւ մեռան եւ սպանին, եւ սխալեալ անկան ի մեծամեծ մեղս վասն կանանց : Եւ այժմ ո՞չ հաւատայք ինձ . ո՞չ մեծ թագաւորդ անձ-
նիշխան է ինքն, եւ ամենայն ոք ի մարդկանէ ոչ իշխէ մերձեալ

պէս է սեռական դուրի . — Վասնզի դերանուն բառ մը աւելորդ կը դուրի ուղղա-
կան հոլով գոյականէ մը ետեւ, եւ այդ աւելորդ դերանունը գոյականին ունենալիք
հոլովը կ'առնու : (Բաղդասէ 2 կանոն Ը. դասին) .

(3) Իմն . Զմիսս բազաւորաց եւ զմիսս տառապելոց մի (միսս) առնէ :

(4) Տես 5 կանոն Ե դաս .

(4) Ստացական, էական եւ երբեմն ցուցական դերանուններու աւելադուրիւնը
յանախ կը պատահի յարաբերական դերանունի բով՝ յետագաս եւ սովորաբար համա-
ձայն դուրեկով անոր :

ի դա : Տեսանէի ես զգոռատր հարձի թագաւորի , զի նստէր ընդ աջմէ թագաւորիդ . եւ առեալ զթագն ի գլխոյ դորա՝ դնէր ի գլուխ (5) իւրում . եւ ածեալ ապտակ թագաւորիդ , եւ առ այս թագաւորդ ոչ ինչ ցասնոյր . այլ բացեալ զբերան իւր հայէր ընդդէմ նորա , եւ եթէ ծիծաղէր՝ ծիծաղէր ընդդէմ նորա , եւ եթէ տրտմէր՝ թագաւորդ ողորձէր մինչեւ սթափեցուցէ զնա : Արդ , ո՛ր արք , զի՞նք ոչ են զօրաւոր կանայք՝ որ զայս ամենայն առնեն : Եւ յայնժամ թագաւորն եւ մեծամեծք նորա սկսան հայել այր ընդ ընկեր իւր : Եւ սկսաւ խօսել Զորութաբէլ վասն ճշմարտութեան եւ ասէ . Ո՛ր արք , ո՞չ ապաքէն զօրաւոր են կանայք . մեծ է երկիր , բարձր են երկինք , եւ երազընթաց է արեգակն . վասն զի ունի արշաւանս ընդ կամարածեւ խորանն երկնից , եւ դարձեալ վաղվաղակի սլացեալ հասանէ ի տեղի իւր ի միում աւուր : Ո՛չ ապաքէն մեծ է այն՝ որ զայս ամենայն արար : Արդարեւ ճշմարտութիւն մեծ եւ զօրաւոր է քան զամենեւեան . ամենայն երկիր ապաւինի ի ճշմարտութիւնն , եւ երկինք օրհնեն զճշմարտութիւն . եւ ամենայն գործք շարժին եւ դողան առաջի նորա , եւ ոչ է ի ճշմարտութեան անիրաւութիւն եւ ոչ մի (6) : Անիրաւ է գինի , անիրաւ է թագաւոր , անիրաւ են կանայք , անիրաւ են եւ ամենայն որդիք մարդկան , անիրաւ են եւ ամենայն գործք նոցա , եւ ոչ գոյ ի նոսա ճշմարտութիւն , եւ յանիրաւութեան իւրեանց կորնչին : Իսկ ճշմարտութիւն կայ եւ մնայ եւ զօրաւոր է յաւիտեանս . եւ կենդանի է եւ ունի իշխանութիւն յաւիտեանս յաւիտենից , եւ ոչ գոյ ի նմա ակնառութիւն , եւ ոչ երբէք փոփոխի . այլ իրաւունս առնէ . եւ մերժեալ է ի նմանէ անիրաւութիւն եւ չարութիւն . եւ ամենայն գործք ճշմարտութեան հաճոյ են ամենեցուն , եւ ոչ գոյ ի դատաստանի նորա անիրաւութիւն . քանզի ճշմարտութիւն է զօրութիւն թագաւորաց եւ իշխանութիւն եւ մեծութիւն , եւ է օրհնեալ Տէր Աստուած ճշմարտութեան : Եւ ասացեալ զայս՝ լռեաց ի խօսելոյն : Եւ ամենայն ժողովն յայնժամ մեծաձայն աղաղակեցին եւ ասեն . Մեծ է ճշմարտութիւն եւ յաղթող եւ զօրաւոր :

Ա. Եզր. Գլ. Դ.

(5) Փոխանակ քսելու . է գլխէ իւրում . — Բառի մը շարժումով ցուցնող հոլովն (է ով անորոշ հայցական) կը դրուի երբեմն զարգացող ցուցնող հոլովի (է ով վերջահոլով քական) ճեղ .

(6) Տես 7 կանոն Գ. դաս .

18

Կ Ա Յ Ի Ն

Ճեպընթաց , շարժում
Շրջաշրջել , շարժել անորոշ
Շրջիւն , խրատել
Նուաղիլ , հարել
Յիմնն դառնալ , ելլել իրանից
Եղկ , գող (սուգ)

Կիլ , շուրջ , շարժում
Կրկնեալ , արագ , սուր
Թափել զոգիս , հարել արագ
Երազեալ , վեր
Կայլակել , կռիւ
Ճապաղիք , շարժում արագ

ԵՒԱՅ ԵՒ ԱՊՍ. ԿԱՅԻՆ

ԵՒԱՅ

Այո , կարի իսկ ճշմարիտ է՝ զի աստ
Յաքսորանացըս վայրի՝
Որում եղաք արժանի ,
Ձիք զըստանել խաղաղութիւն բայց ի Տէր . . .
Այլ եկաւորդ այդ չիցէ՞
Ինքն որդին իմ Կային .
Ձի՞ դայ այդպէս ճեպընթաց ,
Է՞ր միայնակ առնէ դարձ .
Ո՛հ , զի՛ յաճախ շրջաշրջէ
Կասկածանօք զաչըս իւր ,
Եւ գողունի անհաւասար առնու քայլ .
Ի սոյլ հողմոյ եւ ի շրջիւն տերեւոյ
Յետս ընկըրկի եւ գողայ ,
Գոյն երեսացն հատանի . . .
Յո՞ զիմես , մի՛ խուսեր յինէն , մայր քո եմ ,
Ո՛չ ճանաչես զիս զԵւայ ,
Ա՛հ , որպիսի՛ ահ եւ սոսկումն ունի զքեզ :

Կ Ա Յ Ի Ն

Ո՛վ հանդիպումըն զըմենայ :

Ե Ի Ա Յ

Եղուկ եմ ես . զի՞նչ է արիւնդ այդ ըզքեւ .
 Ո՞ւր է եղբայր քո անմեղ .
 Աւա՛ղ , ո՞ր ձեռքն ցուրտ ըզսիրտ իմ գելու .
 Ո՞չ տաս դու ինձ պատասխանի . լուռ լեր անգութ անողորմ ,
 Լուռ լեր , գիտեմ . որդեակն իմ . . .
 Միակ սրտի իմոյ սիրտիւմն . . . արիւնդ այդ . . .
 Ո՛վ Տէր , եւ ո՛ր ձեռն ինձ տացէ . . . մեռանիմ . . . (նուաղի)

Կ Ա Յ Ի Ն

Մինչեւ դա յինքըն դարձեալ
 Տամ ես աստի խոյս ի բաց . . .
 Այլ եղուկ եմ եւ թըշուառ
 Անկեալ ի վի՛հ արհաւիրաց .
 Յաստուածասաստ ցասմանէ
 Ո՞ր զիս վիրապ ծածկեցէ .
 Փախեալ . այլ ո՞ւր եւ ո՞րպէս ,
 Եւ զի՞նչ օգնէ ինձ փախուստ ,
 Թէ ընդ բեռամբ դողդոջ մարմնոյս ծունկք իմ կըքին կըթուցեալ ,
 Յիս թէ զգահիճ իմ կըրեմ :

Ե Ի Ա Յ

(Սրափեալ ի նուաղմանեմ) Ո՞ւր ես . . .

Կ Ա Յ Ի Ն

Ո՛հ զի՞նչ արարից ,
 Յինքըն դառնայ մայր իմ արդ .

Ե Ի Ա Յ

Աբէլ որդեակ իմ . . .

Կ Ա Յ Ի Ն

Ո՛վ անուն ահարկու ,
 Ո՛վ կըշտամբանք դառնաղէտ :

Ե Ի Ա Յ

Եղեռնաւոր , դարձո՛ւ զորդեակ իմ առ իս :

Կ Ա Յ Ի Ն

Դո՞ւ եւս , մա՛յր , կամիս ըզսիրտ իմ հարկանել կարեւիւր :

Ե Ի Ա Յ

Մա՛յր զիս կոչեա տակաւին .
 Եւ ո՞յր , աւա՛ղ , այսուհետեւ իցեմ մայր ,
 Համայն զորդիս իմ կորուսի զերկոսին ,
 Արեւ մեռեալ , կային եղեալ դատապարտ .
 Չար քան ըզմահ անմեղին
 Ի ինձ կորուստ կենդանւոյն :

Կ Ա Յ Ի Ն

Բաւ է , մի՛ եւըս մի՛ մայր . . .

Ե Ի Ա Յ

Ըզսոսկալին զայն ոճիր
 Ո՞րպէս գործել կարացեր ,
 Ո՞չ քրտմեցար ի տես դիմաց անմեղին ,
 Ի դողդոջել անբիծ մարմնոյն ի մահուն .
 Ո՞չ ձեռքն քո կարկամեցաւ յիշուցանելն ըզհարուած ,
 Եւ ո՞րպէս ոչ պաղեցաւ
 Արիւն ի քո երակունս :
 Չա՞յս դու առ սէր հայրենի ,
 Չա՞յս առ երկունքս մօր քո
 Հատուցանես վարձ ⁽¹⁾ , անգութ .
 Ո՞ւր ակն ունել իցէ օրէն շընորհապարտ գոհութեան ,
 Ո՞ւր հաւատոց եւ զըթութեան եւ սիրոյ .
 Եղկելի՛ հայր , մա՛յր տառապեալ եւ թըշուառ :

Կ Ա Յ Ի Ն

Բաւ է արդ բաւ , ճանաչեմ

(1) Կրկնուած «այ» ցուցական ածականներն չէ՛ք բառին կը վերաբերին :

Եւ խելամուտ եմ իմոց
Անհրնարին աղետից .
Անցեալն առնէ զիս յուսահատ , թափէ զոգիս մերձակայն .
Եւ արհաւիրս ինձ յաճախէ ապագայն :
Յամենայնի ըզպատուհաս իմ ինձ թըւի նըկատել
Եկեալ հասեալ ընդ առաջ .
Թըւին աչաց իմոց դահիճք առ ի տալ ինձ պատուհաս
Մարդիկ բոլոր եւ զօրութիւնք երկնայինք .
Ոչ եւս է յիս յոյս յԱստուած ,
Ողորմել ինձ ո՛չ կամի ,
Եւ կամ ոչ եւրս կարէ :
Կարի իսկ քաջ տեսանեմ
Քանի՛ եղեռն իմ ի վեր
Քան ըզյաւէրժն ողորմութիւն անցանէ .
Գիտեմ այո՛ որ ինչ եմ ,
Ոչ եւս հայցեմ թողութիւն ,
Ոչ եւս յուսամ գըթութեան .
Դաճին զըժնեայ խիղճ մըսաց ⁽²⁾
Ըզսիրտ իմ յար կեղեքէ ,
Եւ տարածամ զիղջ ի զուր
Ընձեռէ ինձ օգնութիւն ,
Կացուցանել զիս անմեղ :

Ե Ի Ա Յ

Սըտես դու ո՛վ ամպարիշտ ,
Սըտես , զի գեր ի վերոյ
Քան զամենայն մեղքս մեր
Ողորմութիւնն աստուածային անցանէ . . .
Խուսէ զաւակն ապաշնորհ ,
Եւ ոչ կամի լըսել ինձ .
Այլ ի՞նչ զըտցէ փըրկութիւն ,
Եթէ գարշի ի խրատուց . . . :
Բա՛րէ եւ զի՛նչ տեսանեմ .
ԶԱդամ , եւ ո՛հ որպիսեալ
Աղիողորմ բեռամբ դառնայ նա առ իս .

(2) Դահիճ բառն usarnգելի է ինչ՞ Դոպ ին .

Ո՛հ , անմեղին դիակն որդւոյս է զոր բերէ ըստ անձին .
Հաղիւ ըզդա ճանաչեմ :
Եղբայրասպան մոլեգնութիւն , որդեակ իմ ,
Եղծ զերեսաց քոց ըզգեղ ,
Անչընչացեալ դէմք քո անկեալ ըզկըրծովդ ,
Յոր նշմարեմ ընդ փրսքն խառն ընդ փոփ ⁽³⁾
Հետս արտասուաց իջկոց ,
Եւ երաւխէպքդ կապուտակք խիտ առ խիտ
Ընդ ճապաղիս արեան՝ որ դեռ յայնքանեաց
Վերաց քոց եղկ կայլակէ՛
Ըզտանջանաց քոց առաջի առնեն ⁽⁴⁾ զերկայն ինձ ըզշար ,
Զեղեռն եղբոր քո եւ ըզդառն աղէտս իմ :

Պետրոսի Մեթաքսասեայ

Ի ՄԱՀ ԱՅԵԼԻ

Հանդէս Բ .

(Թարգ . Հ . Ե . Հիւրմիւզ)

19

ԳՈՎՈՒԹԻՒՆ ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ

Ծիր , լըշնաւ , Կինամոն , Զմուռ , Բաղբան , Եղունկն , Կանխոց (աուրֆ) , Ածու , (Բարլա) , Գալ զմիմեամբ , Իբրեւ զի , Յոլովել ,	Դարդ , Դահիճ , Տաւիւն , Կնդուկ , Բեւեկնի , Զրմուլ , Զեւարձակ , Գալստոն , Գայթել , Եկեղեցի , Զանբակ ,
Կինամոն , (Կարլի) , Զմուռ , (Կարլի) , Բաղբան , Դահիճ , Եղունկն , Կանխոց (աուրֆ) , Զրմուլ , Զեւարձակ , Գալստոն , Գայթել , Եկեղեցի , Զանբակ ,	Դարդ , Դահիճ , Տաւիւն , Կնդուկ , Բեւեկնի , Զրմուլ , Զեւարձակ , Գալստոն , Գայթել , Եկեղեցի , Զանբակ ,

(3) Խառն ընդ փոփ ամպանաբար կրնայ առնուիլ իբրեւ փոփառն . բայց եթէ ուզենի իմանալ խառնութիւն ընդ փոփ , խառնութիւն ամպան կը լինի փոփ բառին , եւ ընդ փոփ խնդիր խառն ին .

(4) Վերը դուռնած Երաւիթեպար բառն տեղայի է արագ արեւն բային .

Իմաստութիւնն գովեսցէ զանձն , եւ ի մէջ ժողովրդեան իւրոյ պարծեսցի : Յեկեղեցւոյ Բարձրելոյն զբերան իւր բացցէ , եւ առաջի զօրութեանց նորա պարծեսցի : — Ես ի բերանոյ Բարձրելոյն ելի , եւ իբրեւ զմէջ ծածկեցի զերկիր : Ես ի բարձունս բնակեցայ , եւ աթոռ իմ ի սիւն ամայոյ ⁽¹⁾ : Ընդ ծիր երկնից չըջեցայ միայն , եւ ի խորս անդնդոց գնացի , յալիս ծովու , եւ յամենայն երկիր : Ընդ սոսա ամենեւեան հանգիստ խնդրեցի , եւ ի ժառանգութեան ⁽²⁾ , ուր դադարեցից : Յայնժամ պատուիրեաց ինձ արարիչն ամենեցուն , եւ որ հաստատեացն զիս՝ արար դադար խորանի իմոյ ⁽³⁾ : Եւ առայ . ի մէջ Յակոբայ բնակեաց դու , եւ յիսրայելի ժառանգութիւնն կալլիր : Յառաջ քան զյաւիտեանս՝ ի սկզբանէ հաստատեաց զիս , եւ մինչեւ յաւիտեան ոչ պակասեցայ : Ի սուրբ խորանի առաջի նմանապէս հանգոյց զիս , եւ յԵՐՈՒՍԱԿԷՄ իեփանութիւն իմ ⁽⁴⁾ : Եւ արմատացայ ի փառաւոր ժողովրդեան . ի բաժին (ի բաժնի) Տեառն ժառանգութիւնն նորա : Իբրեւ զնոճ բարձրացայ ի Լիբանանու , եւ իբրեւ զսարգն ի լերինս Ահերմոնի : Եւ իբրեւ զարմաւենի բարձրացայ յԵնգադս , եւ իբրեւ զտունկ վարդենուոյ յԵրիքով : Իբրեւ զծիրթնի վայելուչ ի դաշտի , եւ բարձրացայ իբրեւ զսօս : Եւ իբրեւ զկինամոն , եւ որպէս զճանբակ խնկոց՝ ետու հոտ : Իբրեւ զմուռ ընտիր բուրբի անուշահոտութիւն , որպէս զքաղբան եւ զեղունկն եւ զտաշխն եւ զհոտ կնդրկի ի վրանի : Ես իբրեւ զբեւեկնի արձակեցի զոստս իմ , եւ ոստք իմ , ոստք փառաց եւ չնորհաց : Ես որպէս այգի բղխեցի չնորհս , եւ ծաղիկք իմ պտուղ փառաց եւ մեծութեան : Մատերուք ամենեքեան՝ ոյք ցանկացեալ էք ինձ , եւ յարմտեաց իմոց յագեցարուք : Զի յիշատակ իմ քան զմեղր քաղցր է , քանզի եւ ժառանգութիւնն իմ քան զխորիսխ մեղու : Ոյք ուտեն զիս՝ տակաւին քաղցիցեն , եւ ոյք ըմպեն զիս՝ տակաւին ծարաւեցին : Որ լուիցէ ինձ՝ ոչ ամաչեսցէ , եւ ոյք գործիցեն ինեւ՝ ոչ մեղիցեն : Այս ամենայն Գիւրբ ուխտի Աստուծոյ բարձրելոյն , օրէնք ⁽⁵⁾ զոր պատուիրեաց մեզ Մովսէս , ժառանգու-

(1) Տես 5 կանոն Գ. դաս .

(2) Իմա . խորհրդէ հանգիստ ի ժառանգութեան եւլլն .

(3) Տես 4 կանոն Գ. դաս .

(4) Զեղչեալ է եղեւ բայն .

(5) Օրէնք բացայայտիչ է գրեթէ բառին . — Ժառանգութեան ստորագրելի բառին հով լռելեայն կ'իմացուի եւ բայն .

քիւն ժողովրդոց Յակոբայ : Որ զեղու իբրեւ զՓիսոն զիմաստութիւն , եւ որպէս զՏիրգրիս յաւուրս կանխոյ : Որ լցուցանէ իբրեւ զՆիւրատ՝ զհանճար , եւ իբրեւ զՅորդանան՝ յաւուրս հնձոց : Որ երեւեցուցանէ իբրեւ զԵյս(+) զխրատ , եւ իբրեւ զԳեհնոն յաւուրս կթոց Ես իբրեւ զՋրմուղ ելի ի գետոյ , եւ որպէս վտակ ելի ի գրախտէ : Ասացի՝ արքուցից զպարտէզն . եւ արքուցից զածուն : Եւ ահա եղեւ ինձ Ջրմուղ 'ի գետ , եւ գետն եղեւ ինձ ի ծով : Տակաւին զխրատ իբրեւ զառաւօտ լուսաւորեցից , եւ երեւեցուցից զնա մինչեւ ի հեռարձակ : Տակաւին զվարդապետութիւնն իմ որպէս զմարգարէութիւնն սփռեցից , եւ թողից զնա յազգս յաւիտենից : Տեսէք զի ո՛չ ինձ միայնոյ վաստակեցի , այլ ամենեցուն՝ որ խընդրեն զնա :

Երիւք գեղեցկացայ , եւ յարեայ վայելուչ առաջի Տեառն եւ մարդկան . Միաբանութիւն եղբարց , եւ սէր մեծաւորաց , եւ կին եւ այլ ⁽⁶⁾ որ զի զմիմեամբք գայցեն : Երիս ինչ ատեաց անձն իմ , եւ յոյժ ծանրացայ կենօք նոցա . Զաղքտան հպարտ , եւ զմեծատունն սուտ , եւ զծեր զաղքտու եւ պակասեալ ի մտաց : Ի մանկութեանն ոչ հաւաքեցեր , եւ զիս՝ զգտանիցես ի ծերութեան քուսմ : Իբրեւ զի՝ գեղեցիկ է ալեաց առնել դաս՝ եւ ծերոց ճանաչել զխորհուրդ : Իբրեւ զի՝ գեղեցիկ է ծերոց իմաստութիւն , եւ փառաւորելոց իմացութիւն եւ խորհուրդ : Պսակ ծերոց շատահմտութիւն , եւ պարծանք նոցա՝ երկիւղ Տեառն : Ինչ կարծեաց երանի ետու ի սրտի , եւ զտառնեորդն առացից լեզուաւ : Երանի՜ որ բնակիցէ ընդ կնոջ իմաստնոյ , եւ լեզուաւ իւրով ոչ գայթեաց : Եւ երանի՜ որ եգիտ հանճար , եւ որ պատմիցէ յալանջս լսողաց : Իբրեւ զի՝ մեծ է՝ որ եգիտ զիմաստութիւն , այլ ոչ է առաւել քան զերկիւղած ի Տեառնէ : Երկիւղ Տեառն քան զամենայն յոլովեաց : Եւ որ ունիցի զնա՝ ո՛ւսմ նմանիցէ : Զամենայն վէր ⁽⁷⁾ , եւ մի՛ զվէր սրտի : Զամենայն

(*) Ուղղելի . իբրեւ զՆիլոս (գետ) .

(6) Երբեմն բացայայտիչն առանց հայելու բացայայտելի հոլովին՝ անհամաձայն կը դուրս գալէ և եւ հոլովով՝ որ կրնայ պատշաճիլ բային իբրեւ սերբայի կամ խնդրի : Այսպէս՝ Մեծութեան եղբարց , եւ եւր մեծասաց եւ ինչ եւ այլ եւայլ բառերն բացայայտիչ են երեւոյթին , բայց հոլովով անհամաձայն դուրս են իրենց բացայայտելի . իսկ հետագայ պարբերութեան մէջ , ուր զաղքտու եւ զմեծատունն եւ զծեր բացայայտիչ են , համաձայն դուրս են երեւոյթին բացայայտելի .

(7) Թէ՛ այս եւ թէ՛ հետագայ հայցականներէ առջեւ զօրութեամբ պէտք է իմանալ՝ ինչեւ ինչեւ կամ յանջն առնուլ բայր :

չարութիւն , եւ մի զչարութիւն կնոջ : Զամենայն հարուածս , եւ մի՛ զհարուածս ատելեաց : Զամենայն վրէժս , եւ մի՛ զվրէժս թըշնամեաց : Ոչ է գլուխ չար քան զգլուխ օձի :

Սիրաբ. ԻՊԵ ԵՆ ԻՍԵ

20

ՏՐՏՈՒՆԶՔ ՅՈՒԱՅ

(հայկական չափաւ)

Դէտակն կալ , ապաւն աշխատեալ
ի թիւ արկանել , հաշիւ
կողկողիլ , հեծել լաւ
կեղ , լեւ , եւ

Տողուկ , լաւ
Անդոհական , լաւ
Անուրջ , եւ , Եւ

Ո՛չ ապաքէն փորձութիւն են ի յերկրի աստ կեանք մարդոյ ,
եւ կենցաղ իւր ընդ երկնաւ իբր առօրեայ վարձ վարձկանի .
Որպէս ծառայ յանէ տեսն իւրոյ զօղեալ ընդ հովանեաւ ,
Իբր ըզվարձկան որ սպասիցէ առնուլ ըզվարձ իւր ընդ երեկս ,
Հանգոյն եւ ես սպասեցի դէտակն ամսոց կալեալ անտեսաց ,
եւ գիշերըս ցաւագինս հեծեծելով արկի ի թիւ .
Այն ինչ ի նինջ զաչըս փակեալ , եւ հառաչեմ երբ իցէ տիւ .
եւ իբրեւ ա՛յն ինչ յարուցեալ , դարձեալ ⁽¹⁾ թէ երբ իցէ երեկ .
կողկողիմ ի ցաւոց յերեկորեայ ցըգարձ այգուն :
Կեղովք եւ զաղութեամբ որդանց մարմին իմ թաթաւեալ ,
եւ զկոշտ երկրի մաշեցի առ ի զթաւախս իմ քեռելոյ : ⁽²⁾
Աչք քո յիս . Տէ՛ր , ակնարկեա՛ եւեթ , եւ այլ ոչ եւս իցեմ ,
Իբրեւ ամպ ջընջեալ յերկնէ , ոչ իսկ զհետ թողեալ շաւիղ .
Զի իջանել թէ ի դժոխս ոք իջանէ , ոչ եւս ելցէ ,
եւ ոչ ի տուն իւր դարձցի , ոչ ըզնա վայր իւր ծանիցէ :

⁽¹⁾ Զեղչուած է հաշիւ բայլ .

⁽²⁾ Խնդիր եղող բառ իր խնդրառուին նախդիր կ'առնու առաջ անցնելով :

Հա՛պա օ՛ն այսուհետեւ ոչ եւս ի շուրթս իմ խնայեցից ,
Բըղխեցից ըզդառնութիւն , հեղից ըզվիշտս անձին իմոյ .
Մի՛ թէ ծո՛վ իցեմ ես մըրրիկալից կամ թէ վիշա՛պ
Զի կարգեցեր զինեւ պահ ըզտառապանս եւ զհեծութիւն .
Ասացի թէ անկողինք իմ ինձ լիցին ի քաջալեր ,
եւ սփոփեցայց ի մահճի դոյզն ընդ անձին լեալ խօսակից .
Այլ երազովք ինձ արհաւիրս անդ արկանես անդոհականս ,
եւ տեսեամբք ահաւորօք զիս ի յանուրջս իմ հարկանես .
Թափես յանձնէ իմմէ զոգի , բառաս ըզչունչ իմ ի մարմնոյ .
Իսկ ընդէ՞ր ոչ եւ ըզկեանս իմ տաս կապտել մահու յինէն .
Զի՞նչ է մարդ զի խնամարկես դու զնա , հայիս ի նա մըտօք ,
Զի պահպանես դու զնա , զի ա՛յց ընդ առաւօտս առնես նըմա .
Մինչեւ ցե՞րք ոչ թողուցուս առնուլ վայրիկ մի ինձ հանգիստ ,
Զի կլանիցեմ ես ըզտողուկս իմ ի ցաւոց հեղձամըձուկ :
Զի թէ մեղայ , որ սըրտագէտդ ես եւ քըննես զերկիւմունս՝
Դու գիտես զի զքեզ ինձ հաշտ ցանկամ ի կեանս եւ ի մահու .
Զի յերկիր ահա դարձայց ընդ հուպ , եւ այլ ո՛չ եւս իցեմ :

(Տաղաչափեալ)

Ի Հ. Ե. Հիւսիսեղեանէ

21

ԽՐԱՏՔ ԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ, ԵՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴՔ ԱՄՊԱՐՇՏԱՅ

Քրքմնջիւն , Կրքմնջ
Անջանել , Բաշիւ
Փորձ , (առ.) Լաւ , Երբ
Վարիլ (իւրի) Բաշիւ (Բաշ Է)
Երկիւմունք , փխր . Բաշիւ Երբ
Շեղել , Բաշիւ
Այլազգի , Բաշիւ , Երբ
Զարաբար , Երբ Բաշիւ Երբ

Հալիլ , Բաշիւ Բաշիւ
Կեսամբիւն , Երբ Բաշիւ
Յանկարձակի իմն , Բաշիւ
Սակ , Երբ , Լաւ
Շամանգալ , Լաւ , Բաշիւ
Խոսանգել , Բաշիւ
Խոսիլ , Երբ Բաշիւ , Երբ
Խոսանգել , Լաւ , Բաշիւ

Սիրեցէք զարդարութիւն , ոյք զատիք զերկիր : Խորհեցարուք

զՏեառնէ բարութեամբ, եւ միամտութեամբ սրբիւ (1) խնդրեցէք զնա : Զի գտանի այնոցիկ որ ոչ փորձեն զնա, եւ երեւի որոց (2) ոչ թերահաւատեն ի նմանէ : Զի խորհուրդք թիւրք անջատեն յԱստուծոյ, եւ զօրութիւն փորձ՝ յանդիմանէ զանդգամս : Զի յանձն չարարուեստ՝ իմաստութիւն ոչ մտցէ, եւ ոչ բնակէ ի մարմնի վարեցելոյ մեղօք : Զի սուրբ Հոգին իմաստութեան փախիցէ ի նենգութենէ, եւ մերժեացի ի խորհրդոց անմտաց : Զի մարդասէր Հոգին իմաստութեան՝ ոչ արդարացուցանէ զհայհօլին ի շրթանց իւրոց : զի երկամանց նորա է վկայ Աստուած, եւ սրտի նորա ոստիկան ճշմարիտ, եւ լեզուի նորա ունկնդիր : Զի Հոգի Տեառն ելից զտիեզերս, եւ որ ունի զամենայն՝ ունի եւ զգիտութիւն բարբառոյ : Վասն այնորիկ եւ որ չչնջէն (3) զանիրաւս՝ ոչ ծածկեսցի, եւ ոչ իրաւունք առ նովաւ առանց կշտամբութեան անցցեն : Այսուհետեւ զգոյշ լերուք յանօգուտ քրքիւմնջենէ, եւ ի բամբասանաց խնայեցէք զլեզու : զի չչունջ գաղտնի՝ դատարկ ոչ անցցէ, եւ բերան ստախօս սպանանէ զանձն : Մի՛ ցանկայք մահու՝ մոլորութեամբ կենաց ձերոց, եւ մի՛ ձգէք յանձինս զսատակունձն՝ գործովք ձեռաց ձերոց : Զի Աստուած զմահ ոչ արար, եւ ոչ խնդայ ընդ կորուստ կենդանեաց : Իսկ ամս պարիշտք ձեռօք եւ բանիւք կոչեցին զնա առ իւրեանս : Բարեկամ համարեցան զնա, եւ հալեցան եւ դաշինս կռեցին ընդ նմա : զի արժանի իսկ են բաժանակից նմա լինելոյ :

Խորհեցան յանձինս իւրեանց զանուղղայս եւ ասեն . Սակաւ եւ եւ ցաւազին են կեանք մեր, եւ ոչ գոյ բոշկութիւն ի վախճանի մարդոյ, եւ չերեւեցաւ որ դարձաւ ի դժոխոց : Զի յանկարծակի իմն եղաք, եւ յետ այսորի՛ լինիցի՛ք իբրեւ զչեղեալ (4) : Զի իբրեւ զծովս է չունչ յանգուեստ մեր, եւ իբրեւ զկայծակն բանն ի շարժման սրտի մերում : յորոյ շիջանելն (5) մօխիւր լինի մարմինն, եւ

(1) Երբեմն յակացուցիչը գործիական կամ բացառական յակացե սիլ բով դրուելով՝ անոր հոլովը ինքն ալ կ'առնուի :

(2) Փոխանակ բնելու, «յոյնէ» «բ» (Տես 11 կանոն ԺԳ դաս) :

(3) Որ յարաբերականէն ետեւ եկող բայը իր դէմքին համեմատ «, ք, ն» դիմորոշ յօդերն կ'առնուի (Բղղճ. 6 ԺԵ դաս) :

(4) Երբեմն յոգնակի որոշեալ կամ ամորոշ հայցականի « ին սեղ + կը դրուի, եւ այս կը պատահի նաեւ նախադրութեամբ խնդիր եղող յոգնակի հայցականներուն՝ ինչպէս հոս :

(5) Տես 4 կանոն ԺԳ դաս :

ոգին սփռի իբրեւ զօդ թոյլ : Անցցեն կեանք մեր իբրեւ զհետս ամպոյ, եւ իբրեւ զչամանդաղ ցրուեսչին հալածեալ ի ճառագայթից արեգական, եւ ի տապոյ նորա ծանրացեալ : Զի անցք ստուերի են կեանք մեր, եւ չիք խափան վախճանի մարդկան, զի կնքեցաւ եւ ոչ ոք դարձուցանէ : Արդ եկայք եւ վայելեացուք ի բարութիւնս որ կ'անս (6), եւ վարեացուք արարածովքս զբաղեալք իբրեւ ի մանկութեան : Պէտքէս գինեօք եւ անոյշ իւղովք լցցուք, մի՛ անցցէ առ մեօք ծաղիկ զարնայնոյ : Բոլորիւք վարդից պսակեացուք՝ մինչչեւ թառամեալ իցեն :

Չայս խորհեցան եւ խաբեցան, զի կուրացոյց զնոսա չարութիւնն իւրեանց, եւ ոչ ծանեան զխորհուրդս Աստուծոյ, եւ ոչ վարձուց ակն կալան սրբութեան, եւ ոչ ընտրեցին զպատիւ ոգւոց անարատից : Զի Աստուած հաստատեաց զմարդն յանեղծութեան, եւ ի պատկեր իւրոյ բարերարութեանն արար զնա : Նախանձութեամբ արկուծեալ եմուտ մահ յաշխարհ, եւ փորձեն զնա որ նորա վիճակին սակի են : Բայց ոգիք արդարոց ի ձեռին Աստուծոյ են, եւ ոչ մերձեացի ի նոսա մահ :

Իմաստութիւն Սողոմոնի Բ—Գ

22

Ի Ս Ա Շ Ա Կ

Զբանիւք անկանիլ, Խօսի Բռնաւ
Յակնիւս, Կոյնաւ Դեւ
Յանգգասից, Խառն Եմանաւ
Ի մոռացօնս արկանել, Դաւաւ
Արեւիտուս, Խառն Եմանաւ
Գօս, Կոյն, Կոյն
Ժան, Բռն
Ի պատրանս քմանել, Խառն Եմանաւ
Աստուծոյ, Խառն Եմանաւ

Տարադեմ, Կոյն Եմանաւ
Նմոյնականից, Կոյն Եմանաւ
Անյեղի, Խառն Եմանաւ
Կոյն Եմանաւ, Խառն Եմանաւ
Բնանել, Խառն Եմանաւ
Նորնանիւղ, Խառն Եմանաւ
Գեղանիւղ, Կոյն Եմանաւ
Յեղաբեղ, Կոյն Եմանաւ
Նա աւանիկ, Խառն Եմանաւ

(6) Հոս «բ» անկանիւք է Խառն Եմանաւ ին, քեւ երբեմն առանձինն իբրեւ գոյական կը գործածուի, եւ կը նշանակէ Կոյն Եմանաւ :

ԱՌՐԱՀԱՄ ԵՒ ԻՍԱՀԱԿ

ԱՌՐԱՀԱՄ

Բաւ է, որդեակ իմ, բաւ է .

Մինչ մեք դեռ եւս աստ ըզբանիւն անկանիւմ՝

Ես ի գմայից տեսանելոյ ըզքեզ յակճիւս ինձ ի լուր,

Դու ի բաղձից ⁽¹⁾ յափըշտակեալ գիտելոյ,

Տարածամեալ յանըզգաստից է գիշեր .

Երթ, սիրեցեալդ իմ Իսահակ, բաւ է արդ,

Հիցի լըսել քեզ միւսանգամ ըզթերին .

ԻՍԱՀԱԿ

Քանիցս ի վէպս ըսքանչեկեաց անցիցըդ քոց դառնաս հայր,

Ընկըզմի անձն իմ ի գմայլուսն այնպիսի,

Ձի ոչ վաստակ ինչ ըզգամ,

Ոչ փոյթ է ինձ հանգըստեան .

Ի մոռացօնս ի խոր եւ զանձն իմ արկեալ՝

Յափըշտակիւմ մըտօք յոր ինչ եւ պատմես,

Եւ ամենայն ուրեք ընդ քեզ թըւիմ գոլ .

Թէ հնազանդեալ Աստուծոյ՝ յերկրէ քուսմէ ելանես,

Թողում ընդ քեզ ըզդաշտորայս քաղդէական եւ զՍառան,

Բնակեմ պանդուխտ ի մայրիս .

Ի Պաղեստին լինիմ ընդ քեզ լեռնաքնակ .

Թէ գնաս խնդրել տարագէմ հաց ի սովի,

Ի Գերրարա եւ յԵգիպտոս նըժդեհակից գամ ընդ քեզ,

Եւ ընդ վըտանգըս մօր իմոյ քեւ չափ դահի հարկանիս .

Եւ առ աղբերքն Յորդանանու յորժամ զարքայս հարկանես,

Յաղթողակից ընդ քեզ եւ անդր հասանեմ .

Իսկ ի պատմել քո ըզխոստմունս Աստուծոյ

Եւ զանցելի ուխտ եւ դաշինս ընդ քեզ կըռեալ եւ ընդ նա .

Այնպէս ածես ըզնա ինձ դէմ յանդիման,

Ձի սասանի սիրտ իմ ի լուր աստուածախօս բարբառոյ ⁽²⁾ .

Ո՛հ որպիսի՝ դաս ինձ ի խրատ են պարագայք կենաց քոց,

(1) Ի վէպէս է Բաղձից բառերն խնդիր են դեռնիւն անկանիւմ բային .

(2) Փոխանակ քսելու է Լեւի շարժանքիւն Բարբառ (Տես 4 կանոն Ժ. Գ. դաս) .

Հորդեն դնացք քո ինձ ուղի, եւ յանցըս քո զոր պատմես՝

Յայտնի նկատեմ ըզխորհրդոցն Աստուծոյ

Ըզնորահրաշ կարգ եւ օրէնքս գաղտնիս .

Տեսանեմ քանի՛ է մեծ ի սքանչելիս՝ զոր առնէ,

Քանի՛ առատ ի շնորհքս քեզ ընձեռել ⁽³⁾

Տեսանեմ հայր, ի՛բր եւ քանի՛ դու սիրելի ես նրմա,

Բիւր ինչ ի միտ առնում, եւ բիւր ինչ ի բանիցդ ուսանիմ .

ԱՌՐԱՀԱՄ

Ոչ ինչ զանխուլ է յինէն .

Ձի ի խօսել իմում, որդեակ իմ, ընդ քեզ

Ոչ ի յերկիր արեւիշուշտ ըզսերմանիս արկանեմ,

Այլ ժամ է արդ, երթ դու զի յոյժ զայս գիշեր . . .

ԻՍԱՀԱԿ

Ա՛հ, հայր եւ զայն եւքս պատմեա, եւ երթայց .

Ձի՛նչ ապա յե՛ս տալոյ հիւրոյն զաւետիս

Եւ մօրն իմոյ ծիծաղելոյ ⁽⁴⁾ եղեւ դէպ .

ԱՌՐԱՀԱՄ

Ոչ յամեցին արդիւնքն ըզհետ գալ աւետեաց, որդեակ իմ,

Երդի ընդ հուպ գըտաւ ինձ մայր քո Սառա,

Եւ նորնձիւղ երես բողբոջ ի ժամու .

ԻՍԱՀԱԿ

Իցէ՞ թէ ես իցեմ բողբոջն այն, հայրիկ .

ԱՌՐԱՀԱՄ

Այո՛ որդեակ, ըսքանչեկեաց ի ծնունդ քոյին եղեմ պէտք ⁽⁵⁾

Փոխել ընթերցան զօրէնս իւր եւ դու ի գօսըն փայտէ

Տըւար պըտուղ հրաշալի .

(3) Փոխանակ քսելու յընչեւէլ քեզ քեզ (Տես 5 կանոն ի դաս) .

(4) Պէտք է կրկնել Յեւնապաղարիւնն այս խօսքին մէջ .

(5) Կարգաւ . Պէտք եղեմ սքանչելեաց ի ծնունդ քոյին, այսինքն . . .

Ի Ս Ս Ն Ա Վ

Իսկ աւետիքն , իսկ խոստացեալն այն երկիր ,

Ա Ք Ր Ա Ն Ա Մ

Իսկ աւետիքն անյեղլի

Ի քեզ որդեակ իմ եւ յորդիս քո լըցցին :

Եւ երկիրս այս , ուր դու շրջիս արդ նըժգես ,

Լիցի որդւոց քոց յեփրատայ մինչեւ յալիս Նիւսի :

Ի Ս Ս Ն Ա Վ

Ապա ուրեմն որդիք իմ . . .

Ա Ք Ր Ա Ն Ա Մ

Որպէս զաստեղս իբրեւ զաւազ լիցին որդիք քո անթիւ ,

Եւ ժողովուրդ իւր սիրելի անուանեսցէ զնոսա Տէր :

Ըսքանչելիս վասն նորա գործեսցէ ,

Եւ ամենայն բնակիչք երկրի ի մեզ , որդեակ , օրհնեսցին :

Ի Ս Ս Ն Ա Վ

Ո՛վ փառք , ո՛հ բախտ գեղանըսիս , երանելի եմք հայր իմ :

Ա Ք Ր Ա Ն Ա Մ

Մի՛ քեզ , որդեակ իմ , մի լիցի բերկրիւ փառաց ի ճաճանչ ,

Մեղք են բերկրանք՝ ուր ժանտաժուտ հրպարութիւն զաղտ սողեալ ,

Զերկնից չընորհս յեղաչըրջէ ժահր ի թոյն :

Ի Ս Ս Ն Ա Վ

Քա՛ւ լիցի հայր , թըւի ինձ սիրտ իմ ի ժանտէ այտի զերծ ,

Այլ ի պատրանքս մարթ է ինձ ըմբըռնիլ ,

Ոչ ոք լիով ճանաչել զանձըն կարէ :

Ոչ զիս ի զուր խրատես հայր ,

Տրոփէ անիւ սիրտ իմ ընդ բանքս քոյին :

Ա Ք Ր Ա Ն Ա Մ

Ո՛վ բարութեան սըրտի աղբիւր՝ երկիւղ սուրբ :

Ի Ս Ս Ն Ա Վ

Եւ զի՞ լըռես , եղուկ եմ , հայր սիրելի ,

Ողորմեա ինձ թէ՛ զնամ երբեք ըստերիւր ,

Ցոյց զարահետ՝ զոր թէ՛ աւա՛ղ կորուսի ,

Անկեալ առ ոտըս քո աղերս արկանեմ :

Ա Ք Ր Ա Ն Ա Մ

Արի , որդեակ իմ , յօտըն կաց , եկ ի գիրկս իմ , վըստահ լեր ,

Զի բանք իմ չեն ի կըշտամբանս՝ այլ ի խրատ ,

Նա աւանիկ դուժք իմ յուզին ընդ խոհականըդ կասկած ,

Երթ արդ , որդեակ իմ , պահեսցէ որպիսի ետք ըզքեզ Տէր :

Ի Ս Ս Ն Ա Վ

Եթէ զանձին սըրբութիւն

Հասանէ ինձ արատել ,

Գըթա յիս հայր սիրելի ,

Եկ հասիր ինձ յօգնութիւն ,

Աղօթիւք քովք տեսի զլոյս ,

Աղօթիւք քովք եւ մեռայց ,

Եթէ ոչ զանձն անարատ⁽⁶⁾

Վըկայեսցէ սիրտ իմ ինձ ,

Ոչ կարացից հանդուրժել ,

Կեանք իմ լիցի ինձ ի մահ :

Պետրոսի Մեթաքսանայ

ՅԻՍԱՀԱԿ

Հանդէս Ա. Տեսիլ Ա.

(Թարգ. Հ. Ե. Հիւրմիւզ)

(6) Անհատ բառն հոս ստորագելի է շահչին եւ ոչ անական . լռելեայն պէտք է իմանալ լինել բայն :

ԸՆԹԱՅԻ Ի ԳՐԱՅ ԲԱՐԲԱՌ

Բ. ՏԱՐԻ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

(ՅԱՐԴԵՍՑ)

յամուրս եղեգանց զնէ զքոյն իւր ճարտարակերտ ի կնիւն փափուկ
յեղախրս ամայիս , եւ սկիւռ թեթեւ ի ծառոց ի ծառս ընդոստ
յանտառի՝ գեղմնապատ թաթիւքն եւ տտամբ օգնեալ , ընթանայ
ընդ օդս՝ կրծել զմայրից ոստոց խաւարծիս եւ զտերեւս թփոց :
Ձի են եւ ի ցրտաստոցց գաւառս բնակելոց՝ աւուրք զուարճայիք ,
այլ ոչ եւ աքսորելոց անդր :

Առաւելագոյնք յեղկելեաց անտի կեան ի գիւղս գետեղերեայս ,
ի Թոպուքէ մինչեւ ցեզր Իշմեան անապատին . իսկ այլք տարա-
գիր ի հիւզս , եւ ընդ դաշտս սփռեալ : Ոմանց արքունուստ սահ-
մանեալ է ռոճիկ , իսկ այք անթոշակ՝ յորսոց երկրին ճմերայնոց
կերակրին , բնաւից ի գութ զտեսողս շարժեալ , բնաւք եղկելիք ի
նոցունց ձայնեալ : Ի ճախճախուստ անտառի ուրեք՝ հեռի ի Սայիմ-
քայ ասպարիղիւք իբր տասն , ուր ճահիճք են յաճախաւորք , մերձ
ի լիճ խորին բոլորածեւ , ափնածիր ի թուխ եւ ի սպիտակ կաղա-
մախեայ , բնակէր յաքսորս այր ոմն ահայ քառասուն եւ հնգից ,
հանդերձ կնաւն իւրով եւ չքնաղագեղ դստերաւ , որ այն ինչ ի
փթիթս գեղածաղիկ տիոցն էր հասեալ :

Ոչ եւս ոք խորհէր զտառապելոյն՝ որ կէին անտես , եւ ի սպառ
յայնմնեալէ եղեն ի մոռացոնս . բայց միայն ի թափառել ուրուք
յորսորդաց ընդ անտառն , եւ ի հասանել յեզր լճին՝ եթէ հար-
ցանէր՝ ո՛յք ոմանք ի հիւղի անդ բնակէին , առնոյր պատասխանի՝
թէ թշուառք ոմանք . եւ ոչ աւելի ինչ հետազօտեալ՝ գնայր ի
բաց ախտակցաբար ասելով . Տացէ նոցա Տէր դարձ ի հայրենիս :

Կառոյց իւր անդ Սփրինճեր (զի այս անուն էր առնն) բնակարան
յեղեւնեաց յարդածածուկ . ժայռք շուրջանակի պատսպարէին զայն
ի հիւսիսային սաստիկաշունչ հողմոց , եւ յսղողմանէ յորդելոյ լճին :
Չէին արաստոյք ժայռքն որձաքարք , ի թերթս նոցին ի խաւ ի խա-
ւոյս նշոյլք արեւուն ի ներքս անկեալ , սնկենիք հոյլ ի հոյլ ի մուստ
գարնայնոյ ի հերձից անտի ի դուրս ոստչէին , կէսք ի գոյն վար-
դից բայց աղօտափայլ , այլք գեղին եւ լուրթ ի տիպ անկենեաց
պայքալեան լճին : Իսկ ի փապարս անդ , ուր էր մրրկաց խուն ինչ
հող արկեալ , բողբոջք սնենեայ եւ մայրից բուսեալ՝ նկրտէին ար-
մատս ի խոր եւ ստեղունս ի վեր մորչս արձակել :

ԿԻՆ ՆԱԽԱՎԱՐԻՆ

Դորշիւն , — Գրէ Նոյն
Շփոք (աճ.) Եւրոպէական
Զանգիսել , Էւրոպէական

Անագան (մկ.) — Գրէ Նոյն
Ճողփիւն , Գրէ Բելառուսական
Խաղ , Զանգիսել , Էւրոպէական

«Ձի՛նչ զըզըչիւնդ այդ անագան ի լոճիս ,
Դըստրիկ սիրուն , տես , զի՛նչ է այդ» :
— Բազք են գրացւոյն անկեալ ի լոյդ ընդ ալիս .
Նընջեա , մայրիկ , նընջեա հանդարտ :
«Ձի՛նչ այդ ի ջուրս շըշուկ շըփոթ եւ ուժգին ,
Ա՛հ զանգիտեմ ես , ո՛վ դըստրիկ» :
— Մըշակ վարէ զհաւատարիմ իւր ըզճին :
Նընջեա , մայրիկ , նընջեա քաղցրիկ :
«Մըրըրկածուփ հընչէ ահեղ շառաչիւն ,
Լո՛ւր , դըստրիկ . լո՛ւր ըզվայս եւ զկոծ» :
— Երգ ձըկնորսի եւ թիակացն է ձողփիւն ,
Նընջեա , մայրիկ , գերծ ի հոգոց :
«Ո՛հ , աղէ՛տք , ո՛հ , վըտանգք , բա՛ց բա՛ց ինձ ըզդուրս ,
Ձի բեկանի սիրտ ի ծոցիս» :
Եւ վշտահար թախծեալ՝ թըռեաւ եւ ի դուրս ,
Ճիչս առեալ մայրն ցաւալիս :
Եւ հանդարտիկ շամբուտ ափանցն ի խաղին՝
Դի անկենդան տարածեալ կայր
Ընդ խիճըն սեաւ , գունաթափեալ եւ ցըրտին :
«Ո՛հ , Տէր գրթած , դա իմ է այր . . .
Այժմ , իմ դըստրիկ , նընջել կամիմ այժմիկ արդ ,
Նընջել , այո՛ զգիչերն ի բուն ,
Կամիմ նընջել քաղցր եւ յերկար եւ հանդարտ ,
Զանարթնականըն նընջել քուն» :

ԸՆՏԱՆՆԻՔ ՍՓՐԻՆՃԵՐԻ

Պարապիլ, շէ-դէլ
 Չմեհի, լւ-դ (բւշուշէ) ծ-ւ
 Հոյն, (բւշուշէ)
 Բարսի, (բ-ւ-ւ) ծ-ւ

Յեռուլ, լւ-բէլ
 Ժամա ձիգս, Եր-բ ժ-ւ-բ
 Անուկիւն, ա-բ-բ-ւ
 Խուղ, հէ-ւ, Եր-բէլ

Ի սկսանել ձեանց լուծանելոյ, եւ աղօտ ինչ կանաչութեան յե-
 րեսս երկրի երեւելոյ, պարապէին ընտանիքն ի միասին ի խնամա
 բուրաստանին։ Սփրինճեր յարգարէր զածուս, Փեղորա (կին Սփրին-
 ճերի) պատրաստէր զսերմանիս, Ելիսարեթ (գուստոր նոցա) ա-
 ւանդէր զայնս հողոյ։ Շուրջ պատէին զվայրիկն չմեհիք, հոյնք,
 եւ բարտիք արգոյք ի Սիպիրիա, զի սոցին եւեթ անդ բուրեն
 ծաղկունք անուշահոտ։ Ի հարաւակողմն կոյս արարեալ էր Սփրին-
 ճերի ջերմուկ, ուր երիցագոյն խնամովք մշակէր զտարաշխարհիկ
 ծաղկունս, եւ ի փթթել նոցին՝ համբուրէր զնոսա, ցուցանէր
 հարսին իւրում, եւ ի ճակատ զըստերն յեռոյր ասելով. Չարգար-
 եաց, դստրիկ, հայրենի ծաղկամբք, որ իրրեւ զքեզ փթթին
 նոգեհիկք. ո՛հ, տացեն երկինք չմեհանել քեզ հանգուեակ նոցին եւ
 տարաշխարհիկ։ Չայսոսիկ ի յուզել զթոյն բարբառէր, լռիկ եւ
 հանդարտ կալով հանապազ. էր զի եւ ժամա ձիգս կայր ի հիացման,
 բազմեալ ակնկառոյց ուրեք անքըթիթ, արձակելով ի խորոց սրտէ
 հառաչանս, զորս ոչ բաւէին լուսնուցանել աղերս հարսինն եւ ողորք,
 եւ ի տեսիլ դստերն՝ եւս քան զեւս զառնակսկիծք յաճախէին։
 Անկեալ ստէպ զպարանոցաւ նորա, եւ ի մէջ բազկաց զնա առ
 սրտինն ողջագործեալ, եւ ապա յանկարծ մօրն զնա մատուցանէր
 ասելով. Ի բաց առ, Փեղորա, ի բաց առ զդստրիկդ, վիշտք դորա
 եւ տառապանք քո մահառիթք են ինձ. աւա՛ղ, եւ զի՞ դու եկիր
 այսր ընդ իս. եթէ չէիր թշուառութեան իմոյ բաժանորդ, եթէ
 կայիր յանդորրու եւ ի մեծարանս ի հայրենիս քո, անտրտունջ
 արդեօք լինէր ինձ կալ յանապատիս։ Ի լուր այսոցիկ գորովագութն
 Փեղորա հեղոյր արտասուս. աչք նորա, միմունջ եւ շարժունք
 յայտ առնէին՝ որ ի խորս սրտի նորա յուզէր գորով հարսանեկան։
 Չկարէր նա օր մի հեռի կալ ի նմանէ, մերձ եւ եթ առ նմա

ամօքէր զտառապանս իւր։ Յառաջին կեանս իւր՝ աւագութիւնք
 գերաստիճանք ի բացեայ ունէին յաճախ զայր նորա, այլ ի նոգե-
 հութեան անդ կային անմեկինք յիրերայ, որպէսզի սիրելի թերեւս
 լինէր նմա աքսոր, եթէ մարթ էր յաղէտս առնն հայել անվիշտ։
 Փեղորա թէպէտ անցեալ էր զերեսնամեհիւք, այլ գեղ նորա ոչինչ
 էր նուազեալ։ Հաւասարապէս սիրելի էին նմա այր իւր եւ գուստոր,
 եւ առաւել քան զնոսա Արարիչ իւր. երեցունց այսոցիկ սիրելու-
 թեանց տիպք ի գէմս նորա երեւեալ յաւելուին ի նա գեղեցկու-
 թիւն՝ ի պարսպայց ամայ անեղծանելի. եւ ի կերպարանաց իսկ
 նորա յայտնի էր, զի սահմանեալ ի բնէ ի սէր անբիծ՝ կատարէր
 ի նմա սահման ստեղծուածոյն։ Պատրաստէր նա ինքնին կերա-
 կուրս արտրոթելիս առն իւրում եւ միտ եղեալ ըղձից նորա յամն-
 նայնի, հետազօտէր յաչս նորա զկամս նորին առ ի կանխել կատա-
 րել զայն։ Կարգ եւ մաքրութիւն իսաղաղութեամբ հանդերձ տիրէին
 ի զուգնաքեայ յարկ նոցա. յընդարձակագունին ի խղից հանգչէին
 ամուսինք ծածկեալ մաշկեկօք. ձեռագործք Փեղորայ եւ դստերն
 ասղնէգործք եւ նկարէնք՝ պատէին զորմս ծխամածս։ Սփրինճերի
 ի շահից որոցն իւրոց հայթայթեալ էր եւ պատուհանս ապակեայս՝
 որ դուն ուրեք յերկրի անդ երեւէին՝ ի զեղխութիւն համարեալ։
 Յերկուս այլ խուզս՝ ի միւսմն ննջէր Ելիսարեթ, ի միւսումն աղ-
 ջիկն Սկիւթացի (աղախին տանն), ուր էին եւ կահք խոհակերոցին
 եւ պարտիզի։

ԱՌ ՍՈՒԱԿՆ

Հագազ, լւ-ւ, ա-ւ, Էւ-ւ
 Խոնջ, յ-բ-ւ
 Ծիծեռնակ, ա-ւ-ւ

Խոպոպիւք, հէ-ւ (Դ-ւ)
 Ականդիւք, ա-ւ
 Պարաբել, լւ-ւ-ւ-ւ

Ի վարսագեղ յեց ի ճըղիդ,
 Ո՛ր քաղցրախօսըդ ծիծեռնակ,

Ընդ նրբաձայն փող հագագիդ
Ներդաշնակես ախորժ նըւադ :

Զարմանալի ինձ գունագոյն
Փետրոցըդ քոյ կն խոպոպիք .
Քոյոց թեթեւ թեւոց բախիւն
Զիմ պարարեն ականդիք :

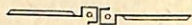
Դու , մինչ կարմիր արեւածայր
Յիս յանկողնի ծագէ այգուն ,
Ի ձայն երգոց ի զուարթարար
Բանաս զանկեալ աչս ի նընջիւն :

Եւ աստեղաց շաղ զովարար
Մինչ ի տրիուր ծաղկանց երամ
Ծաւալելով մարգրտարար՝
Վերականգնէ զայն անթառամ ,

Ընդ հովանեաւ սաղարթագեղ ,
Խոնջ եւ թախիժ՝ ծուփք ի ճակատ՝
Նըստիմ յերգոցդ ի լուր գեղգեղ
Եւ ի հոգոց հանգչիմ ազատ :

Ո՛հ , դու ի նուագդ յաւերժացիր .
Նըստաց կս աստ , Սոխակ քաղցրիկ ,
Մինչեւ տացես ինձ քաղցր ի նիրճ
Նընջել յերգոցդ ի դալալիկ :

Հ. Ե. Հիւրմուգեան

Ե Ղ Ի Ս Ա Բ Ե Թ

Տարմասարմ , Խաւք Խաւք
Ապախս լեալ , Էրեւն յգոռաժ
Կարկեման , Խաւք Խաւք (Եւգենի)
Նրանօրս տալ , Խաւք Խաւք Խաւք

Սեպ , Զոյր
Աղկաղկ , Խաւք , Զաւք
Ուղւոյ լինել , Զաւք Զաւք Զաւք

Բայց Եղիսաբեթ՝ անդատին ի չորեքամեայ տիոց անեալ յանտա-
ռի՝ անծանօթ այլոյ հայրենեաց , գտանէր անդ գեղեցկութիւնս՝

զորս բնծայէ բնութիւն եւ ի վայրս ապախտ լեալս յիւրմէ , եւ
բերկրութիւնս բնականս՝ յորս սիրտ անրիժ ամենայն ուրեք գիտէ
վայելել : Զբօսնայր ի խնդիր ձուռ թագէից եւ սպիտակ անգեղց .
սողոսկէր յեզերս լճակին ընդ ժայռս ի վեր , ուր վնեն նոքա բոյն
յամարայնի . Ըմբռնէր յոճակս եւ վայրի աղաւնիս ի վարմս , եւ փա-
կէր գնոսա երամովին ի վանդակի : Մերթ եւս որոտայր ձկունս որք
տարմատարմ ընդ լիճն գնային , պատենաղէնք ի թեփս ծիրանիս ,
երեւեալք յալիս անդ որպէս կարկէնս ի լոյժ արծաթի : Հաճ եւ
գո՛հ ընդ կեանս իւր , զի չանկանէր իսկ ի միտս նորա թէ մարթ
էր ումեք վայելել ի բախտ երջանկագոյն , կազգուրէր հովասուն
եւ աճէր ի հաւակ կրթութեամբ մարմնոյ . եւ ի գէմս նորա , յո-
րում հանգչէին խաղաղութիւն եւ անմեղութիւն , յաւելոյր օր ըստ
օրէ գեղ նորահրաշ :

Փոխանակ ամենայնի էին նմա ծնողք իւր հոգաբարձուք աղկաղկ
հասակին , կենակիցք նմին եւ խաղակիցք . չգիտէր ինչ , զոր ոչ ի նո-
ցանէ ուսեալ . ընդ նոսա զբօսնայր , նոցին էր չնորհապարտ ըստ հան-
ճարոյ , ըստ գիտութեան եւ ըստ ամենայնի . Եւ զի ամենայն ինչ իւր
ի նոցանէ էր , եւ չկարէր ինչ յինքնէն , քաղցր էր նմա հնազանդել
հրամանաց նոցա զորս ի բարեբախտ միայն տային նմա : Այլ ի զար-
գանալ նորա ի պատանեկութիւն , եւ ի պարզել տեսութեան մտացն՝
սկսանէր ի միտ առնուլ ի մօրն արտասուաց զհօրն իւրոյ թշուա-
ռութիւն . հետազօտէր ստէպ ի նոցանէ զպատճառս աղետիցն ,
այլ նոքա ոչ ինչ տուեալ նմա պատասխանի՝ ողբային , ոչ զհայ-
րենեացն ծանօթս տալով նմա , եւ ոչ՝ որ ինչ ինքեանք ի հայրենիս
անդ էին՝ ցուցեալ , զի մի՛ արամեացի ի գիտելն յորմէ՝ բարձրութենէ
յաքսոր անդր սահեալ էին նսգեհոթեամբ , Բայց յորմէ հետէ ծանեալ
զախրութիւն ծնողացն , խորհուրդք մտաց նորա ոչ եւս հանդար-
տէին . կերպարանաւորս եզեն կեանք նորա : Զբօսանք մանկութեան
ոչ եւս քաղցրանային նմա . ելիք զբուրաստան , մոռացաւ զծաղ-
կունս . ոչ եւս թռչնիկք իւր սիրելի էին նմա . ոչ եւս յորս ձկանց ,
ոչ եւս ՚ի վարել զմակուկիկ իւր գնայր յեզր լճակին , խորասուզեալ
ի խորհուրդ՝ որ բովանդակ զմիտս նորա գրաւէր եւ զսիրտ : Բազ-
մեալ երբեմն ի սեպ միոյ ի ժայռից , յառեալ յալիս ծովակին , խոկայր
յարտասուս ծնողաց իւրոց , եւ ի հնարս ցամաքելոյ նոցին : Գիտէր
եւեթ զի ողբային նոքա , այլ ո՛ր հայրենիքն այն նոցա էին՝ անգի-
տանայր . եւ քանզի հեռաւորութեամբն ի հայրենեաց թշուառացեալ
գտանէին , ցանկալի նմա այն իսկ էր՝ ոչ զհայրենիս գիտել , այլ

զհնարս դարձի նոցա անդր գտանել : Ամբառնայր զաչս իւր յերկինս՝
խնդրել ի Տեառնէ օգնութիւն , եւ այնպէս ընկղմեալ կայր ի խոր-
հուրդս յայս , զի տեղատարափք ձիւնաբերք եւ հողմք սաստկա-
շունչք չկարէին ընդոստուցանել զնա : Այլ ի ձայնել զնա ծնողացն՝
յսէր անդէն , եւ ի ժայռից բարձանց իջանէր գայր թեթեւընթաց ի
լուր խրատու հօրն , եւ օգնել մօր իւրում յառանին խնամս : Բայց
թէպէտ առ նոցին , եւ թէ հեռի ի նոցանէ , թէ յրնթերցումն եւ
թէ ի կար պարապեալ , թէ ի քուն եւ թէ յարթմնի , նոյն եւ մի
խորհուրդ զուշ նորա գրաւէր , այլ զգուշանայր չյայտնել նոցա
զայն , չեւ ուղւոյ լեալ :

Քանզի խորհէր զնալ հետի մինչեւ ի Պետրոպոլիս ի խնդիր դարձի
հօր իւրոյ . այսպիսի խորհուրդ արիական երկնեալ ի մտի , եւ ի
գործ այսպիսի քաջայանդուզն պատրաստէր օրիորդն երկչոտ :

3

Ա Մ Ա Ռ Ն

Սիւֆ , Ժեմ հաւ
Պապիլ , Զարեմ
Բուճ , հաւ հաւ
Տարժանել , Եւսեմիւն Էրեւ

Արսահունձ , Բարե հաւ
Շէկ , Բեռնիւն Էրեւ
Անտէկ , Էր , Բարեմ
Մրգուկ , Գնա , Էրեւ

Մինչ ըզմանկաին արտահունձ
Բոցակիզէ Խեցգետին ,
Եւ անջրդի պասքի բունձ ,
Եզինք յակօս տարժանին :
Հովանաւոր ընդ ծառով ,
Շուրջ պարուրեալ ի յոստոց ,
Հանգչիւմ ուր սիւք շընչէ զով
Տերեւակոյտ ի բազմոց :
Սաղարթագեղ մայրեաց ծայրք
Տատանին մեղմ ի զեփիւս ,
Եւ ծածանին զաշտաւայրք
Ի շէկ ցորեան համասփիւս :

Ծառաստանին մըրգաւէտ՝
Ծանունք ի շլոր ու ի ծիրան
Կողերքն յերկիր հակամէտ
Մերձ առ ինեւ կորանան :
Ճըպուռն ի նուագ իւր գեղջուկ
Ի ծիրանուոյն յեց ի յոստ՝
Զիւրն յեղեղէ յար զանձուկ
Առ տարփալին իւր Աւգոստ :
Գիտեմ , մըրգուզդ թըռչնիկ ,
Ի յօրհնութիւն Արարչիս
Ի քո գրծուծ դայլայլիկ
Գիտեմ զի դու խրատես զիս :

Հ. Ս. Հիւրմիւզեան

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆ ՍՄՈԼՈՖԻ

Դեղեւել , Բեռնիւն | Ի տարածման , Էր Էրեւ
Բուճ առնել անձին , Էրեւ Էրեւ | Հրազէն , Էրեւ

Ի միում ի պայծառ աւուրց ամսեան գեկտեմբերի , եւ Սփրինձեր
հրազինեալ յորս ի գաշտ : Եւ յեղանելն իւրում գիրիս արիեալ հար-
սինն եւ դստեր՝ խոստանայր դառնալ նախ քան զմուտս արեգական .
բայց օրն տարաժամէր , արեգակն ի մուտս էր , եւ Սփրինձեր ոչ
երեւէր : Վասն որոյ երկիւղ անհարկն կալաւ զՓեղորս . իսկ
Ելիսարէթ ջանայր փարատել զերկիւղ նորա , այլ ինքն եւս յեր-
կիւղի կայր : Փեղորս փափկասուն էր եւ տկար , եւ մինչեւ ցայն-
ժամ ըստ եզր լծին չեւ էր անցեալ , այլ ի սաստիկ հագոցն ստիպ-
եալ յայնժամ , բուռն արար անձին զնալ ընդ դստեր իւրում ի խնդիր
առնն . ելին մեկնեցան ի միասին , դէմ ելեալ ընդ անտառախիտս
ի դաշտն : Ցուրտ սաստիկ էր , թուէին մայրիք անտառին սառնե-
ղէնք . կողերց նոցա եղեմնապատ սպիտակացեալ , մէզ թանձրամած
ծածկէր զերեսս շուրջանակի . արեւ ի մուտս՝ ի գոյն տխուր ներ-

կանէր զհամագոյս եւ ձիւն միապաղաղ բիւրղանման ակնախաղ՝
գեղեւէր զՓեղորա ի գնացս : Բայց Ելիսաբէթ ընդ նովին երկնաւ
սնեալ , եւ սովոր ի խիզախել ընդ սաստկագոյն ձմեռունս , քաջա-
ւերէր զմայր իւր եւ օգնէր նմա :

Մերձ ի դաշտ անդր հասեալ՝ իբրեւ ոչ եւս զօրէր Փեղորա յառաջ
գնալ , առէ ցնա Ելիսաբէթ . Օրս տարաժամեալ է , մայր իմ , հան-
գիր դու աստ , եւ երթայց ես յեղր անտառիս . եթէ յամեմք՝ գիշեր
ի վերայ հասանէ , եւ ոչ եւս կարասցուք տեսանել զհայր իմ՝ թէ
իցէ ի դաշտին : Յայնժամ Փեղորա յեցեալ ի մի ի մայրեաց , եթող
դստերն գնալ , եւ սրացաւ նա ի դաշտն , եւ ի վերայ միոյ ի գե-
րեզմանաց , որ բլրաձեւ ափառնան անդ խիտ առ խիտ , գէտ կաց-
եալ օրիորդն սրտատրոփ եւ արտօսարալից՝ խնդրէր զհայր իւր , եւ
ոչ ուրեք տեսանէր զնա : Զերեւէր ինչ ի լուռ եւ յամայն դաշտին .
մութ գիշերոյ սկսանէր զերկիր ընդ երկինս խառնել , եւ ահա յան-
կարծ ձայնեաց հրազէն ոչինչ ի բացէ , եւ արծարծէր յոյս յօրիորդն ,
զի զթնդիւն՝ զոր ի ձեռանէ հօրն եւ եթ էր լուեալ՝ համարէր
անշուշտ հաւաստիս գտանելոյ անդ զհայր իւր , եւ զիմեալ ընդ այն
կողմն , տեսանէ յետ կոյս ժայռի այր մի կորացեալ՝ իբր ի խնդրել
ինչ ընդ երկիր , եւ ձայնէ . Հայր իմ , սիրեցեալ հայր , դո՞ւ իցես :
Դարձաւ ի նա այրն եւ չէր Սփրինձեր . այլ պատանի գեղանի որ ի
տես օրիորդին հիացեալ եկաց , Յայնժամ յաւել Ելիսաբէթ ցաւա-
զին : Ոչ , չես դու հայր իմ , այլ տեսե՞ր դու զնա ի դաշտիդ , եւ
ո՞ւր կարացից գտանել զնա : Պատասխանի ետ պատանին . Զհայր
քո ոչ ճանաչեմ , այլ չէ արժան ի տարաժամուս կալ քեզ աստ
միայնալ . բազմավտանդ է վայրս , չերկնչի՞ս դու բնաւ : Ի վերայ
էած օրիորդն . Ո՛հ , չիք ինձ վտանդ ահարկու քան զայն , եթէ
չգտից զհայր իմ , Յուզեցան գութք պատանւոյն . թուէր նմա երա-
զել , զի հանգոյն ինչ չէր նորա տեսեալ , եւ ոչ ի մտի պատկեր
այնպիսի նկարեալ : Ենարց զանուս հօր օրիորդին , եւ նա առէ .
Պետրոս Սփրինձեր է անուն նորա : Յայնժամ առէ պատանին . Եւ
ո՞րպէս , գո՞ւստր աքսորելոյն իցես՝ որ առ լճիւղ բնակէ ի հիւղիդ .
մի՞ ինչ հոգար , ճանաչեմ զնա , չեւ եւս էանց ժամ մի յորմէ հետէ
մեկնեցաւ նա յինէն՝ գնալ ընդ այլ ճանապարհ ի բնակութիւն իւր ,
եւ արդ հասեալ իսկ իցէ անդր : Զայն իբրեւ լուաւ օրիորդն , փու-
թացաւ՝ ուր թողեալն էր զմայր իւր , եւ ի ձայն ցնծութեան աւե-
տաւորէր նմա ի հեռուստ մայրակող լինելով՝ մինչչեւ իսկ մարթէր
ձայնի իւրոյ առ նա հասանել : Եւ իբրեւ եկն ի տեղի անդր եւ

չեգիտ զնա , վարանեալ տաքնապեալ ձայնէր յանտառին զծնողս
իւր , եւ ահա ձայնք հնչեցին յայնմ կողմանէ լճին . փութացաւ
եհա , եւ առ սեւա-ի հիւղոյն տեսեալ զհայր իւր եւ զմայր , գիմ-
եաց ի գիրկս նոցա : Որոց բազկատարած ընկալեալ զնա , եւ ողջա-
գութեալ զմիմեանս պատմէին թէ ո՞րպէս ընդ այլ եւ այլ ուղի ի
հիւղ անդր դարձեալ էին , եւ ահա հասեալ առ միմեանս , եւ զերծ-
եալ ի հոգոյ : Յայնժամ զիտաց օրիորդն զի զնա իւր եկեալ էր
պատանին (Սմոլոֆ) :

4

ՄԵՆԱՄԱՐՏ

Շղթայազերծ , լընչէ աւուր
Դրնդլւն , Բէ՝ աւուր
Դիւր , հաբ՝ Կաբ՝ Կաբ՝
Մանուածաւալ , Կաբ՝ Կաբ՝

Առ ի քսալ (սո.) , Կաբ՝ Կաբ՝ , Կաբ՝
Մոալ (սո.) , Կաբ՝
Կաբ՝ Կաբ՝ Կաբ՝ Կաբ՝
Զերդ , Կաբ՝

Որպէս մըռայ մըրրիկք աշնան
Շըղթայազերծ ի դուրս սուրան
Յերկուց լերանց հանդիպակաց ,
Եւ խրոխտ գրընդամբ խառնին յիրեարս .
Սապէս երկու այն դիւցազունք :
Յուր պատին զերդ գալարունք :
Եւ որպէս ուղիւք կըրկին պըղտոր
Բարձր ի ժայռից գըրկն ի գլոր ,
Բախին յիրեար , ժայթքեն փըրփուր ,
Ի մի ձուլեալ վազեն ի դիւր .
Մեծ զըղըճամբ առ ի թաւալ
Ծածկեն ըզմարդ մանուածաւալ .
Այսպէս ի կռիւ ահեղասաստ
Մըրըրկալիցք եւ ստուերամած
Խնիսփեւա ու՛արին Լոկին
Ահեղ գոռամբ ի դաշտ ելին :

Իշխան'դ իշխան հարուած խառնէր ,
 Եւ այր ընդ այր դարձուած կըշռէր .
 Ասպար յասպար բախեալ թընդայր ,
 Եւ սաղաւարտք իբրեւ քարայր .
 Սուրք ի սըրոյ հարեալ թըռչին ,
 Պատառ պատառ զըրահք թափին .
 Արիւն ի դաշտըն խոխոջէ ,
 Ծուխ բարդ ի բարդ յեթեր փըշէ .
 Թըռչին թափին վեր վայր յերկնից
 Շերտք եւ բեկորք , տարափ նետից .
 Որպէս գոյէ մեծ ովկիան
 Երբ թաւալէ զալեաց խուժան .
 Որպէս ճայթէ շանթ ի յերկնէ ,
 Նոյն էր բոմբիւն յայնրմ մարտէ :

Ոստիան

(Թարգմ. Հ. Ա. Բագրատունի)

ԵՂԻՍԱԲԵԹ ՅԱՅՏ ԱՌՆԷ ԶՄԻՏՍ ԻՒՐ ԱՌ ՇՆՈՂՍՆ

Կարեվէր , Իւր Դերաւորս
 Պեմուլ , արեւել
 Յոգւոց ելանել , հաւաքել

Ածել ի հաւան , հաւաքել
 Ի գունն անկանել , Զնէ Դեր Գու
 Անեկեւան , արեւել

Ի միում առուրց ընդ երեկս՝ մտայոյզ , ձեռն ի ծնօտի , արմուկն
 յեց ի թոնիր , հառաչէր օրիորդն եւ յոգւոց ելանէր . Փեղորա ի
 տեսանելն զնա ծանրաթախիժ՝ եթող զասեղն ի ձեռանէ , եւ սիրա
 ի տազնապի պշուցեալ ի նա՝ խնդրէր ի Տեառնէ աղղել իւր բանս
 սփոփիչս այնպիսիս՝ որ մոռացունս վշտաց նորա արասցեն . Իսկ
 օրիորդն կացեալ ընդ հովանեաւ ի բացէ՝ հայէր յերկաքանչիւր .
 եւ յուսով եւ եթ զազարեցուցանելոյ զարտասուս նոցին սփոփէր ,
 աներկեւան ընդ օգնականութիւն պատանուոյն՝ ի կատարունս առա-
 ջարկութեան իւրոյ . զի վստահութիւն ինն անդատին ի սիրա իւր
 աղղէր ընդ կարեկցութիւն նորա եւ ընդ պաշտպանութիւն . Բայց
 կասկածէր թէ գուցէ ծնողք իւր հակառակ կացցեն խորհրդոց իւ-

րոց , մանաւանդ մայր իւր . այլ զիա՞րդ մարթ էր իւր մեկնել ա-
 ռանց նորին հրամանի . առանց գիտելոյ զհայրենիս նոցա , եւ վասն
 որոյ իրաց պարտ էր խնդրել զթողութիւն . Հարկ էր նմա յայտնել
 նոցա զխորհուրդ իւր , եւ ահա ժամ էր յայտնելոյ . եղ ծուներ
 յերկիր , խնդրեաց ի Տեառնէ ածել զսիրտ նոցա ի հաւան . եւ մա-
 տուցեալ առ հայր իւր յետկուսէ՝ կայր յեց ի թիկնաթոռն . յորում
 բազմէր . եւ վայրիկ մի լուռ կացեալ՝ զի թերեւս նա ինքն կան-
 խեացէ ի խօսել , իբրեւ ետես զի ընկզմեալ էր նա ի խորհուրդս ,
 խօսել կալաւ եւ ասէ . Խնդիր ինչ է ինձ ի քէն , հայր իմ . Նա ի
 վեր առեալ զգլուխ իւր՝ ակնարկեաց ասել . եւ դուստրն ասէ .
 Լուարուք ինձ , հայրիկ իմ եւ մայրիկ , եթանեւտասներորդ ամ է
 այսօր տիոց իմոց . այսօր ընկալայ ի ձէնջ զկեանս իմ , եւ սիրելի
 է ինձ փոխանակել զայն ի վերայ ձեր , հանդերձ սրտիւ իմով որ
 սիրէ զձեզ , ի ծննդենէ եւ այսր՝ ըստ թուոյ առուրց կենաց իմոց
 եղեն բարեբարութիւնք ձեր առ իս , եւ չեղեւ ինձ փոխարինել ձեզ
 ընդ այնոցիկ շնորհակալիս եւ սէր . զի զի՞նչ իցեն շնորհակալիք
 սրտի առանց արդեանց . Թողէք ինձ առնել միանգամ վասն ձեր՝
 զոր ոչ դադարէք դուք առնել ընդ իս յօրէ ծննդեան իմոյ . մի՛ խը-
 նայէք յայտնել աստ ուրեմն զստեր ձերում զգաղանիս աղետիցդ .
 Պատասխանի ետ հայր նորա կարեվէր սրտիւ . Եւ առ ի՞նչ խնդրես
 զայդ , դուստր իմ . Դուստրն ասէ . Առ ի գիտել զկարեւորս՝ տալոյ
 ձեզ առհաւատչեայ զսիրոյ իմոյ . գիտէ Տէր վասն որոյ իրաց համար-
 ձակիմս ի խնդրել :

Զայսոսիկ՝ զծնագովք հօրն փարեալ՝ աղիողորմ ի դէմս նորա հա-
 յեցիւք՝ պաղատէր . Մատեաւ անդր Փեղորա յարուցանել զդուստրն
 եւ կացեալ յետկուսէ՝ ուր նա ի գուճս կայր , եւ ոչ զարթ-
 մունս նորա տեսանէր եւ ոչ զաչս՝ որովք յայտնէրն հօր իւրում
 զարիական խորհուրդն , եւ անկասկած զաղետիցն՝ որ հանդերձ-
 եալ էին կեղեքել զսիրտ մայրենի , ասէր ցայր իւր . Ընդէ՞ր խնա-
 յես զգաղանիսդ ի դմանէ . ի մանկութենէ՞ դորա զանգիտես . եր-
 կընչի՞ս թէ չկարասցէ դա հանդարտել վշտացն ընդ դառնութիւն
 աղետիցս . Իսկ հայրն յառեալ ի դուստրն իւր , ասէ . Ոչ , չերկըն-
 չիմ ի տկարութենէ դորա . Յորմէ ի միտ էառ օրիորդն զի հասու-
 լեալ էր հայր իւր խորհրդոց իւրոց , եւ սեղմեաց զաջ նորա . Յայն-
 ժամ գոչեաց Սփրինձեր . Թո՛ղ ինձ , Տէր , որչափ ինչ արանջեցի .
 խորհէի եւեթ ի բարիս՝ զորս բարձեր յինէն , այլ ոչ յորս պատ-
 րաստէիրն ինձ . Դուստր իմ , մոռացուցեր դու ինձ այսօր զվիշտս

երկոտասան ամաց : Եւ դուստրն ասէ . Մի՛ եւս ասեր , հայր իմ , որպէս սովորութիւն է ասել՝ թէ չիք յերկրի բարութիւն : Այլ ազաչեմ զքեզ , ասա ինձ , զի՞նչ անուն է քո , ո՞ր հայրենիք , եւ ո՞ր պիտի հասեալ քեզ արկածք : Եւ հայրն ասէ . Ոչ մի ինչ հասեալ ինձ արկածք : հայրենիք ինձ անդ են , ուր դու մերձ կաս . եւ անուն իմ է՝ բարեբաստիկ հայր Եղիսաբեթի : Յաւել եւ Փեղորա . Եւս քան զեւս բորբոքեալ դու զիս ի սէր , դստրիկ իմ , ի սփոփել զհայր քո : Գորովեցաւ ի բանից աստի Սփրինճեր . փարեցաւ զզքստերքն եւ զմարբ նորա , եւ թացեալ զնոսա յարտասուս՝ կրկնէր եւ երեքկնէր հեկեկանօք . Աստուած իմ , թո՛ղ ինձ , եւ մի պատուհասեր զիս : Եւ ի յուզելոյ կրիցն վայրիկ մի հանդարտեալ , ապա ասէ ցլուստր իւր . Պատմեցից քեզ զամենայն , դուստր իմ , որ ինչ զիտել ցանկաս , այլ համբեր այլ եւս աւուրս ինչ , չկարեմ արդ խօսել զթշուառութենէ իմմէ , մոռացուցեր դու ինձ զայն :

5

ՆՈՒԱԳ ԶՂԶԱԿԱՆ Ի ԺԱՄ ՄԱՆՈՒ

Լեռնահանգէս, Լեւոն Նուս
Վրիժակ, Լեւոն հասող Գործիչ

Համակ, Բաւրձէն
Սլաք, Նեք

Ուզիդ են, Տէր , եւ ճշմարիտ են դատաստանք քո , Աստուած , Այլ դու քաւիչ դոյ ախորժեա քան դատաւոր մահացուաց . Սակայն եղեռն անօրինիս ա՛յնքան շեղջեալ բարդ ի բարդ՝ Զի ինձ ներել արդարութեամբ՝ քու՞մ բարութեանդ ո՛չ է մարթ : Այո՛, այո՛, լեռնահանգէս չարիքս իմ ո՛չ առնեն թոյլ Ամենակալ ձեռնդ այլ ինչ բայց պատուհաս յիս հեղուլ . Երանութեանս իմում դառնան փառք եւ պատիւ քո ընդդէմ , Ողորմութիւնդ իսկ քո սպասէ զի ես ի սպառ կորիցեմ : Կատարեսցին յիս կամք քոյին զի փառքդ ըզնոյն պահանջեն , Մի՛ յարտասուս իմ ողորմիր աղբերացեալ ուղխօքէն . Որոտա՛ , հա՛ր զիս շանթընկէց , որ ընդդէմ քո առի զէն :

Երկըրպագեմ ի կորնչելն իմում ձեռին քո վրիժակ , Այլ զո՞ր յիս կէտ հարկանիցեն անել շանթից քոց սըլաքք , Որ Յիսուսին քո յարենէ չիցէ ծածկեալ այն համակ :

Տէպարոյ

(Թարգմ. Հ. Ե. Հիւրմիւլ)

ԱՐԻՈՒԹԻՒՆ ԵՂԻՍԱԲԵԹԻ

Ի պարզոյ, օրէն պարզ արեւ
Յուրանանէ, Բաւրձէն յեւս
Ճապուկ, Զմարտիկ
Շառաւիղ , ասէ Զիս Կոր

Ամպրոպ , ամպ , Գործիչ
Նախիր , անասուն , հօր
Սկիւռեմի , Գործիչ լեռնաւ
Բազում այն է զի , Կոր անգամ

Զմերունք Սիպերիոյ մրրկալիցք են . բազում այն է զի ի պարզոյ ամպրոպք անաղինք մթազնեն յանկարծ զերեսս երկնի . զան հասանն հողմք ընդդէմ իրերաց , բերելով աստի զսառամանիս ծովուն հիւսիսի , անտի զփոթորիկս Կասպիականին . եւ ի հանդիպել նոցա միմեանց՝ ի զուր եղեւնեաց հաստարմատ կոճեղք եւ յուրանաձեւ բունք ընդդէմ բարկութեան նոցա ճակատ յարդարեն . ի զուր եւ բարտիք ճապուկ զազաթամբ եւ մշտատատան սաղարթիւք իւրեանց յերկիր խոնարհին . բեկտին բնաւք եւ արմատախիլ տապալին : Ի բարձրարեւրձ լեռանց հիւսք ձեանց , եւ շառաշիղք սառամանույ անհեթեթ վայրաբերեալ սաստիկ թաւալմամբ՝ եւ բաղխեալ ընդ սեպս քարաժայռից՝ խորտակին եւ խորտակեն , եւ հողմք բռնաշունչք զփլատակս լեռանց , զնշխարս հիւղից , զանդեայ եւ զնախիր տապաստ արկեալ , յափշտակեն յօդս ի վեր , եւ տանին արկանեն ցիր եւ ցան յերկիր :

Ի միում աւուրց ամսեան յունուարի ընդ առաւօտն պատահեաց օրիորդին մի յայսպիսեաց անաղին մրրկաց՝ ընդարձակ դաշտին գերեզմանաց , մերձ ի փայտակերտ աղօթանոց փոքրիկ : Ի տեսանել նորա մթազնեալ զերկինս՝ յաղթանոց անդր ի ներքս անկաւ . հողմք ամեհիք կոծեալ զտկարն կերտուած եւ տատանեալ՝ ի հիմանց սպառնային կործանել , իսկ ինքն խոնարհեալ առ սեղանովն

կայր աներկիւղ . ամենայն ինչ շուրջ գնովաւ սասանեալ ի մրրկէն , սիրտ իւր միայն էր անսասան , յուսացեալ ի Տէր՝ պահպանել զկեանս իւր վասն ծնողաց իւրոց մինչեւ աղատեսցէ գնոսա :

Ի յառնել մրրկին դողային ծնողք օրիորդին վասն դստերն իւրեանց , եւ գոչէր մայր նորա տառապեալ . Ո՛հ , ո՛հ , զի՞նչ արդեօք դստերն իմում , Եղիսաբեթին իմում , հասցէ պատահար : Իսկ Սփրինճեր լուռ եւեթ առեալ զցուպ իւր՝ եբաց զդռնն , գնալ ի խնդիր դստերն . փութացաւ եւ Սմոլոֆ (որդի քաղաքապետին Թոպոլսքեայ) զհետ նորա : Բռնանայր մրրկին , խորտակէին շուրջանակի մայրիք , վտանգ էր մահու յանտառին :

Հասին ի դաշտավայրն , ուր թէպէտ զերծ ի վտանգէ էին մայրեաց խորտակելոց , այլ անպատասպարք ի բացավայրին՝ ի ստահակ հողմոց մրրկաց մղեալ տապալէին , եւ բազում ճգամք մատեան ի փոքրիկ աղօթանոցն փայտակերտ , ուր յուսային գտանել զօրիորդն ապաստանեալ : Յայնժամ Սմոլոֆ յառաջ քան զհայր օրիորդին խրախուսեալ եմուտ ի ներքս , եւ թուէր նմա երազել , զի ետես անդ զօրիորդն , ոչ թէ կիսամեռ զգողի հարեալ , այլ առ սեղանովն անկեալ քաղցր ի քուն : Կարկեալ եկայ անճառ հիացմամբ , եւ նշանացի ցոլցանէր զայն Սփրինճերի : Հայրն ի դէմս դառերն յառեալ եւ զմայեալ , իսկ պատանին պատկառանք զաչս ի վայր արկեալ՝ չիչխէր իմն հայել յայնքան անմեղութիւն . Զարթեալ օրիորդն , ծանեալ զհայր իւր , եւ զիմեալ ի զիրկս նորա , ասէ . Ո՛հ , դիտէի զի հոգայիր վասն իմ : Իսկ հայրն փարեալ գնովաւ , ասէ . Ո՛հ , դուստր , յորպիսի հոգս արկեր զմեզ , զմայր քո տառապեալ եւ զիս : Դուստրն ասէ . Ներեա ինձ , հայր , զի եղէ նմա առիթ արտասուաց , երթիցուք սրբել զարտասուս նորա : Եւ ի յառնելն տեսեալ զպատանին , բերկրալից զարմացմամբ ասէ . Երանի՛ է ինձ , զի պաշտպանք իմ հսկեն զինեւ . Աստուած իմ յերկնից , հայր իմ եւ դու յերկրի :

Դադարեցին յայնժամ մրրիկք սպառնալիցք , պարզեցան երկինք , ոչ եւս սուրային ընդ այն ամպք ահարկուք , անկան հողմք եւ լռեցին , եւ սիրտ Սփրինճերի զուարթացաւ : Եւ ի հասանել նոցա ողջամբ ի տուն , Փեղորա երեցունցն եւս գիրկս արկեալ՝ օրհնէր զԱստուած , եւ զդստրիկն սփոփէր չհոգալ զարտասուացն՝ զոր եհեզ վասն նորա : Յամաքեցոյց զկօչիկս նորա սկիւռնիս , ի բաց էառ ի նմանէ զմաշկեակն , եւ սանդրեաց զվարսս նորա երկայնահերս :

ՄԱՆՈՒԿՆ ԵՒ ՇՐԵՇՏԱԿ

Ննգիլ , հաւել , հաւել
Հանգէս , հասար , հաւ
Տրսմաղորդ , Կրտսնիկ , Կրտսն

Հակիլ ի մէս , Զուարթուն , հրեւոյ
Յասիս , այն աշխարհէն Գլ

Զըքնաղագեղ զուարթուն հրեւոյ
Յեզր օրրանի հակեալ ի մէտ ,

Իբր ի յառուն վըճիտ ալեակ՝

Թըւէր զիմացն իւրոց կալ դէտ :

Համանըմանդ ինձ ո՛վ մանկիկ ,

Աղէ՛ , ասէր , ե՛կ դու ընդ իս ,

Ե՛կ եղիցուք մեք երջանիկ ,

Զիք ինչ վայել քեզ ի յաստիս :

Զըգոն անխառն յերկրի բերկրանք ,

Աստ ի հաճոյս ծընդի հոգին .

Տըրտահաղորդ խընդից են ձայնք ,

Եւ հեշտութիւնք հեծեծագին :

Միշտ արհաւիրք զտոնս ամբոխն ,

Եւ ոչ տիւ ջինջ խաղաղական

Ի փոթորկաց մռայլ բաղխմանէն

Զերծ ինչ կացոյց ըզվազորդայն :

Զիւրդ . գայցե՞ն վիշտք եւ վըտանդ

Խռովել ըզքոյդ ճակատ անբիծ .

Նրսեմացի՞ն աչք կապուտակ

Ի յարտասուաց դառնակըսկիծ :

Ո՛հ , ո՛հ , յօղոց գաւառն անհուն

Դայցես ընդ իս ճախր առնուլ փոյթ ,

Ու՛ր աստուածախնամըն Տեսչութիւն

Տացէ զաստէն աւուրս ըզքոյդ :

Մի՛ ոք ի քումդ ի բնակութեան

Արկցէ զիւրեւ ձորձ սըգազեաց .

Ժողովեացեն յետինդ ըզժամ

Իբր ըզնախկի պահս քոց կենաց :

Մի՛ ծածկեսցին ճակատք յամպոց ,
 Մի՛ ինչ ածցէ յուշ անդ չիրիմ .
 Հանգէտ տիովք քեզ արդարոց
 Գեղեցկագոյնն է օր վերջին :
 Եւ թօթաիեալ զթեւսըն լուսոյ՝
 Թըռեաւ զուարթունն անդ ընդ բանին
 Ի բնակութիւնսըն մըշտագոյ .
 — «Հէ՛ք մայր , մեռա՛ւ քո որդին» :

Ռեպուլ

ԺԱՄԱՆՈՒՄՆ շԱՅՐ ՊԱԽԼՈՍԻ

Մոռմոհ, Կ-ԿԻ
 Ձեռնկալու, օգն-իւ
 Յերիւրել, Կ-ԿԻ, Երեւել
 Վարկանել, Ե-ԿԻ

Ռիզ, ԲԵԻՅ
 Շահավաճառ, Կ-ԿԻ
 Քաջ ի բաց, Կ-ԿԻ, Կ-ԿԻ
 Խղիկ, Ե-ԿԻ

Յաւուր միում կիւրակէի մինչդեռ կային ամենեքին յաղօթս, այր ոմն բախէր զգուրս ցպով . երաց զայն Սփրինճեր, եւ Փեղորայ բարձեալ զձայն իւր ասէ . Ո՛հ, Աստուած իմ, ո՛հ Տէր իմ, ահա այրն՝ զորմէ լուաք, ահա այրն որ դայ տանել զգուստոր իմ : Եւ անկաւ լալով ի վերայ սեղանոյն, ոչ զօրեալ բարեպաշտի տիկնոջն գնալ ընդ առաջ առնն Աստուծոյ : Եմուտ ի ներքս այրն առաքելական, որում անուն էր Հայր Պաւլոս . սպիտակամօրուսք ծածկէին զկուրծս նորա, դէմք իւր պատկառելի, կորացեալ մէջք նորա ի վաստակոց քան յամաց, ի բազմարկածեան կենաց մաշեալ էր մարմին նորա, այլ հոգի զօրացեալ . ի հայեցուածս իւր տխրութիւն իմն բերէր, որպէս այր՝ որոյ բաղում ինչ իցէ կրեալ, եւ քաղցրութիւն իմն հանգոյն առն՝ որ գիտիցէ հաւաստեալ ոչ ինչ ընդունան կրեալ, եւ ասէ . Խնդութեամբ մտանեմ առ քեզ քաջ արանց, զի օրհնութիւն Տեառն է ի վերայ աղքատին հիւղոյս . գիտեմ իսկ քաջ զի են աստ գանձք պատուականագոյնք քան զմարգարիտս եւ զօսկի . խնդրեմ ի քէն հանգուցանել զիս աստ զայս գիշեր : Փութացաւ Եւրիսարեթ, մատոյց նմա աթոռ, եւ ասէ ցնա ծերունին . Արագըն-

թաց լեալ է քո, դատրիկ, ընդ ուղի առաքինութեան, յառաջին անդ քայլս թողեալ զմեզ յետս : Եւ ի բազմել իւրում լուեալ զհեծութիւն Փեղորայ, ասէ . Զի՞ լաս, մայրիկ բարեպաշտիկ, չիցէ՞ իսկ օրհնեալ պտուղ որովայնի քո, չիցէ՞ իսկ օրհն կոչել եւ զքեզ օրհնեալ ի կանայս . եթէ արտասուես վասն բաժանելոյ զքեզ առաքինութեան առ փոքր մի ժամանակ ի դստերէ քումմէ, եւ զի՞նչ առնել իցէ մարց՝ յորոց ի գրկաց խլին ակառք զորդիս նոցա, յուր զարկել ի կորուստն յաւիտենից : Ասէ մայրն տառապեալ . Հայր իմ, եթէ ո՛չ եւս լիցի ինձ տեսանել զնա : Յայնժամ ծերունին համարձակագոյնս ասէ . Տեսցես զնա յերկինս, այն է բաժին իւր . այլ տեսցես զնա եւ յերկրի . ծանունք առաջի կան նմա ճգունք, այլ Տէր զօրացուցէ զնա, այն որ ըստ գեղման գառին տայ չնչել հողմոյ : Յայնժամ Փեղորայ խոնարհեաց զգլուխ իւր ի հաւանութիւն . իսկ Սփրինճեր լուռ եւեթ կայր, ոչ եւս կարէր բարբառել առ մորմոք սրտին : Եղիսարեթ իսկ՝ որ մինչեւ ցայն օր արիացեալն էր, սկսաւ զգալ տկարութիւն . յոյս օգնելոյ ծնողացն՝ յաղթող լեալ էր ցայնժամ վշտի բաժանմանն ի նոցանէ, այլ ի հասանել պահուն՝ յորում կարող էր ասել . Վաղիւ ոչ եւս լիցի ինձ լսել զձայն հօր իմոյ, վաղիւ ոչ եւս լիցի ինձ վայելել ի գգուանս մօր իմոյ, թերեւս ամ մի լի անցցէ մինչեւ գաից դարձեալ զայս քաղցր բերկրութիւն, թուէր բացեալ երկիր ընդ ոտիւք իւրովք, մթազնէին աչք նորա, եւ ծունկք իւր կթուցեալ՝ անկանէր արտասուօք ի գիրկս հօր իւրոյ : Եղուկ, հէք դատրիկ, զի եթէ այժմէն դու տարածանես զբազուկս քո առ ձեռնկալու, եթէ անդստին խոնարհիս յերկիր իբր որթատունկ աննեցուկ, զիա՞րդ զօրեսցես ապա հատանել միայնակ զկէս գողցես աշխարհի :

Նախ քան զհանդիստ քնոյ՝ բազմեցաւ երէցն ընդ աքսորականս ի սեղան, առնուլ ընթրիս : Վշտակցութեամբ հայէր ի նոսա բարեգութ ծերունին . ի բաղում ուղեւորութիւնս վշտացելոց բազմաց հանդիպեալ էր նա, եւ առաւելագոյն ջանք նորա լեալ էին սիրփիլ զվիշտս . վասն որոյ գիտէր վշտաց իւրաքանչիւր պատկանել զսիրփանս, եւ ըստ անձնիւր հանգամանաց յերկրի զբանս :

Եւ ապա հայրն Պաւլոս ծանոյց նոցա, զի կոչեցեալ յաւագաց ուխտին դառնայր ի հայրենիս իւր ի Սպանիա հետի, եւ հասանէր նմա անցանել ընդ Ռուսաստան, ընդ Գերմանիա եւ ընդ Գաղղիա . եւ յաւել՝ թէ չէր զթուարին ուղին առաջիկայ . զի որ ընդ անապատս էր ուղեւորեալ, ուր քարանձաւք էին նորա օթեանք, ուր

էր ամենայն մեծութիւնն նորա յանկանելն յուղի առ ի հատանել ան-
ցանել բիւր մի փարսախաց : Եբայ մեղմով զգուռն ծերունուն , եւ
ասէ . Մեկնեացուք , հայրիկ , մինչդեռ ի քուն կան ծնողք իմ . մի'
զարթուցուք զնոսա . շատ իսկ արտասուելոյ են ապա : Ննջեն նոքա
անհոգ՝ կարծելով զի չկարեմք մեկնել առանց անցանելոյ ընդ սեն-
եակ իւրեանց . այլ պատուհան խցկանս չէ ինչ բարձր , կարացից
զիւրաւ ոստնուլ արտաքս ընդ այն , եւ օգնել եւ քեզ իջանել անտի
անվտանգ : Հաւանեցաւ ծերունին ընդ բարեգութ հնարս օրիորդին ,
առ ի խնայել զերեսին եւս տառապեալս ի մորմոքանաց հրաժեշտին
յիրերաց : Ելին յանտառն , եւ բարձեալ էր օրիորդին ի թիկունս իւր
զպարկիկն . . . : Արեւ ի ծագս լերանց հարկանէր , թոյրաթուխ շո-
ճից ոսկեղօծէին գագաթունք . ամենայն ինչ դեռ եւս հանգչէր . ոչ
երեսք լճին ի շունչ հողմոյ խորշումեալ , եւ ոչ ծառոց տատան ին
տերեւք . չեւ եւս ճճուէին ճնճղուկք , լռէր ամենայն ցփոքրիկ
ժժմակ . համագոյք բոլոր գոգցես պատկառեալ կային անմռունչ ,
զի հայրենին ձայն՝ որ դեռ ի բացէ դստերն իւրում գոչէր ընդ ան-
տառն ողջոյն հրաժարական՝ վերջին նմա ձայն լիցի լսելի . . . : Յու-
թեւտաներորդի աւուր ամսեանն մայիսի՝ ուղւոյ եղեն Եղիսաբեթ
եւ առաջնորդ նորա , եւ գնացին ամսօրեայ ժամանակ ընդ անտառս
խոնաւուտս Սիպերիոյ , ուր պատահեն յայնմ եղանակի ողորմունք
անագինք : Երեկօթէին ի հիւզս գծուծս , ուր չէր մարթ օրիորդին
առնուլ հանգիստ՝ եթէ չէր սովորեալ ընդ երկար յաղքատութիւն .
ընկողմանէր զգեստուք յանկողինս աղտեղիս , ի ծխամած խուզս ,
ի գարշահոտ շունչ օղւոյ եւ ծխախոտոյ , ուր հողմն չնչէր յաճախ
ընդ պատուհանս թղթեայ հերձոտեալս , եւ ուր ի լրումն տառա-
պանաց՝ ննջէին խառն ի խուռն ծնողք ընդ որդիս , ընդ անդեայս
եւ ընդ գրաստս . . . : Ի Փերմայ քաղաքէ մինչեւ ի Թոպուսք՝ են
վերստք իննհարիւր . ճանապարհք յարդարունք , անդաստանք բերրի
եւ մշակեալ , խիտ ընդ խիտ Ռուսաց եւ Սկիւթացւոց գիւղորէք
ճոխք , եւ բնակչաց նոցին կերպարանք այնպէս կայտառք՝ զի ոչ
թուէր չնչել նոցա զօղս Սիպերիոյ : Են անդ եւ օթեւանք նկա-
րէնք , զարդարեալք նկարուք եւ գորգովք , եւ կահիւք բաղմօք
փարթամութեան՝ որ անծանօթք էին Եղիսաբեթի , եւ զարմացումն
անմեղութեան նորա ածէին : Բայց թէպէտեւ մեծագոյն քան զա-
մենայն քաղաքս՝ ընդ որս անցեալն էր Եղիսաբեթ՝ էր Փերմէ ,
բայց անհաճոյ նմա թուեցաւ վասն աղտեղի եւ անձուկ փողոցայն ,
վասն բարձրութեան տանց , եւ ապարանից խառն ի խուռն ընդ

հիւզս բնակութեան , եւ վասն ժահահոտ օդոցն՝ զոր էր անդ չնչել :
Են անդ շուրջ զքաղաքաւն ճահիճք , եւ մինչեւ ի Քաղան խափա-
նեն զերկիրն ուրեք ուրեք մացառուտք եւ անտառք եղեւնեաց
նսեմաստուերք . տիսուր զաշխարհին յանդիման առնելով զտեսիլ :
Սակայն յայս ամենայն վտանգս , եւ յառաջիկայսն եւս առաւել իմն
սպառնականս՝ յանցս գետոց յորդելոց , ոչ ինչ արանջէր օրիորդն .
թուէր իսկ նմա առաւելազանց քան զիրան լուեալ զգութարութեանց
ճանապարհին : Բարեխառն էին օդք , եւ չգնայր միշտ հետի , զի
հանդիպեալ զճանապարհայն սայլից ունայն դարձաւորաց ի Սիպե-
րիոյ՝ ուր ածեալ էր նոցա աքսորեալս՝ զիւրաւ ի սուրհանդակաց
անտի ընդունէր ծերունին հրաման ելանելոյ ընդ ուղեկցին ի սայլս
անդր , եւ ոչ ամօթ համարէր օրիորդն զբարւոյ Հօրն ընդունել
զշնորհ . զի զոր ի նմանէն ընդունէր , համարէր զայն երկնից շնորհ :

9

Գ Ա Ր Ո Ւ Ն

Արեգգեւ, արեւէն արեւոյ
Յամուր, Խանգ, Կարեւ
Կողմ, ար

Տրուպ, Խանգ, Խանգ
Ջով, Գեւ
Աւարեւ, Բերդ

Արիին ոսկեփայլ
Ըզճրմունն ի բաց
Հայածէ դարձեալ ,
Եւ ի գարնային
Պրճնէ ի ճաճանչ
Լուսազգեաց զերկին :
Բուք եւ սառն եւ ձիւն
Տեղի տան ի բաց
Յաղթեալք ի յարփուոյն .
Եւ ողկուզաբեր
Գընդակն ի յայգուջ
Ուռնու արեգջեր :

Հովիտ եւ արօտ
Փայլեալք յերփն ի նոր
Բուրեն քաղցրահոտ .
Բուրումն համափիւռ
Ածէ ընդ երկիր
Քաղցրաշունչ զեփիւռ .
Հընչեն եղկ այերք
Քաղցրաձայն հաւուց
Ներդաշնակ ի յերգ .
Համայն ուրեք ծառք ,
Եւ համայն ուրեք
Նըւագեն անտառք :
Խայտայ ընդ արօտ
Ասրաբեր խաչին
Բազմերամ շուրջ հօտ .
Շաղակրատ ծիծռան
Կախի կաւակերտ
Ըզկողերց որրան :
Աստ ըզկարմորակ
Մանկտին մըրգասէր
Ժողովէ զելակ ,
Անդ զիւրն հանգունակ
Օրիորդ ցածուն
Քաղէ զմանիչակ :
Ո՛հ , քանի՛ չըքնաղ
Եզանակս ինձ այս
Պատրաստէ կենցաղ .
Ո՛հ , զի՛ գեղեցիկ
Եւ զի՛ սիրելի
Ինձ ամս է այժմիկ :

Հ. Ե. Հիւրմիւլ

ՄԱՆ Հ. ՊԱՒԼՈՍԻ

Ակումբ, (Ֆեֆեր)
Դարգին, (Կարեւոյ)
Վնարեալ է վասն իւր, Բաւ լինիւք է

Ակնայսնի, լուսնի լուսնի լուսնի
Յանցումն, յանցումն
Երբեքայ, (Կարեւոյ) լինիւք է

Յաւուրց հետէ սկսեալ էր Հայրն Պաւլոս ակնայտնի տկարա-
նալ , հաղիւ կարէր ընթանալ եւ յեց իսկ ի ցուպն եւ ի բազուկ
օրիորդին՝ ստիպէր հանգչել անդադար : Յեկանել նորա ի սայլ ,
ուղին կազմեալ ի ստուար կոճեղաց զետեղելոց ի ճախճախուտս՝
ցունցս ուժգին տայր նմա , որ սպառէին զմնացուած զօրութեան
նորա , այլ դեռ եւս արիութեամբն ժուժկալէր : Բայց ի հասանել
իւրեանց ի Սարաբուլ , որ զիւղ մեծ էր յեզր Քամայ՝ զանգակա-
տուն իսկ ունելով , զգաց ծերունին նուազումն այնպիսի անսովոր ,
զի չէր կարող անտի անդր գնալ : Ածաւ յիջեւան ուրեք յոռի՝
մերձ ի տուն Ուրարիթելի որ վերատեսուէն էր արքունի կալ-
ուածոց ի Սարաբուլ : Միակ անդ խուղ գտաւ ի ձեղունան , որոյ
յատակ յերերի կայր , եւ պատուհանք էին առանց ապակեաց .
չէր անդ աթոռ կամ ակումբ , եւ ոչ մի . ամենայն կահք անդանօր
էին սեղան մի , եւ դարգիճ առանց անկողնոյ . արկին անդր խուն
մի յարդ՝ ընկողմանել ծերունւոյն ի վերայ նորա : Հողմ այնպիսի
ցրտասառոյց ընդ պատուհանն չնչէր , զի եթէ ներէին երբէք
ցաւք հիւանդին՝ տալ քուն արտեւանացն , սակայն արգելոյր ի
հողմոյն : Խորհուրդք տխրականք սկսանէին նեղել զեղիսաբէթ .
խնդրեաց բժիշկ , եւ չգոյր բժիշկ ի գեղջն . ոչ ոք յորոց անդն
կային կարեկից լինէր ծերունւոյն հիքի՝ որ մերձ էր ի մահ . ինք-
նին միայնակ օրիորդն առնէր նմա զամենայն հոգ եւ խնամ :

Զգիչերն ողջոյն կայր օրիորդն յոռին , վառեալ ջահ բեւեկնեայ ,
խնամել զհիւանդն . սուղ ինչ յառաջ քան զձագել տուրնջեան՝
մատեաւ տալ նմա ըմպել : Գիտաց ծերունին զի յետ սակաւ միոյ
ոչ եւս կարելոց էր խօսել , յարեաւ ի նիստ , առ զբաժակն ի ձե-
ռանէ օրիորդին , ամբարձ զայն ի վեր , եւ ասէ . Աստուած իմ ,
քեզ յանձն առնեմ զդատրիկս զայս , որ խոստացար զբաժակ մի
ցուրտ ջուր յանուն քո արբուցեալ՝ ոչ առնել անվարձ : Աստի ի

միտ էառ օրիորդն հաւաստեալ , զոր մինչեւ ցայնժամ որպէս անհնարին ինչ մերժէր ի մտաց . ետես զի առաջի աչաց ունէր ծերունին զմահ , ետես զի կորնչէր ամենայն ինչ վասն իւր , սիրտ նորա գելաւ , անկաւ ի ծունր առ խշաւով ծերունուն՝ ի քրտն ցուրտ հարեալ , եւ հեղձամղձուկ ի հեծութենէ : Իսկ ծերունին գորովեալ ի նա , կրկնէր եւ երեքնէր ի խորոց սրտէ . Աստուած իմ , գթա ի սա . գթա ի սա , Աստուած իմ : Եւ ի զայրանալ եւ եւս ցաւոց ախտին , ասէ ցորիորդն . Յանուն Աստուծոյ եւ հօր քո , հանդարտեաց , դստրիկ , եւ լուր ինձ : Սթափեցաւ օրիորդն , ցածոյց զողբս , սրբեաց զարտասուս , եւ յառեալ ի ծերունին մնայր մեծարանօք լսել որ ինչ ասելոցն էր : Իսկ նա յեց ի քանոն դարդ՝ ճին , ժողովեալ յանձն զոյժ իւր , ասէ . Վիշտս ծանունս հասանէ կրել քեզ , դստրիկ , յուղեւորել քում միայնակ յայդմ հասակի ի դժուարին եղանակիս . Այլ երկիւղ Տեառն եւ սէր ծնողաց հզօրագոյնք են քան զամենայն , եւ է ի քեզ ա՛յս եւ այն . յո՛ր թշուառութիւն եւ գտցիս անկեալ , մի՛ թողցես երբէք զբարութիւնս զայսոսիկ՝ ընդ ամենայն բարեաց քեզ ընծայելոց . յուշի կա՛լ անմոռաց , զի միակ յանցումն քոյն՝ լիցի մահառիթ որոց ետուն քեզ կեանս : Օրիորդն ասէ . մի՛ երկնչիր , հայրիկ : Յաւել ծերունին . Ոչ երկնչիմ . երկիւղածութիւն քո եւ ծնողասիրութիւն արժանի են հաւատարմութեան , եւ ոչ ինչ երկբայիմ , զի յաղթեցեն ամենայն վտանգաց՝ որոց թողցէ Տէր ելանել քեզ առ ի փորձ ընդ առաջ :

Մերձ աւասիկ հասեալ ի մահ՝ կարեմ ասել քեզ , դուստր իմ , զի մեծ է առաքինութիւն քո , սակաւք լեալ են նմանիք յաշխարհի , ի գութ չարժեացի այտի քաղաքապետն թողուլքեայ , վարձատրեսցի այդ յերկրի մինչեւ յերկինս վարձատրեալ : Եւ լռեաց աստանօր ծերունին , դժուարէր տուրեալ չնչոյն , քրտն ցուրտ թանայր զճակատն . իսկ Եղիսաբեթ լայր անբարբառ , յեցեալ զգլուխ իւր ի խշտեակն յարդեղէն :

Յետ ընդ երկար լուծեան՝ խլեաց ծերունին ի կրծոց իւրոց զփոքրիկ նշան խաչին երեսնայ , եւ տուեալ զայն օրիորդին՝ ասէ նուաղեալ ձայնիւ . Ընկալ զսա , դստրիկ , չունիմ այլ ինչ տալ քեզ . զայս եւ եթ թողում քեզ՝ որ էր ամենայն մեծութիւն իմ յերկրի , որով ոչ ինչ պակասեաց ինձ : Եւ օրիորդն համբուրեաց զայն դառնակսկիծ մորմոքմամբ , զօտալուստ մահ նորա հաւաստի գուշակելով ի տալոյ ի բաց զգառանդութիւն իւր զայն : Յաւել դարձեալ ծերունին կարեկցութեամբ մեծաւ . Որովք տառապեալ անտէրունչ ,

մի՛ երկնչիր , զի հսկեսցէ քեզ Հովիւն բարի , եւ օգնականութեամբն նորա լիցիս առաւել քան զոր ետդ , ի բարութիւն նորա լեր ապաստան , որ կերակրէն զձագս ճնճղկաց , եւ որ գիտէն զթիւ աւաղահատից ծովափանց , մի՛ մոռացի նա զքեզ : Յայնժամ կալեալ օրիորդին զրկապինդ զձեռն ծերոյն՝ զոր կարկառէր առ ինքն , ասէ ողբազին . Հայր իմ , չժուժամ զրկիլ ի քէն : Եւ ծերունին ասէ . Աստուած է , դստրիկ իմ , որ զայդ հրամայէ . հնազանդ լեր նմա , ցածո զսուգ քո , ահա գնամ յերկինս աղօթել վասն քո , եւ վասն ծնողաց քոց : Եւ ոչ կարաց կատարել զբանս իւր , չարժէին չըրթունք նորա , եւ ոչ լինէր բարբառ լսելի . անկաւ ի խշտեակն , զաչս ի վեր ամբարձեալ , ի ճիգն յետին յանձնել Արարչին զհեծութիւն որբոյն , եւ մեռեալ՝ տակաւին թուէր աղօթս մատուցանել :

ՄԱՇԵՅԵՐ ՈՐՊԷՍ ՍԱՐԴԻ ՈՍՏԱՅՆ ԶԱՆՁՆ ՆՈՐԱ

Ոսայն սարդի, Դաւիթ
Գրում, (Գաբրիել)
Տողաբար, Կարգ
Առէջ, Բաւառ, Բել

Գիրգ, Կարգ
Մանակ, (Կարգ)
Դասակեր, Կարգ
Մեհեանդ, Կարգ

Մինչ փարատէր այդ զըւարթ
Ըզգիչերոյ մութ տըրտում,
Ի՞նչ ի դրախտ ծաղկազարդ
Կըթել յակինթ եւ քըրքում :
Շուրջ ծառաստան պըտաւէտ .
Նուռն՝ որթենի եւ խընձոր
Ոստովքն յերկիր հակամէտ .
Պըճնին ի միւր ցօղաւոր :
Հընչեն նոճիք քաղցր ի յերգ ,
Արձակի ժիր մեղուաց պար ,
Յառնեն մըշակք յիւրեանց երկ ,
Զեռան մըրջիմք տողաբար :

Յանկարծ յառեալ բիր ի վեր ,
Տատանեալ մեղմ ի զեփիւռ
Տեսանեմ սարդ ընդ այեր
Ի բազմուղի յոստայն իւր :
Խընձորենւոյն ի ճիւղս անդ
Յեց նըրբաթեղն իւր առէջ ,
Ճօճէր երկայն մեհեւանդ
Մարդըրտայեռ ի ցօղէջ :
Ի սկըզբնածագ շող արփւոյն
Փայլեալ գործածն հիասքանչ ,
Ծիածանին երփն ի գոյն
Սըփռէր ըղյցոյ եւ ճաճանչ :
Ի բեհեղեայն իւր չըքնաղ
Ինքն ի բաւղին միջակէտ ,
Յանդորրաւէտն ի կենցաղ
Կայր ամրացեալ որսոյն դէտ :
Շիղ ի ձեռին գիրգ մանկիկ ,
Որպէս եւ միշտն էր սովոր ,
Անդըր սողայր դայր մընջիկ
Գողանալ նուռն եւ խընձոր :
Եւ մինչ ի յաջ եւ յահեակ
Ձըդէր ճապոռկ զիւրըն շերտ ,
Դիպեալ ի նուրբն ի մահակ
Եղծաւ սարդին դաստակերտ :
Եղո՛ւկ նըմին եւ աւա՛ղ . . .
Այլ ի նմանէ ուսիր դու
Մի՛ յանկայունդ ի կենցաղ
Յուսալ ո՛վ մարդ մահացու :
Եւ դու յառոյգդ ի հասակ
Մի՛ վըստահիր ո՛վ մանուկ ,
Դոյզն ախտ հիւծէ զայն արագ ,
Կալ քեզ խրատիչ ըզմամուկ :

Հ. Ս. Հիւսիսեան

ԱՐԿԱԾՔ ԵՂԻՍԱԲԵԹԻ

Քճճեալ , պարտաւոր
Պաղ , առ
Զնսագոյն , ցած
Անդորս , անհամար

Տրամ , արծի
Յելուզակ , առաւել
Հասուած , արդ
Եւ եւս , ա՛լ աւել

Ի բազում աւուրց հետէ շնչէր հողմն հիւսիսոյ , եւ սառամանիք
դիզացեալ յեղերս Վոլկայ՝ արդելուին դգետն . չէր մարթ անցանել
ընդ այն , բայց ըստ մասին ինչ հետի՝ ընդոստ ընդ հատուածս սա-
ռին գնալով , եւ ըստ մասին նաւակաւ : Նաւաստիք իսկ սովորեալք
ի վտանգս նաւարկելոյ ընդ այն , չիլխէին անցանել յայնկոյս առանց
մեծի ինչ շահու , եւ ոչ ոք յուզեւորաց արկանէր դանձն ի վտանգ :
Եղիսաբեթ միայն առանց խորհելոյ ի վտանգն՝ կամէր ի մի ի նաւաց
անտի ելանել , այլ նաւավարք մերժեցին զնա բացէ ի բաց իբր խօ-
թամիտ , եւ երդնուին չթողուլ նմա անցանել ընդ դետն , չեւ բո-
լորովին պաղեալ : Եհարց թէ քանի՛ ժամանակ պարտ էր նմա սպա-
ռել . եւ նոքա ասեն . Ոչինչ նուազ քան զերկուս եօթնեակս : Յայն-
ժամ եդ ի մտի անցանել ընդ դետն անյապաղ . եւ ասէ ցնոսա ա-
ղերսանօք . Խնդրեմ ի ձէնջ , վասն Աստուծոյ օգնեցէք ինձ անցա-
նել ընդ դետք . դամ ես յայնմ կուսէ Թոպուսքեայ գնալ ի Պետրո-
պոլիս խնդրել յինքնակալէն շնորհս վասն հօր իմոյ , որ յաքսորս
կայ ի Սիպերիա . եւ արծաթ այնչափ ինչ է առ իս , զի եթէ եղէց
աստ զաւուրս հնդեասան՝ չմնայ ինչ ինձ առ ի կարող լինելոյ յա-
ռաջ եւս գնալ : Ի բանից աստի գորովեալ մի ի նոցանէ , կալաւ
զձեռանէ նորա եւ ասէ . Ե՛կ , փորձեցայց ածել զքեզ . դուստր
բարի թուիս , երկիւղած յԱստուծոյ եւ ծնողասէր . օգնեցեն քեզ
երկինք : Եւ մոծեալ զնա ի նաւ իւր , էած զնա մինչեւ ի մէջ գե-
տոյն . ուստի եւ անդր չկարելով նաւել , ի թիկնամէջս իւր ընկա-
լաւ զնա , եւ յեց ի մի ի թիոց՝ գնալով ընդ սառամանիս , եհաս
անվտանգ յայնկոյս Վոլկայ , եդ զբեռն իւր յերկիր . . . : Ի հասանել
Եղիսաբեթի ի Վլատիմիր քաղաք , չէր մնացեալ առ նմա աւելի քան
զոռուպի մի . ի Սարաբուլ քաղաքէ մինչեւ անդր՝ անցեալ էին ամիսք
իբր երեք , եւ զթուրեամբ չինականաց՝ որ ձրի տան զկաթն եւ
զհաց՝ չեւ էր սպառեալ աղքատին դանձ նորա , այլ սկսանէր անդ

պակասել ի սպառ : Կօշիկք նորա հերձոտեալ էին , ձորձք քճքճեալք ոչ եւս պատսպարէին զնա ի ցրտոյ՝ որ խոնարհեալ իսկ էր քան զերեսուն աստիճան ի վայր , եւ օր ըստ օրէ զայրանայր :

Ի Վլատիմիր քաղաքէ մինչ ի Փոքրով գիւղ արքունի՝ երկիրն զնստագոյն ճախճախուտ է եւ անտառախիտ յազգի ազգի ծառոց վայրենեաց , որք թէպէտեւ հաճոյ աչաց յամարայնի՝ այլ յաճախ ապաւէն են աւազակաց . իսկ ի ձմերայնի նուազ է վտանգ , զի հատեալ ի մայրեւորաց եւ մերկացեալ ի սաղարթուց՝ չտան նոցա տեղի թաքստի : Սակայն Եղիսաբեթ լսէր զճանապարհայն աւազակութիւնս գործեցեալս անդ , որ անացուցանէին արդեօք զնա՝ եթէ ունէր ինչ առ իւր արծաթ . այլ զօրապահիկն իսկ կարօտ մօւրանալոյ , զերծ թուէր յամենայն երկիւղէ , եւ վաճառու չքաւորութեանն ծածկեալ , յուսայր անցանել անվտանգ ընդ անտառն : Վերստս ինչ այսր քան զՓոքրով աւերեալ էր մրրկին զարանեան , եւ ուղեւորաց առ ի Մոսկով՝ հարկ էր առնել չրջան ընդ ճախճախուտս զորս գործէ Վոլկա . այլ պաղ թանձր ծածկեալ զայնոսիկ՝ առնէր գնալի որպէս տրամ երկիր : Եղիսաբեթ ըստ օրինակի այլոց կալաւ զայն ուղի , եւ գնայր ընդ անապատն սառնեղէն , այլ առ ի չգոյէ անդ շաւղի՝ մոլորեալ , խրեցաւ ի տղմուտս , ուստի բազում ճգամք եղեւ նմա ի բլրաձեւ ուրեք երկիր ելանել : Անդ տղմաշաղախ եւ վաստակաբեկ բազմեալ ի վէմ մի , ելոյծ զկօշիկս յօտից՝ ցամաքեցուցանել յարեւոտ , որ ծագէր յայնժամ անաղօտ : Անապատ էր վայրն . չերեւէին անդ հետք բնակութեան . ոչ ոք անցանէր ընդ այն , եւ ոչ շշուռջ լինէր անդ լսելի : Գիտաց Եղիսաբեթ զի զարտուղի ի բաց անկեալ էր յարանեալ ճանապարհէն , եւ լքաւ արիութիւն նորա . տեսանէր յետկուսէ զճահիճս՝ ընդ որս անցեալն էր , եւ ի բացէ անտառ անողորմ՝ որոյ ոչ նշմարէր եզր : Տիւն տարաժամէր , եւ պարտաւեալ ինքն ի վաստակոց՝ յարուցեալ այսր անդր ընթանայր , գտանել ուրեք ապաւէն կամ օգնական , այլ ի զուր . ոչ ոք ուրեք , եւ ոչ ձայն ինչ ուստեք լսելի լինէր . այլ բարբառոյ մարդկեղինի թուէր լնուլ զսիրտ նորա ցնծութեամբ : Եւ անա ձայնք յանկարծակի հընչեցին , եւ հետ ընդ հետ ելանէին արք յանտառէն . ընթացաւ առ նոսա յուսապատար . այլ ի մօտել առ նոսա՝ խնդութիւն նորա դարձաւ յարհաւիրս : Կերպարանք նոցա վայրենի եւ գէմք գծնեայ՝ սոսկուն անէին նմա առաւել քան զմիայնութիւնն՝ յորում էր , յուշ լինէր նմա որ ինչ լուեալն էր զեղեռնագործութենէ յեւրզակաց ՚ի կողմանսն յայնոսիկ , եւ երկուցեալ թէ գուցէ պատուհասէր Աս-

տուած զյանդուզն վստահութիւն իւր , անկաւ ի ծունկս՝ խոնարհեալ առաջի ողորմութեան նորա : Յառաջ մատեան աւազակքն , զկայ առին առ նմա , եւ յառեալ ի նա , ասին . Դու ուստի՞ դաս . զի՞ խնդրես աստ : Զաչս ի վայր արկեալ օրիորդն , եւ զդոճանի հարեալ , ասէ . Յայնմ կողմանէ Թոպուքեայ գամ , երթալ խնդրել յինքնակալէն շնորհս հօր իմում : Եւ յաւել՝ զի փոքր միւս եւս եւ կորնչէր ի ճահիճս անդ . եւ զի յետ վայրիկ մի զօրանալոյ՝ գնայր խնդրել իւր ուրեք ապաւէն : Հիացեալ կացին արքն , եւ հետագօտէին եւ եւս . կամէին գիտել որչափ ինչ ունէր արծաթ վասն բազում այնչափ երկայն ուղեւորութեանն , եւ իբրեւ հանեալ նորա զգրամիկն՝ զոր ի նաւաստուոյն Վոլկայ ընկալեալն էր՝ եցոյց նոցա , ասին . Եւ չունի՞ս ինչ այլ : Օրիորդն ասէ . Եւ ոչինչ : Հայէին ընդ միմեանս հուզկանարքն անգութեւ անկարեկիր , սովորութեամբ եւ զեռնագործութեանն խստասրտեալ . սակայն եւ յապուշ հարեալ չկարէին հաւատալ աչացն , զի գերաշխարհիկ իմն թուէր նոցա այն , եւ համարէին ի վերնական անմանօթ զօրութենէ պաշտպանեալ՝ զօրիորդն . եւ ակն ածեալ ի նմանէ չիշխելով գործել ինչ նմա չար , այլ ոչ եւ բարի , ի բաց կացին ի նմանէ՝ ասելով ցիրեարս . Թողցուք զդա , մի՛ վնասեցուք դմա , զի արդարեւ Աստուած ընդ դմա է :

II

Գ Ե Ր Ո Ւ Շ Ի Ն

Գեւանդի, Գե Դանգալ
Ամբոխ, Դանգալ-Բեկ
Ըմբերդի, Ըմբ Բանդա
Թաթաղուն, Թեթեյուն

Յափրանալ, Կարապետ Գեւան
Ի ճիւղ գալ, Ըմբ Ըմբ
Փիլոսեալ, Գե Գե (Ըմբ Գե Գե Գե Գե Գե Գե)
Համբուն, Բան

Ի գերանդուոյն զերծ՝ աճէ հասկ նորընձիւղ .
Եւ ուռ յամրան ի հընճանէն աներկիւղ՝
Զայգուն ըզքաղցր ըմպէ գծիր ,
Եւ ես հանգէտ նըմին՝ ի գեղ եւ ի տիս՝
Չեւ եւս մեռայց , թէպէտ առ ժամս ունին զիս
Ամբոխ սըրտի եւ ձանձիր :
Թո՛ղ գիրկս արկցէ մահու Ստոյկին յաչս անթաց ,
Իսկ ես ողբամ յուսով , ի սեաւ չունչ մըրրկաց

Հակեալ՝ յառնեմ ըմբերձիկ .
Թէ գոն դառնինք՝ գոյ եւ հեշտին աւուրց ժամ ,
Ո՛հ , յո՞ր մեղեր ոչ յափրացաք մեք ի համ ,
Յո՞ր ծով չանկաւ փոթորիկ :
Յիս բեղնաւոր յուզին անուրջք արդարեւ ,
Ի զո՛ւր որմունք բանտի ծանրին աստ զինեւ ,
Են իմ յուսոյ թեւք ի թիւ .
Պուրծ ի վարմից անագորոյն որսորդին՝
Ընդ օդս աշխոյժն Փիլոմել խընդադին
Երգ ի բերան գայ ի հիւ :
Եւ հի՞մ մեռայց թէ յարթմընի եւ ի քուն
Կամ յանդորրու , եւ խիզ մըտաց ոչ համբուն
Զարթումն եւ գիննջ իմ խռովեաց .
Ընդ եկս ի լոյս յաչըս բնաւից գոյր ժըմտիլ ,
Եւ աստանօր թաղծեալ ճակատք յիմ տեսիլ
Պարզին ի խինդ խորագգաց :
Զըքնաղ ուղւոյս չեւ ժամանեալ ի սպառուած՝
Հազիւ անցեալ կամ դառաջնովք ի կընձնեաց
Ճանապարհին ցանկափակ ,
Եւ կենցաղոյս ի նորասկիզբն ի սեղան
Վայր մի եւեթ մատեան չըրթունք իմ միայն
Ընդ թաթաղունքն բաժակ :
Ի դարնայնի ըղձիւք հընձոց ակընկալ ,
Իբրեւ զարեւ՝ յեղանակէ փոխեալ յա՛յլ՝
Խընդրեմ զամացս ըզվախճան .
Պերճ ի ցօղնի իմում եւ փառք պարտիզի՝
Զառաւօտին ըզցոյս միայն դեռ տեսի ,
Յանկամ աւուրքս լըման :
Յապաղեա՛ , Մահ , եւ յիս ինչ մի՛ դայցես մօտ ,
Ե՛րթ ըսփոփել ըզսիրտս՝ զոր Ա՛հ եւ Ա՛մօթ
Ու Մեյուսութիւն առնուն կեր .
Ինձ առ Պալէս են դեռ կանաչ ապաստանք ,
Ինձ Մուսայից են երգք , հովտաց արձագանք ,
Մեռանել ոչ կամիմ դեռ :

ԱՆՏՐԷՆԵՆԻ

ԵՂԻՍԱԲԵՅ ԱՊԱՍՏԱՆԻ ԱՌ ՊԱՆԴՈԿԱՊԵՏԻ ՈՒՄԵՄՆ

Ճեմելիփ, Կոնստանտնուպոլիս
Մնալ, Կոնստանտնուպոլիս

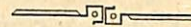
Հրէս, Բարսեղ
Շուկուր, Կոնստանտնուպոլիս

Յամին 1801 եմուտ նա ի մայրաքաղաքն մեծ ի Մոսկով , եւ համարէր վախճան լեալ վշտաց իւրոց , ոչ կարծելով զի այլ եւս աղէտք պատրաստեալ կային նմա : Ի մատչելն ի քաղաքամէջ անդր՝ ետես աղարանս հոյակապս , զարդարեալս արքունական ճոխութեամբ , եւ առ նոքօք հիւզս ծխամածս անպատասպարս ի հողմոց . ետես փողոցս բազմամբոխս , մինչեւ հազիւ կարող լինել նմա հերձանել , զամբոխն՝ որ նեղէրն գնա եւ խթէր շուրջանակի արմկաւ : Սուղ ինչ անտի ի բացէ եգիտ անտառս եւ մարգագետինս , որպէս զի կարծել զանձն ի դաշտավայրի մեծի . զկայ էառ վայրիկ մի յընդարձակ ճեմելիս ծառազարդս , ուր զգնայր բազմութիւն յոյժ՝ մնալով հանդիսին . երթեւեկէին կառք շառաչմամբ մեծաւ ընդ ամենայն կողմանս արշաւասոյր : Հնչէր զանգակն մեծ կաթողիկէին անլռելի , եւ ամենայն ուստեք քաղաքին ա՛յլ զանգականին տային արձագանդ , եւ թնդիւնք հրետից , որ երբեք երբեք արձակէին , հազիւ լինէին լսելի ի շփոխն ձայնից՝ որովք հնչէր քաղաքն ընդարձակ : Մանաւանդ ի մօտել ի հրապարակն Կրեմլեան՝ երթայր եւ յաւելոյր ամբոխն եւ աղմուկ . խարոյկ բոցածաւալ ամենայն ուրեք բորբոքէր : Եզիսաբէթ նստաւ անդ մեկուսի զգուշութեամբ , ցրտահարեալ եւ պարտասեալ զօրն ցերեկ յօտին , եւ ուրախութիւն նորա այգուն փոխեալ ի տրամութիւն , զի չըջեալ նորա ընդ անթիւ փողոցս քաղաքին եւ տեսեալ ապարանս բազումս հոյակապս , եւ ոչ ուրեք եգիտ իւր դադար . եւ տեսեալ բազմութիւն յոյժ յամենայն աղագաց , չեգիտ զօք ի նոցանէ իւր օգնական , զի լուեալ էր անդ հարցանելոյ բազմաց զճանապարհ տանց իւրեանց , եւ զայրանալոյ ընդ մոլորել իւրեանց . եւ նախանձեալ ընդ բախտ նոցա՝ ասէր ի մօի . Երանի՛ ոյք խնդրեն զընակութիւն իւրեանց , եղո՛ւկ այնմ՝ որոյ չիք տեղի խնդրելոյ , եւ չիցէ ուստեք մոլորեալ :

Մերձենայր գիշերն , զայրանայր ցուրտն , յայդուէ հետէ չէր ինչ օրիորդին առեալ կերակուր , եւ չգիտէր զի՛նչ առնել : Նկատէր զդէմս ամենեցուն՝ թէ իցէ՞ ինչ յուսալ յուսմեքէ ողորմութիւն , այլ ոչ ոք յայնցանէ՝ յորս պշուցեալ հայէր առ կարօտութեան , դառնայր հայել յինքն՝ անկարօտ ինքեան : Փորձէր բաղխել զդրունս յոռեգոյն իջեալաց , եւ ամենայն ուստեք մերժէր ի բաց . զի յոյս առաւելագոյն չանկց յաւուրս հանդիսին՝ փակէր զգուրթ աղքատագունիցն իսկ ի պանդոկապետաց , զի ուր հասանէ ուսմեք ճոխանալ , առաւել կծկէ զձեռն ի տալոյ : Դարձաւ եկն նստաւ առ մեծի խարուկին ի Կրեմլեան հրապարակի . լայր լռելեայն՝ թաղծեալ տրտմութեամբ , եւ ոչ կարէր ձաշակել զպատառ իսկ հացին՝ զոր պառաւոյ ուրուք տուեալ էր նմա կարեկցարար :

Եղկելի օրիորդին ամբարձեալ զաչս ի վեր՝ որպէս թէ յերկնից խնդրելով օգնութիւն եւ քաջալերեալ ի խրախոյս՝ զոր զգաց ի սրտի , համարձակեցաւ խնդրել եւ յայլոց անցաւորաց : Կէսք անցին գնացին անլուր , այլք հտուռն նմա խուռն ինչ որ չբաւէր ի պէտս նորա : Գիշերն յառաջ խաղայր . ամբոխն լուծանէր , շիջանէին խարոյկք , պահանորդք դրան ապարանիցն՝ որ երթեւեկէին ի հրապարակին՝ մատեան առ օրիորդն եւ ասեն . Զի՞ է քո աստ : Նա ի սաստէ վայրագ զօրականին ահաբեկեալ , սկսաւ լալ առանց կարող լինելոյ պատասխանել եւ ոչինչ : Նոքա ոչինչ գլթացեալ յարտասուս նորա , շուրջ եղեն զնովաւ յանդուգն լրբութեամբ եւ միւսանգամ ասեն . Զի՞ կաս աստ : Պատասխանի ետ օրիորդն դոմնորհս հօր իմում . հետի մինչեւ ցայսր եկի . չքաւոր եմ , եւ ոչ ոք ուրեք զիս ընդունի : Քրքիջ բարձին զինուորքն՝ ստայօդ զբանս նորա համարեալ . իսկ անմեղ օրիորդն խռովեալ՝ խոյս կամէր տալ , այլ ոչ թողին նմա՝ կալեալ զնա անդ բռնի , եւ գոչէր ի խոր տրտմութենէ . Աստուած իմ , հայր իմ , հասէք ինձ յօգնութիւն , ընդէ՞ր թողէք զհէքս զիս զԵղիսաբեթ : Ի ձայն աղաղակին հասեալ անդր արք ոմանք , բողոք բարձին ընդդէմ բռնութեան զօրականին : Իսկ օրիորդն ձեռս ի վեր ամբարձեալ , ասէր . Վկայ են ինձ երկինք՝ զի ոչ ստեմ . գամ ես յայնմ կողմանէ թոպոլսքեայ՝ խնդրել չնորհս հօր իմում , զերծուցէք զիս , փրկեցէք զիս , զի մի՛ չեւ ընկալեալ զչնորհս՝ մեռայց : Ընդ այսպիսի բանս օրիորդին յուզեցան գուրթ ամենեցուն , եւ յառաջ մատեան բազումք օգնել նմա , եւ մի ի նուցանէ ասէ ցզօրականն . Ես ինքն ընկալայց զդա ի պանդոկի իմում ,

որ է ի հրապարակիս՝ առնլթեր սրբոյն Բարողի եկեղեցւոյն . Թուի ինձ օրիորդ համեստ , թողէ՛ք զդա ընդ իս : Եւ զօրականին յետոյ ուրեմն շարժեալ ի գուրթ , թողին զնա եւ մեկնեցան ի բաց : Յայնժամ օրիորդն փարեալ զծնագովք բարեբարին՝ գոհանայր , իսկ այրն ածեալ զնա ի պանդոկին՝ որ մերձ էր անդր , մեկնեցաւ ի վերնայարկ տանն ի խորշ մի , եւ կին նորա ընկալաւ զԵղիսաբեթ առ իւր ի մահճին : Բայց Եղիսաբեթ չկարէր փակել ընդ երկար զաչս իւր ի քուն . սիրտ նորա յուզեալ էր յոյժ եւ ի փղձուկ հարեալ . գոհութիւն մատուցանէր Աստուծոյ վասն ամենայնի , եւս եւ յաղագս ծանուց Վշտաց իւրոց . որովք հանդիպեալն էր այնպիսում ընդունելութեան , եւ ասէր . Եթէ նուազ էի հէք , ոչ յուզէին ընդ իս գուրթ հիւրընկալուին իմոյ : Եւ քուն իսկ անկեալ զարտեւանամք նորին՝ ոչ եբարձ ի նմանէ զբարեբաստութեանն զգացումն . զի երազք ախորժականք ի կերպս կերպս ընծայէին նմա : Մերթ զհայր իւր թուէր նմա տեսանել , եւ մերթ զխանդաղատելի կերպարանս մօրն . էր զի թուէր նմա զինքնակալին ինքեան լսել զբարբառ , եւ էր զի այլ իմն պատկեր երեւեալ միգապատ՝ չներէր տեսանել յստակ զտիպս կերպարանաց նորա , եւ ոչ ի միտ առնուլ զկիրս՝ զոր ի սիրտ իւր զարթուցանէր :

12

ԱՂՕԹԲ ՄԱՆԿԱՆ ԶԱՐԹՈՒՑԵԼՈՅ

Աղածի, Ժաղալ
Յիւղ, Դեմ! Դե Դեմ
Խրախան, Խնչոյ, Դե հանդէս
Անհոսական, անհոսական

Արեգ, Դեմ
Գաղա, Դեմ, Դեմ
Խորթին, (Կաթին)
Տխեղծ, անգը, Դեմ

Ո՛վ հայր , զքեզ իմըս պաշտէ հայր ,
Քեզ ծուռն ածէ մահացուն .
Քաղցր եւ հանդ անուանդ իմ մայր
Երկրպագէ եռանդուն :
Ասեն թէ՛ այս արեգ պայծառ

Խաղ իմն է քո առաջի,
Եւ ընդ ոտիւք քովք անդադար
Իբր ըզկանդեղ տատանի:

Ասեն թէ դու եւ ճընճղըկաց
Տաս ի դաշտի ծընանել,
Եւ աղածրի մանրիկ մանկանց
Հոգի՝ ըզքեղ ճանաչել:

Ասեն թէ դու ես որ պըճնես
Ըզբուրաստան ծաղկաւէտ,
Եւ ոչ առանց քո տայ պարտէզ
Ախորժ պըտուղս ի մեր պէտ:

Ի քո պարգեւըս տիեզերք
Առ հասարակ վայելեն,
Եւ ոչ զեռուն զըրկի երբեք
Յայսմ ի բնութեան խրախճանէն:

Գառն ի ճարակ առնու զծովորին,
Ուլն ի ցըրդին ճըգտի գիւտ,
Ճանճ ի շըրթունքս պընակին
Ձիմոյ կաթին ծըծէ հիւթ:

Ձամբ արտուտին ետուր ըզկուտ,
Ձոր սերմանող տայ հողմոց.
Ճընճղունն ի կալ զիմէ անձկոտ,
Տղայն ի մօրն իւր ի ծոց:

Եւ ի՞նչ առնումք օր ըստ օրէ
Ձանհատական քո պարգեւս.
Այգուն՝ ցերեկս՝ ի միջօրէ
Աղերսելով ցանգ ըզքեղ:

Աստուած, եւ ես թոթով ի բան
Կարդամ զանունդ ահաւոր,
Բա՛րէ, եւ ձայն տըխեղժ մանկան
Խառնի ի նուագ երկնաւոր:

Ասեն թէ դու, Տէր, ախորժես
Ձաղերս անդօր մանկըտուոյն,
Ձի պարզամիտք են քաղցր եւ հեղ,
Թէպէտ ի միտ ոչ առնուն:

Ասեն թէ մեր պաշտօն խոնարհ
Քեզ հեշտալուր ընծայի,

Եւ թէ զուարթնոց յերկինս է պար
Եւ մեք հրեշտակք եմք յերկրի:

Օ՛ն թէ լըսես յայնչափ բարձանց
Ձուխտ մեր սըրտից եռանդուն,
Ես հայցեցից ջերմ ի թախանձ
Ձտիեզերաց պէտս համբուն:

Տուր, Տէր, աղբերց յըստակ ըզջուր,
Եւ ըզփետուր ճընճղըկին,
Դառանց զըզաթ սուրբ եւ մաքուր
Դաշտաց ըստուեր ցօղազին:

Տուր հիւանդին բըժըշկութիւն
Եւ մուրացկին հաց յագուրդ,
Տուր բնակարան ողորմ որբոյն,
Եւ գերեւոյ արձակուրդ:

Բազմածընունդ արա ըզտուն
Հօր առ ի քէն երկիւղած.
Տուր ինձ լինել զգօն ու իմաստուն,
Ձի մայրս իցէ անկասկած:

Ձարդարութիւն տընկեա՛ յոգիս,
Ճըշմարտութիւն ի շըրթունս,
Պըտղաբերցէ բանդ ի սըրտիս
Ձերկիւղ՝ ըզբարըս քաղցունս:

Լամարդին

ԵՂԻՍԱԲԵԹ ՅԵԿԵՂԵՑԻՈՋ ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ

Դրուաթիք, Գոթիք

Արհի (Արհ), Դե՛, պարտաւոր

Յայլոյ խելս լիճել, Իւլէ Կարտաւոր

Կայր ձեռաց, Զառհարաբիւն

Ի վաղիւ անդր թնդիւնք հրետից անընդհատք վասն կենաց ինք-
նակալին, դափիւնք թմկաց եւ աղաղակ ցնծութեան համօրէն ժո-
ղովրդեան աւետաւորէին զօր հանդիսին, Եղիսաբեթ զհիւրընկալուի

կնոջն արկեալ զանձամբ զհանդերձս ի փոխ , եւ զբարեբարի առնն կալեալ զձեռանէ , խառն ի խուռն ընդ եկեաւորս զհետ ինքնակալին եւմուտ յեկեղեցին Վերափոխման՝ ուր Ալեքսանդր թագ առնելոց էր : Զահլւք աւելի քան զհազար լուսաղարդեալ տաճարն սուրբ՝ փայլէր ակնախտիդ . բազմէր ինքնակալն ի գահ գեղանշոյլ ընդ ճոխ հովանեաւ , եւ զշխոյ նորահարսն առ նմա , զգեցեալ երկաքանչիւր հանդերձս պայծառս գեղեցիկս յոյժ , որպէս զի գերաշխարհիկս երեւել տեսողաց : Դշխոյն ի ծուներ իջեալ առաջի փեսային , ընդունէր ՚ի ձեռաց նորա պսակ կայսերական , եւ զպարկեշտ ձակատ նորա անլոյծ միութեան իւրեանց պատէր պերճ առնաւատչեալ : Հանդէպ նոցին արհի պատրիարքն Մոսկովայ Պլատոն ի բարձուէ սրբոյ բեմին յուշ առնէր ինքնակալին ճոխարան եւ հոգեշարժ ճառիւ զպարտս թագաւորաց , եւ զհամարն սոսկալի՝ զոր ի նոցանէ պահանջելոց է Աստուած , փոխանակ փառացն եւ զօրութեան նոցա : Ի մէջ անբաւ բազմութեանն՝ որով լի էր եկեղեցին , ցուցանէր նմա զՔրիստոսեանքեցիս՝ որ հարկս ամէին զմաշկս չնջրեաց որսացելոց յԱլեքսանդրեան կղզիս հուպ յամբրիկեանն ցամաք , եւ զվաճառականս՝ որ գային յԱրքանձեղեայ , բերելով մեծութիւնս՝ զորս նաւք նոցա. քնան խընդրել ի ծայրս ծովուց Եւրոպայ : Յուցանէր նմա զՍամոյետս եկեալս ի բերանոյ գետոյն Ենիսեայ՝ ուր տիրէ ձմեռն յաւերժական , անծանօթ են անդ ձկունք եւ ոչ երբէք ընծիւղէ ցորենահատ : Յուցանէր եւ զՄասքութս , առ որս են ձմերուկք հասունք եւ թղենիք , եւ որթոյ բերք քաղցունք՝ որ մատուցանեն գինի աղնիւ : Առաջի առնէր դարձեալ եւ զքնակիւս Սեաւ եւ կասբից ծովուն , եւ մեծին Սկիւթիոյ՝ որ թեւակոխէ ի Պարսս եւ ի Ճինս եւ ի սփամանս ինքնակալութեան Մողոլաց , եւ մտից ի յելս արեւու տարածանի՝ բովանդակեալ զկէս աշխարհին , եւ ի բեւեռ անդր գրեթէ հասանէ : Եւ յաւելոյր . Ընդարձակագոյն ինքնակալութեան երկրի տիրապետեալ մեծութեան քո , եւ հանդերձեալ երգումն տալ ի բարեբախտութիւն հինգերորդի մասին երկրի , յուշի կալ անմոռաց՝ զի համար տալոց ես Աստուծոյ զբիւրուց բիւրաւորաց մարդկան . եւ զի անիրաւութիւն ինչ միում ի փոքրիկանց անտի գործեալ՝ զոր մարթ էր քեզ խափանել , համարեսցի քեզ ի մեղս : Ի բանից աստի թուէր շարժեալ սաստկապէս սիրտ պատանուոյ ինքնակալին . բայց յեկեղեցոյ անդ գոյր եւ միւս այլ սիրտ ոչ ինչ նուաղ շարժեալ , եւ էր այնորիկ՝ որ մատչէին խնդրել շնորհս ի նմանէ հօր իւրում :

Յերգնուլ անդ Ալեքսանդրի նուիրել զկեանս իւր ի բարեբախտու-

թիւն ժողովորոց իւրոց , թուէր Ելիսաբեթի լսել զձայն ողորմութեան խղելոյ զկապանս տառապելոց ամենեցուն , եւ ոչ եւս կարաց նա հանգարտել . երկնայնով իմն զօրութեալ բացեալ իւր ՚ի խռան անդ ուղի , եւ թափ ընդ ցանկ զօրականին անցեալ , զիմեաց ի գահ անդր գոչելով . Շնորհք . շնորհք : Բարբառն այն խափանեաց զարարողութիւն հանդիսին , եւ յարոց չշուկ . մատեան զօրականք , ձգեցին զօրիորդն արտաքոյ եկեղեցւոյն ընդդէմ աղաչանաց եւ ճգնաց պանդոկապետին . բայց ինքնակալին լուեալ զբարբառն զայն , ոչ կամեցաւ յայնպիսում բարենշան աւուր մերժել զաղերս հէք օրիորդին . հրամայեաց միում ի պաշտօնէիցն տեղեկանալ զարինչ խնդրէրն : Եւ արտաքս պաշտօնեայն լուաւ զձայն պաղատանաց հիքին՝ որ ճգնէրն ընդդէմ զինուորաց , եկն , եհաս , ետես , ծանեաւ եւ գոչեաց . Նա ինքն է , Ելիսաբեթ է : Չկարէր օրիորդն հաւատալ այնքանոյ բարեբախտութեան . չկարէր կարծել գտանելոյ անդ պատանուոյ Սմոլոֆի առ ի փրկել զհայր իւր . այլ ձայն նորա եւ նորին ինքեան էր կերպարան , չէր մարթ ըմբռնել նմա ի պատրանս . հայէր ի նա անբարբառ , կարկառէր առնա զբազուկս իւր՝ իբր այն թէ գայր նա՝ բանալ իւր զգրունս երկնից : Դիմեաց առ նա պատանին յայլոյ խելս լեալ , ալ ի յաջ յեռեալ , եւ յերկուացեալ իմն ընդ տեսիլ աչաց , ասէ . Դո՛ւ իցես , Ելիսաբեթ , ուստի՞ գաս հրեշտակդ երկնացեղիկ : Օրիորդն ասէ . Ի Թոպուքեայ գամ : Պատանին ասէ . Դո՛ւ ի Թոպուքեայ , միայնակ , հետի : Եւ յասելն զայս զողայր ի յուղելոյ սրտին : Օրիորդն ասէ . Այո , գամ միայնակ , գամ հետի , խնդրել շնորհս հօր իմում , եւ վարեն զիս ի գահոյից այտի ի բաց , խլեն զիս յերեսաց ինքնակալին : Իսկ պատանին լի խնդութեամբ ասէ . Եկ , եկ , Ելիսաբեթ , ես ինքն յանդիման կացուցից զքեզ ինքնակալին . եկ , լու՛՛ո՛ նմա զբարբառ քո . եկ , մատո նմա զաղերս քո , ոչ մերժեսցէ նա զայն : Եւ մինչդեռ ի բաց արարեալ զինուորս ամէր զնա յեկեղեցին , գային զառաջաւորք ինքնակալին ի դուրս ընդ աւագ դուռն եկեղեցւոյն , յերեւել ինքնակալին՝ յառաջ մատեաւ Սմոլոֆ կալեալ զձեռանէ օրիորդին , անկան երկօքեան ի միասին առ ոտս նորա , եւ ասէ պատանին . Յիս տէր , լո՛ւր ձայնի տառապելոյս այսորիկ , լո՛ւր ձայնի առաքինութեան , Սթանիսլաւի Փոթովսքեայ դուստր կայ առաջի մեծութեանդ քո . գայ նա յիւքիմեան անապատէ , ուր յերկոտասան ամաց հետէ հիւծին ծնողք նորա յաքսորս . գայ անտի միայնակ անօգնական , հետի եւ մուրիկ զամենայն ճանապարհն հատեալ . յանձն առեալ զմերժումն , զար-

կածս , զմրրիկս եւ զամենայն ճիգն եւ վտանգ , առ ի գալ անկանել
յոտս ինքնակալիդ՝ խնդրել շնորհս հօր իւրում : Իսկ օրիորդն բազ-
կատարած աղերսաւոր կրկնէր . Շնորհս հօր իմում : Շշուենջ հիաց-
ման գնայր ընդ ամբոխն . ինքնակալն ինքնին հիացեալ կայր . եւ
թէպէտ բազում ինչ լուեալ էր հակառակ Փոթովսքեայ , այլ յայն-
ժամ ցրեցաւ ամենայն ի մտաց նորա , զի ասէր . Դստեր այսպիսեոյ
առաքինւոյ չէ իսկ մարթ թէ վնասապարտ լեալ իցէ հայր . այլ թէ
իցէ իսկ լեալ , ներէ նմա Ալեքսանդր . եւ ասէ ցօրիորդն . Ազատ է
հայր քո , շնորհեալ քեզ : Ի լուր շնորհաց ցնծութիւն այնպիսի զե-
ղաւ ի սիրտ օրիորդին , զի նուաղեալ անկաւ անզգայ ի վերայ բազ-
կաց պատանւոյն . եւ բարձեալ տանէին զնա ընդ մէջ անթիւ բազ-
մութեան ամբոխին՝ որ ճանապարհ առնէր նմա կայթիւք ձեռաց եւ
զրուատեօք առաքինութեան վեհագն օրիորդին եւ գլխութեան ինք-
նակալին :

ՄԱՐԴՈՅ ՈՐՊԷՍ ԽՈՏՈՅ ԵՆ ԱԻՈՒՐՔ ԻՒՐ

Երեկուն , հոգի , հիւսիս
Բուեալ , բռն բռն , բռն
Պատկանաւոր , յարմար

Երկուսի , զուգ լաւաւ , լաւաւ
Փիւնիկ , իւր բռնաւի մէջ մէջ հարի
Խորհուրդ լաւաւ

Յերկիր , ո՛վ մարդ , ուստի ծընար ,
Դարձցիս ընդ հուպ ի քոյին մայր .
Զի ոչ ինչ քեզ քան ըզբուսակ
Երկարատեւ տըւաւ հասակ :
Քան զբողոք զու գեղանի
Պըճնիս տիոցդ ի գարնայնի .
Սակայն ծաղկունք իսկ եւ գարուն
Են վաղանցիկք եւ անկայուն :
Հասեալ ամառն բոցակէզ

Բռնեալ հրատիպ ախտիցդ ի քեզ ,
Խամրէ զնոսին խորշակահար ,
Եւ իբր ըզգօս թողու զքեզ ծառ ,
Ճարակ բոցոյ արմատախիլ
Կոճեղդ ոստովք իւր եղանիլ :
Մի ի հասակդ իցես վրասան ,
Արագ ոտամբ հասանէ մահ .
Ո՛հ , ո՛ր մեղան ինձ ո՛ր վըրձին
Պատկանաւոր երբէք զըտցին
Առ ի զկենաց քոյին պատկեր
Ճըշգրտատիպ նըկարագրել :
Ականակիտ սողեալ վըտակ
Ընդ խիճս ընդ մարդ ընդ անտառակ ,
Փարի նդ ծաղկունքս բազմաբիւր
Սիրայորդոր յար ի համբոյր .
Այլ հուպ ընդ հուպ դարձեալ ողջոյն
Հրաժարական տըւեալ նոցուն ,
Դիմէ ի մայր իւր ծովավէժ ,
Լըռել ի ծոց նորին յաւէժ :
Զըքնաղ կենաց քոց առաւօտ
Ծածկի արագ ի յամպ աղօտ ,
Եւ միջօրեայն պայծառութիւն
Նուաղեալ անլոյս ի յերկուն ,
Մահուն ապա նըսեմաստուեր
Փոխանակէ նըմին գիշեր :
Ոչ ծիծաղի ընդ մարդ ծաղիկ ,
Եւ ոչ ի ծով կոճին ալիք ,
Ոչ քաղցրասիւք շընչէ գեփիւ ,
Եւ ոչ թըռչնիկ պարէ ի թիւ .
Թէ ոչ կենաց քոց ի պատկեր ,
Եւ քեզ ի գոյժ մահահրաւէր .
Այլ ոչ նոքին արկցեն քեզ ահ ,
Թէ միշտ ի յուշ կալցիս ըզմահ .
Կենաց ներկուն դաստիարակ
Լիցի նորին քեզ յիշատակ ,
Եւ մեռանել փոխումն եւ եթ
Կենաց ի կեանս երանաւէտ :

Ձեռն արդարեւ չեն ինչ կեղծիք ,
 Վերածնանի անդրէն փիւնիկ .
 Մեռի՛ր ապա մեռիր Վրստահ ,
 Դու յարիցես ի կեանս անմահ :

Հ. Ե. Հիւսիսեան

ԴԱՐՁ ԵՂԻՍԱՐԵԹԻ Ի ՏՈՒՆ

Լսել զողջունէ (ուրուֆ), (Գէ- Դե) Ինչ | Պարտաւորիւն , Բաժնորէն-Բէ-
 Դե- ԸԼԸ Ինչ-Ը | Յաճութիւն , Կաշառ-Բէ-Ը

Եղիսարեթ առ ի վաղ հասանել առ ծնողս իւր մեկնեալ ի Մոսկովայ , գնայր զցայգ եւ զցերեկ . սակայն ի Սարաբուլ զկայ էառ այց առնել գերեզմանի բարւոյ առնն առաքելականի Հօրն Պաւլոսի , զի էին պարտք որդեական եւ չէր մարթ օրիորդին ազատ առնել զայն . Ետեա անդ զխաչն կանգնեալ ի վերայ գերեզմանի նորա , զվայրն զայն՝ ուր այնքան հեղեալ էր արտօսք , եւ հեղոյր դարձեալ՝ այլ քաղոյր արտասուս : Թուէր նմա տեսանել ուրախացեալ յերկինս բարւոյ կրօնաւորին ընդ բարեբաստութիւն իւր , եւ ի բարեգութ սրտի նորա յաւելեալ ինչ յամենակատար երանութիւնն՝ զոր վայելէն յԱստուած՝ ի տեսիլ երջանկութեան իւրոյ :

Ոչ կամեցաւ նա կանխել աղղ առնել ծնողաց իւրոց զգարձ իւր . լուաւ զողջունէ նոցա ի Թապուք , գնոյն եւ ի Սայիմքա հաստատեալ . կամէր յանկարծ երեւել նոցա , ոչ զօք առեալ ընդ իւր՝ բայց միայն զպատանին Սմոլոֆ : Ո՛հ , զիա՞րդ բարախէր սիրտ նորա յանցանել իւրում ընդ անտառն , ի մօտել յեղերս լճին , եւ ի ճանաչել զմի մի ի մայրեաց , զմէն մի ի ժայռից : Նշմարէր զհիւզն հայրենի , զիմէր անդր . . . այլ զկայ էառ . ի սաստիկ յուզմանէ սրտին պակեաւ , ընկրկէր ի կարի հրճուանացն : Ո՛վ աղետից մարդկութեան . ահա լրումն նորին . ցանկամբ բարեբաստութեան , կամիմք զայն ծայրալիւր , եւ ծայրալիւր բարեբաստութիւն մահառիթ եղանի մեզ , չկարեմք ժուժկալել այնմ : Եղիսարեթ անկեալ ի վերայ բազկաց պա-

տանւոյն , ասէ . Եթէ լիցի ինձ գտանել հիւանդ զմայր իմ . . . : Այս երկիւղ աղբեալ ի սիրտ նորա , մեղմեաց զաղղումն բարեբաստութեան՝ որ ընկճէրն զնա , եւ դարձոյց ի նա զզօրութիւն իւր : Ընթացաւ , կոխեաց ի սեամս հիւզոյն , լուաւ զձայն իւրոցն եւ ծանեաւ . սիրտ նորա նուաղէր . միտք իւր ծփալին , անուանէր զծնողըս իւր : Բացաւ դուռնն , ետես նա զձայր իւր , ձայն երարձ , եհաս մայր նորա , եւ ի գրկախառնէն ընդ նոսա՝ գոչեաց Սմոլոֆ . Ահա աւետարեք՝ աղատութեան ձերոյ , յաղթեաց ամենայնի , ընկալաւ զամենայն : Այլ բանք պատանւոյն ոչինչ յաւելին ի խնդութիւն նոցա , թերեւս չլուան իսկ զբանս նորա , զմայլեալք ի տեսիլ դատերն իւրեանց . զգային եւեթ զգալուստ նորա զի տեսանէին զնա , ի մոռացօնս եղեն նոցա՝ թէ իցեն յաշխարհի այլ ինչ բարիք : Ընկղմեալ կային ժամս ձիգս ի զմայլման անդ իբր անդգայք , այլ ոչ գիտէին զոր ինչ ասէինն . ի զուր խնդրէին յայտնել որ ինչ կրէրն ի նոսա , ոչ գտանէին բանս զկիրսն յայտ առնելոյ . լային , հառաչէին , եւ զօրութիւն նոցա նուաղեալ էր ընդ մտայն՝ յառաւել խնդութենէն :

Յայնժամ անկեալ առ ոտս նոցա պատանին , ասէ . Ո՛հ , ոչ մի որդի է ձեր , ցարդ եղբայր իւր կոչէր զիս Եղիսարեթ՝ այլ արդ առ ոտս ձեր ներեսցէ թերեւս ինձ ցանկալ այլում իմիք անուան : Եւ օրիորդին ձեռս ի ձեռս խառնեալ ծնողացն , եւ հայելով ի պատանին , ասէ . Առանց սորա չլինէր թերեւս ինձ դառնալ այսրէն . սա ած զիս յոտս ինքնակալին , սա բարեխօս եղեւ վասն իմ , սա խնդրեաց ի նմանէ չնորհս վասն ձեր եւ ընկալաւ , սա դարձուցանէ զձեզ ի հայրենիս , սա ինքն տայ զդուստր ձեր ձեզ . սա ած զիս ի գիրկս ձեր : Արդ ասա ինձ մայր իմ , զինչ չնորհս պարտ է ինձ մատուցանել սմա . ուստ ինձ հայր իմ , զո՞ր չնորհակալիս մատուցանել սմա : Աստանօր Փեղորայ ողջագուրեալ զդուստր իւր , ասէ . Ծնորհակալութիւն քո լիցի սէր , որով սիրեմ ես զհայր քո : Եւ Սփրինձեր յաւել հրճուանօք . Նուէր սրտի քոյումօ նմանւոյ լիցի ի վեր քան զամենայն բարերարութիւնս . այլ Եղիսարեթ չհամարի զոլ այնուիկ առատաձեռն . իսկ օրիորդին առեալ զձեռն պատանւոյն եւ տուեալ ի ձեռս ծնողացն , կարմրադեղ գիմօք եւ ցածութեամբ ասէ . Խոստանա՞ս չմեկնիլ ի սոցանէ : Յայնժամ պատանին ասէ ընդ ինքն . Բա՛՛՛՛՛ , արդեօք ա՞յլ ընդ այլոյ ինչ լուայ , արդեօք չնորհե՞ն զնա ինձ ծնողք իւր , արդեօք հաճի՞ նա ընդ իս : Եւ ոչ կարացեալ կատարել բանս իւր , խոնարհեալ գերեսս իւր ողողեալս ար-

տասուօք առ ոտս Եղիսաբեթի, յերկինս խակ չհամարէր թէ գուցէ
երջանկութիւն առաւել քան զիւրն. զմայլումն մօր՝ որ զգուստր իւր
տեսանէր վերստին, խանդավառելի պարծանք հօր՝ որ վասն ազա-
տութեան իւրոյ չնորհապարտ գտանէր արիութեան դատերն, անձառ
խնդութիւն վեհագին եւ բարեկրօն օրիորդի՝ որ յայգուէ կենաց
իւրոց լցեալ զսրբազնագոյն պարտս իւր, եւ ի ծայր իւր առաքի-
նութեան էր ժամանեալ, պարառութիւն այս ամենայն բարեաց
թուէր պատանւոյն նուազագոյն քան զբարեբաստութիւնն՝ զոր մա-
տուցանէր նմա:

ԵՐԿԻՆՔ ՊԱՏՄԵՆ ԶՓԱՌՍ ԱՍՏՈՒԾՈՅ

Համապարփակ, փն քան պարտաւոր | Պարունակ, փառ, յիշ-
Դնիմ, քրտէլ ֆաւ | Զաչացու, փյր
Մինր, քրտէլ քրտ (լաւ Պարտէս) | Արի (յս.) Պարտէս

Այո՛ Տէր, չեւ ծընեալ էր մարդ ի յաշխարհ,
Գոյր արեգակն եւ լուսին.
Եւ արուսեակն ետես նախ զիւր ճանապարհ:
Զաշխարհակալ դու զմէզն ի լոյս փոխեցեր,
Համապարփակ ի վրէժն
Ի դոյ ածեալ զերկիր ըզծով եւ զեթեր:
Քեւ բազմամբոխ թեւաւորաց հոյք ըզմին,
Ըզնա երամք լուղակաց,
Զորքոտանեաց աղինք ըզմիւսըն լըցին.
Որպէս զի մարդն հաստեալ քոյին ի պատկեր,
Աստուածութեանըզ վրկայս
Գըտցէ զձեռաց քոց ըզհաստուածս առնթեր:
Այլ բարձրագոյն յոյժ վրկայեալ ի գոչիւն,
Երկինք ըզքո պատմն փառս
Ճաճանչագեղ լուսնին ի լոյս եւ արփւոյն:
Ո՛ր ըզՄիհր ի դմա պաշտես դու Արիդ,
Եւ դու տիկնոջն երկնից դէտ՝
Որ ի լուսինդ յայդ նըկատես զԱնահիտ,

Դարձիր հայեաց յԱրարչապետն ի դոցին.
Եւ հաստուածոյն ի գեղոյ
Ըզգեղ ի միտ առ ըզվըսեմ հաստողին.
Եւ զգորութիւն հըզօր աջոյն այնորիկ,
Որ ըզգոսա ընդ երկին
Արկ իբր ըզգունդ ինչ մանկըտույ խաղալիկ,
Որք գիշերոյ նոյնք եւ տուընջեան տընօրէն՝
Ճեմին ընդ դաշտ եթերին,
Որպէս հըսկայք դարձաւորք յաղթք ի մարտէն.
Այլ զաչացու է տեսութիւն մահացուաց,
Եւ էքս անտեսք ի նմանէ
Դընին ի նոյն թաղեալ խաւար միգամած.
Եթէ ոչ դու, Տէր, ա՛յլ արեւ եւ լուսին
Ճառագայթեալ ի բարձանց՝
Զաչքս մըտաց լուսաւորես ըզնոցին.
Ո՛հ, երանի՛ որք ճանաչեն ըզքեղ Տէր,
Այլ առաւել երանի՛
Որոց պաշտեն ըզքեղ եւ կեան ի քո սէր:
Տեսից զերկինս ըզքոց մատանց ըզվաստակ.
Տեսից վարեւ եւ զլուսին՝
Պայծառացեալ յիւրաքանչիւր պարունակ:
Զամենաղօր քո տէրութիւնդ յանդիման
Տեսեալ յաւէրժ ի նոսա,
Քեզ բոլորով եղէց սըրտիւ խոստովան:

Հ. Ս. Հիւրմուզեան

ՊԵՐՆԱՐՏԷՆ ՏԸ ՍԷՆ-ԲԵՐԵ

Պ Օ Ղ Ե Լ Վ Ի Ր Գ Ի Ն Ի Ա

ՆԿԱՐԱԳԻՐ ՊՕՂԱՅ ԵՒ ՎԻՐԳԻՆԵԱՅ

Ջօրել յոսքնկելիս , իւրեւել արտ ելնել
 Հոլսնի , Բերի , Բայ
 Պաւսել , Կարգարեւ
 Փայսաւ , Իւրեւ
 Ուղերձել , Եւրեւել

Սաւծիլ , Կարգարեւ
 Արժուոյն , Կարգարեւ
 Երկայնաւեղ , Եւրեւել
 Պարգել (Երկու) , (Եւրեւել) Բայեւել
 Ջարգուց , Կարգարեւ

Նորանշան իմն էր աղայոցն անգտորն ընդ միմեանս սիրելու թիւն . ի լալ Պօղայ՝ շատ էր ցուցանել նմա Վիրգինիա , եւ զըւարթանայր անդէն յերեսաց նորա եւ հանգարտէր . եւ զվիշտս Վիրգինեայ ի ճիւղ մանկանն Պօղայ զգային մարքն . իսկ դատրիկն նազելի թագուցանէր զվիշտ իւր իսկոյն , առ ի խնայելոյ զնա ի վշտակցութենէ : Դեռ այն ինչ զօրելով նոցա յոտընկելիս , տեսանէի միշտ զնոսա ի դալ իմում այսր ձեռն ի ձեռն խառնեալ՝ թեւ ի թեւ տուեալ՝ հոլանիս ըստ սովորութեան երկրիս , որպէս երկուորեակքն կենդանակերպք նկարին : Եւ զիչեր իսկ ոչ մեկնէր ըզ նոսա ի միմեանց , յաճախ ի նոյն որորոց՝ այտ ի յայտ , լանջ ի լանջս յարեալ , եւ ձեռն զպարանոցաւ իրերաց արկեալ , գիրկընդխառն ննջէին :

Ի պարզել լեզուի նոցա՝ նախկին առ միմեանս բարբառ էր ելարայր եւ քոյր . զի մանկութիւն , ճարտարամիտ ի գգուանս սիրոյ , չգիտէ տնուն ալ քաղցրագոյն : Դատարարակութիւն յաւել զնոցին առ իրեարս սէր , յօգնականութիւն իրերաց ուղերձեալ զայն : Տակաւ Վիրգինեայ լինէր յանձն տնաեսութիւն , հոգ առտնին մաքրութեան , եւ պաշտել զճաշն անուանոյճ . եւ յանձանձանաց այսր ամենայնի համբոյրք եղբօրն եւ դրուատիք զնետ գային հանապազ . իսկ Պօղ անդու ի վաստակոյ՝ մերթ մշակէր ի պարտիզի

ընդ Դոմինիկեայ , եւ մերթ փայտատ փոքրիկ ի ձեռին՝ գնայր ընդ նմա յանտառս . եւ ի տեսանել ուրեք յերթալն ծաղիկ չքնաղ , կամ միւրք ազնիւ , կամ բոյն թռչնոյ , ի ծայրս իսկ ծառոց սողոսկեալ ի վեր՝ առնոյր բերէր զայնոսիկ առ Վիրգինիա : Միումն ի նոցանէ հանդիպեալ ուրուք , ոչինչ երկբայէր մօտիկ անդանօր զըտանել եւ զմիւսն :

Որպէս այգ գեղածիծաղ գեղեցկագունի տուընջեան աւետաւոր , այսպէս նոցա այն ինչ ի սկզբնարոյս տիոյ ի պատանեկութիւն թեւակոխեալ՝ սկսանէին վաստակակիցս մարցն լինել ի յանձանձանս առտնին իրաց : Յազղել հաւախօսին զղարձն այգուն՝ յարուցեալ Վիրգինեայ գնայր զջրոյ ի մօտակայ աղբիւրն , եւ դառնայր պատրաստէր նախաճաշ : Յոսկեղօծել ապա արփուոյն զկատարս բլրոց շուրջանակի՝ գայր Մարգարիտ հանդերձ որդւոյն առ Լադուր տիկին , եւ միաբան ամենեքին յաղօթս կացեալ՝ առնուին զնախաճաշիկն , յաճախագոյնս ի դալարուջ առ դրան ընդ հովանեաւ պանանեաց , որք զհիւթեղ պտուղսն առձեռնապատրաստ ընծայէին նոցա ի ճաշակ , եւ զլայն եւ զերկայն սաղարթսն ի ծածկոյթ սեղանոյ : Առատ եւ ստածիչ կերակուր արագ արագ աճումն պատանեկացն պատրաստէր , եւ քաղցրահամբոյր դաստիարակութիւն հրճուանս եւ ամբռութիւն հոգւոյ ի դէմս նոցա նկարէր :

Վիրգինիա յերկոտառանամենի սակաւ ինչ ընդհատ ի զարգուն տիոց բերէր կերպարան . վարսք երկայն խարսեչագեղ զգլխով նոբա , կապուտակ ականողիք , եւ չրթունք իրբեւ զլար կարմիր , յաւելուին գեղ սիրայորգոր ի դէմս նորա : Աչք նորա համայն ընդ խօսս գեղածիծաղք . իսկ ի լուին երկնահայեացք բնաւորեալ՝ ըզ դիւրազգաց սիրտ նորա եւ զթեթեւ ինչ թախծութիւն սրտին ի յայտ ածէին : Նոյն եւ Պօղ ընդ շնորհս պատանեկութեան բերէր յանձին զնկարագիր առն ի չափ հասելոյ . բարձրահասակ քան ըզ Վիրգինիա , թխագոյն քան զնա , եւ արժուունդն . բիւք աչաց նորա սեւաթոյր , խրոխտք իմն գողցիս , բայց երկայնատէգ յօնիցն ճառագայթաձեւ զնոքօք փայլմամբ քաղցրացեալք : Յար ի շարժման կայր , ալ ի տեսանել զքոյրն՝ հանգարտէր բաղմէր առնթիւր . եւ ի ճաշելն իսկ սովոր էին լոխիկ կալ , որպէսզի ի լուութիւն նոցա եւ ի բնական գրիցն տեսիլ՝ եւ ի բոկանի ոտիցն վայելչութիւն թուէին կիցք իմն անդրեաց քանդակ վազեմի ի կիճ սպիտակ , ըզ Նիոբեայ որդւոցն յանդիման առնելով զպատկեր : Ալ ի հայեցուածս նոցա՝ որ իրերաց խնդրէին հանդիպել , եւ ի քաղցր ժպիտ՝

զոր միմեանց փոխադարձէին , թուէին զուարթունք երկնից կամ հողիք երանաւէտք՝ որոց բնութիւն իսկ է սէր առ միմեանս , եւ չեն ինչ նոցա պէտք ձեռովք զգացմունսն բացատրելոյ եւ բանիւք զսիրելութիւն :

15

ՈՐԲ ՄԱՆԿՈՒՆՔ

Ամանոր , նոր տարե
Թախիծ (սծ.) Գրտմ , Գրտմ
Մնչել , Գրտմ Գրտմ
Ապառոււմ , Գրտմ Գրտմ

Հաւիւ , Գրտմ
Շաչիւն , Գրտմ Գրտմ
Վիմասաւիւ , Գրտմ Գրտմ
Պիւրկ , Գրտմ Գրտմ

Դաշտք կան պաղեալ , անցին աւուրք գեղապանծ .

Վա՛յ աղքատին ոյր չիք առն ,

Այլ մահ մընայ լըքելու մ ,

Հանգոյն երկրի թէ սիրտք իցեն սառնամած :

Ամանորայ հասեալ գիշերն առաջին ,

Ամբոխ մարդկանն եկեալ յաւուրն հանդիսից

Ճեպէր ի դարձ բերկրալից .

Եւ խոն ինչ բաղդ եւս այց առնէր հիւղեկին :

Նըստեալ մատրանն առ սեմովք

Տըղայք երկու , կէս մերկք՝ գունատք եւ թախիծ ,

Դուրս արկանեն անցաւորաց խիստ սըրտից՝

Մընչեալ մըրմունջ արտամահող :

Ձալէտս նոցին լապտեր առ ոտս յայտ առնէր՝

Փոխան հեղուկ իբր հայցուած .

Եղանակէր լալով կըրտսերն ի յերեր ,

Միւսըն ձրգէր ձեռս ապառու մեծատանց :

«Մեր երկոցունցըս մանկանց չիք այլ եւս մայր .

Մեռաւ յերէկն . առ մեղ տալով գիւրն ըզհայ .

Եւ կայ՝ ուր մեր նընջէ հայր .

Տո՛ւք , զի հաշիմք սովալըուկ , ցըրտամած :

Օտարն ասէ . 'Երթա՛յք , իմ գոն ընտանիք ,

Ո՛ր զնոգդ ընկէց յիմ վերայ :

Տեսաք զի իւր լայր գըստրիկ .

Այլ մեռանիմք մեք ահա» :

Եւ ձայնն ողորմ ողորար

Խուլ բարբառով կոծէր զօդ .

Անմըտադիր ամբոխն ի ձեպ ընթանայր ,

Մինչ ոչ մընաց ոք անցորդ :

Ըզգուռն սուրբ բախէին .

Ձի մայրն ասէր՝ եթէ Տէր ոչ մոռանայ .

Սոսկ արձագանգ պատասխանէր տաճարին .

Հուպ մօտալուս հասեալ մահ՝

Դեռ լոյս վառէր լապտերին ,

Եւ տըխրաձայն ըզկէս գիշեր ժամն աղղեաց :

Հեռուստ գոռայր շաչիւն տօնիցըն կառաց .

Այլ ձայնն հատաւ լալաղին :

Առաւօտուց քանանայն

Յերթալն յաղօթս յեկեղեցին յայգուն լոյս ,

Տեսեալ զնոսա զվիմաւն անկեալ ձիւնասոյգ՝

Ձայն արկանէր արտասուելով . . . անշա՛րժ կան :

Ա՛հ , փարեւոյն , եղո՛ւկ , զանձամբք գիրկ ընդ գիրկ

Ջան էր անշուշտ պանել զնըխար ջերմութեան .

Եւ դալկահար վիմատառեալ երկոքեան՝

Դեռ ձրգեն ձեռս պաղեալ պիրկ :

Երէցն՝ յեղբայրն հովանացեալ կիտովի՝

Ձձեռն իւր արկեալ ունէր նորին ի բերան ,

Իբր յարգելու ըզվայրապար ողբս հայցման ,

Եւ ցուցանել՝ թէ գթութիւն չի՛ք յերկրի :

Նընջեն յաւէրժ , այլ դեռ լապտերն անդ հըսկէ .

Ողբան մարդիկ , քան ի նրպաստ՝ կազմք ի լաց ,

Անգր ամենուստ խընեալ ի կոծ արտասուաց .

Այլ չէր որ դայր յերկէս :

Պեւմոնկէ

ԲԱՐԵՍՐՏՈՒԹԻՒՆ ՄԱՆԿԱՆՅՆ

Պանանի, աբաբաբաբ
Սփաճանի, (գեղեցիկ)
Ապականի, «բաբա»,
Գեամոյն, գեղեցիկ է եղբորս
կցայօն, յոթեան է
Գեղձանի, Գեղեցիկ (գեղեցիկ)
Նեթիլ, առեւտրական բաժնի
Երեսս առնել, կարեւորութիւն ունի

Կոպիճ, Բաբա Կոպիճ
Հարկանել զպատու, Բաբա Կոպիճ
Որակ, Գեղեցիկ
Երիթ, (գեղեցիկ) Գեղեցիկ
Խառնիչ, Գեղեցիկ
Պատկեր, Կարեւորութիւն
Կրկուն, Երեւոյ, Կարեւոր
Վերս, Կարեւոր

Բայց բարեբոյս ընաւորութիւն մանկանցն օր ըստ օրէ գայր յեւրեան. յաւուր միում կիւրակէի ընդ այգն, մինչդեռ մարք նոցա երթեալ էին ի նախկին պատարագն յեկեղեցւոյ ի Բամբլումու, կին ոմն խափչիկ լեռնաքնակ եկն եկայ ընդ պանանեօք՝ որ շուրջ կային զհիւրիւն, եւ էր նիհար մեռելատիպ, եւ փոխանակ հանգերձից կապերտ զմիջով ամեալ սփածանելի: Անկաւ առ ոտս Վիրգինեայ, մինչդեռ նա զնախաճաչ ընտանեաց պատրաստէր, եւ ասէ. Յիս, օրիորդիկ, գթա ի ստրուկս հէք եւ փախստական, յամսօրեայ աւուրց չըջիմ թափառական ի լերինս յայտոսիկ կիսամահ ի սովոյ, եւ յասպականեաց հալածական. յերեսաց Տեառն իմոյ փախուցեալ եմ, յումեմնէ ի ճոխից գետափնեայց Սեաւ գետոյ. նա ինքն հասոյց զիս յայս աղէտս: Եւ զայս ասացեալ ցուցանէր զկապուտակ հարուածս գանից ի մարմնի իւրում, եւ զսպիս վիրացն, եւ յաւել. Գետամոյն խորհէի զանձն իմ կորուսանել, այլ իբրեւ գիտացի զի դուք աստ բնակէք, ասեմ. Չեւ եւս մեռայց, եւ աստ սպիտակք բարեգործվք: Վիրգինիայ գալարեցան աղիք, եւ զճաշիկն՝ զոր ընտանեացն պատրաստէր՝ մատոյց նմա, եւ ասէ. Բաշալերեաց, եղկելի դու, կե՛ր եւ արբ. Եւ ի սպառել Հնդկին իսկոյն զկերակուրն եւ ի զօրանալ, յաւել Վիրգինիա. Ես եկից հաշտ առնել զտէր քո ընդ քեզ, եթէ կամիս, հէք աղքատիկ, ամել զիս առ նա, յերեսաց աղետիցդ շարժեցի նա ի գութ. Եւ Հնդկին ասէ. Հրեշտակդ ինձ երկնառաք, եկից ընդ քեզ ուր եւ կամիցիս: Յայնժամ կոչեաց Վիրգինիա զՊօղոս, եւ աղաչեաց զնա գալ ընդ իւր, եւ Հնդկին առաջնորդէր նոցա ընդ անտառս եւ ընդ բարձ-

րաբերձ լերինս՝ ընդ որս բազում ճգամբ ի վեր մազլէին, եւ ընդ լայնածաւալ գետս՝ ընդ որս հետի անցանէին, մինչեւ հասին ըզմիջաւուրս ի ստորոտ լերին միոյ յեզր Սեաւ գետոյ, ուր էր տուն գեղեցկաչէն եւ ծառատունկ ընդարձակ, եւ ամբոխ գերեաց յազգի ազգի վաստակս պարագեալ: Տանուտէրն ի միջի անդ ծխելեան ի բերանի եւ եղէգն հնդկի յաջում ձեռին զգնայր, այլ բարձրահասակ, վտիտ մարմնով եւ թխատիպ, խորակն եւ կցայօն, սեւաթոյր յօնիւք: Վիրգինիա զգողանի հարեալ եւ զձեռանէ կալեալ Պօղոս, մատեաւ առ այրն եւ աղաչէր զնա, վասն սիրոյն Աստուծոյ ներել գերւոյն՝ որ անդ փոքր մի ի բացէ կայր: Նորա յաղքատին զգեստս մանկանցն վեր ի վերոյ ակնարկեալ, ոչինչ ի սկզբան անդ երեսս արար նոցա. այլ ի նկատել զչքնաղագեղ զէմս Վիրգինեայ, եւ զգեղձանիկ ընդ կապուտակ քօղովն անկեալ խապուկիս, եւ ի լուր քաղցրաճայն բարբառոյ նորա՝ որ ընդ բոլոր անձինն գողգոջէր, արկ զծխիչն ի բերանոյ, եւ ի վեր առեալ ըզցուպն եղեգնեայ, երգուաւ երգումն զարհուրելի, եւ ասէ. Ոչ ի սէր Աստուծոյ՝ այլ ի սէր քոյին ներեալ աղախնոյդ: Յայնժամ Վիրգինիա ակնարկեալ գերւոյն մատչել առ տէր իւր, խոյս ետ ինքն ի բաց, եւ զհետ նորա Պօղ, Եւ դարձ արարեալ նոցա ընդ զառ ի վեր լերինս՝ ընդ որ իջեալն էին, իբրեւ ի կատար անդր հասին, վաստակարեկ նքթեալ եւ ծարաւի նստան ընդ ծառով, զի աւելի քան զհինգ փարսախ արարեալ էր նոցա յեկից արեգական անսուաղ: Յայնժամ Պօղ ասէ զՎիրգինիա Վաղ իսկ օրս ընդմիջեցաւ քոյր իմ, եւ դու քաղցեալ եւ ծարաւի ես, եւ չիք ինչ աստ ի ճաշակ. ե՛կ իջցուք անդրէն առ տէր գերւոյն, խնդրել ի նմանէ կերակուր: Պատասխանի ետ Վիրգինիա եւ ասէ. Ո՛հ մի՛, եղբայր իմ, ահաբեկ արար զիս այրն այն. յիշեա զոր մայրիկն մեր ասէ. Որ ուտ զհաց անդգամին, լցցի բերան նորա կոպձով: Կըրկնեալ անդրէն պատանեակն ասէ. Եւ զի՞նչ գործիցեմք, պտուղք ծառոցս անպիտանք են ի կերակուր, չիք աստ դամոն, չիք կիտրոն առ ի զովացուցանել զպապակ քոյին: Եւ Վիրգինիա յաւել. Որ կերակրէն զճագս թռչնոց՝ որ կարդան առ նա՝ ոչ թողցէ զմեզ: Եւ զոյգ ընդ բանին լսելի եղեւ խոխով ջուրց գահավիթելոյ. եւ ընթացեալ անդր հարին զպատուք յականակիտ ալեաց անտի, եւ որ զեզերք ջուրցն աճեցեալ էր ջրկոտեմն, քաղեալ եւ ճաշակեցին զայն: Այլ մինչդեռ հաստատագոյն ինչ կերակրոյ ի խնդիր զաչս ամէին, ետես Վիրգինիա ի ծառս անտառին մատաղատունկ

ինչ հանգոյն արմաւենւոյ՝ որ ի մէջ սաղարթուց ի գազաթանն բերէ պտուղ կաղամբաձեւ ախորժ ի ճաշակ, Բայց բուն ծառոյն, ոչ ինչ ստուարագոյն քան զսրուհս, այլ բարձր էր աւելի քան զվաթ-սուն ոտնաչափ. եւ թէպէտ որակ փայտին յաղքնաձեւ թելից յօղեալ, այլ կարծրամէջ եւ անտեղիտալի սայրստուր տապարաց, Իսկ Պօղ, ոչ ունելով ընդ իւր եւ ոչ դանակ, մտաբերեաց հուր հարկանել զծառոյն, այլ եւ այն դժուարին, զի ոչ գոյր նորա հրահան, եւ ոչ յապառաժուտ կղզւոյն կայծքար ուրեք է գտա-նել. Բայց հարկ ի հնարս գրդէ զհանճար, եւ յոլովք ի պիտանե-գոյն գիւտից կարօտութեան են արգասիք. Խորհեցաւ նա ըստ օրինակի հնդկաց վառել հուր. եւ առեալ ընդ ոտիւք ոստ ծառոյ գօսացելոյ, ծակ ի նմա գործեաց սրածայր քարիւ, եւ սայրիւ նորին տաշեալ երկթ յայլասեռ ծառոյ, մխեաց զայն ի ծակ ոստոյն՝ որ ընդ ոտիւքն էր, եւ արագ արագ շրջշրջեալ զայն ընդ ափ՝ որպէս ոք որ զխառնիչ յեռալ չոքոլաթին պտուտկէ. եւ անա ծուխ ընդ ծակն ելանէր, եւ թօթափէին անտի կայծակունք. Յայնժամ քաղեալ խռիւ եւ կրկուտ ցամաք՝ ելոյց հուր զարմամբ ծառոյն, եւ անագին ճարճատմամբ կործան անկաւ արմաւենին. Նովին հրով եւ պտուղ ծառոյն ի փշալից եւ ի սաղարթապատ ի կարծր պատենիցն կեղեւեալ, զկէս նորին կերան անեփ, եւ զմիւս կէսն մուրկ ընդ մօխրով, երկօքին եւս ախորժ ի ճաշակ. եւ առա-ւօտին բարերարութեանն իւրեանց յիշատակ յաւելոյր բերկրանս ի կերակրիկն. Բայց բերկրութիւնն նոցա աղմկէր յածել զմտաւ զհոգս մարցն ընդ յամեցունն դարձի իւրեանց ի տուն, զոր Վիր-գինիա յեղյեղէր ստէպ, իսկ Պօղ զօրացեալ կերակրովն, հանդար-տէր զնա եւ ասէր. Հուպ ընդ հուպ հասեալ ի տուն, սփոփեա-ցուք զնոսա:

ՅԱՐԴԱՐՆ ԴԱՏԱՓԵՏԵԱԼ

Մախաւեր, Կառնայ
Դովիւ, Կառնայ
Վայրկեան (ած.) Էւրօպայ
Պեղել, Կառնայ

Յնցուղ, Կառնայ
Պեղել, Էւրօպայ
Պահպանակ, Կառնայ
Ստուերաձ ածել, Կառնայ

Ո՛վ արտասուաց անմեղութիւն արժանի,
Ըզքեզ ողբամ, սիրտ իմ ի քեզ գելանի.
Դու ընդ երկնաւ հեծես միշտ
Երբեք դու ոչ կեաս անմիշտ.
Քեզ մախասէր աշխարհ լարէ միշտ թակարդ.
Քեզ խորխորատ պեղէ անդուլ անհանգարտ.
Ո՛հ, միշտ բարւոյն փոխարէն
Այս կըշտեսցի ի բախտէն.
Դու ի նախնու՞մ հովուին անմեղ գառն եւ հեզ,
Եղբայրազրաւ ձեռին մատեար ողջակէզ,
Ի քեզ մահուն նախ ժանիք
Լոյծ ըզմեղաց դատակնիք.
Սիրեցելոյ հօրն ի վաճառ անմեղին
Գերի գնացեր նըժգեհակից ընդ նըմին.
Նըմին ի խորն յայն ի գուր
Եւ ի բանտին եղեր հուպ.
Ընդ Յիսուսի դու բըռնամա՛ս ի խաչին,
Անյիշաչար կափուցեր զաչըս քոյին.
Ո՛հ, միթէ ո՞չ դու եւ ցարդ
Դատափեալս տարապարտ.
Այլ զաչացու է, այլ անմի՛տ է նախանձ,
Առաջարկեալ ըզձիցն ի յելս թափանց,
Վնասել կարծէ՛ այլ փառաց
Յօրինէ քեզ յաւելուած.
Առանց փայլման է ձոյլ ոսկւոյն Սովփերայ,
Թէ ոչ ուռանց դոփեն բոմբիւնք ի վերայ.
Այլ ի հարուած չարատանջ,
Սըփոէ նըշոյլ եւ ճաճանջ.
Թէ բըռնացի աշխարհ ըզքեւ առ սուղ ինչ,
Մի կարծեսցէ ածել ստուերած քեզ անջինջ.
Փարատեսցի այն ընդ փոյթ
Դարձցիս անդրէն յերեւոյթ.
Այսպէս զերկնիւք տիրէ վայրկեան մառախուղ.
Արփիական շողիցն ապա յորդ ցընցուղ
Թափի յերկիր անարգել
Ծառոց ծաղկանց ի պըտկիւ.
Է պահպանակ տըկար, եւ զիւր բեկանի

Ասպար լանջացըն ծանրաբեռն հովանի .

Դու թէ զմարդոյ ծածկես կուրծ ,

Զերծ ի չարեաց է հանուրց :

Ո՛վ երջանիկ սիրտ , ում դու կաս առնթեր .

Վնասապարտից մինչ ծրփին սիրտք ի յերեր ,

Խաղաղութիւն անդ անլոյծ

Ճեմի ընդ քեզ միալուծ :

Հ. Ե. Հիւսմիւզեան

ՊՕՂ ԵՒ ՎԻՐԳԻՆԻԱ ՄՈԼՈՐԻՆ ԸՆԴ ԱՆՏԱՌՆ

Երեմասեան , երէ+ Կար+ Կարեւոր
Լպիրժ , Կարեւոր
Հարկիլ , Կարեւոր
Յոդկեմի , Կարեւոր Բայ (Կարեւոր)
Տրեխ , (Կարեւոր)
Նսեմալ (մկ.) Կարեւոր

Ձեռ , Կար
Անուր , Կար (Կարեւոր)
Երեմասեան , երէ+ Կար+ Կարեւոր
Խաղաղութիւն , Կարեւոր Կարեւոր
Կարեւոր , Կարեւոր Կարեւոր
Ի սիւս յիմեւ , Կարեւոր Կարեւոր

Եւ յարուցեալ ի ճաշոյն առ ի գնալ , վարանէին զի չէր ոք նոցա ուղեցոյց , այլ Պօղ , որ ոչն երբէք վնասէր , ասէ . Ի միջօրեայ արեւն կոյս հանդիպի հիւզս մեր , պարտ է մեզ անցանել ընդ լեռանդ երեքսարեան՝ ընդ որ իջաք յառաւօտուն . հապա , ընթացցուք , քոյր իմ : Այն էր լեռան Եռաստին , յերեցունց սարիցն ձեւոյ առեալ զանուանակոչութիւն : Եւ իջեալ ի լեռնէ անտի Սեաւ գետոյ ընդ հիւսիսակողմն , եւ ժամաւ չափ ուղեւորեալ , հասին յեզր լայնածաւալ հեղեղատի՝ որ հատանէր զանցս նոցա : Կողմն այն կղզւոյս , ընդարձակ եւ անտառախիտ՝ ցարդ իսկ անձանթ է , եւ յոլովից ի գետոց եւ ի լերանց նորա չիք իսկ անուր . իսկ հեղեղատն յոր հասին՝ խաղայ ընդ ժայռս յորձանահոս : Ի խոխոջ ալեաց նորա երկուցեալ Վիրգինեայ , չիչխէր հետեւակել ընդ հունն . յայնժամ Պօղայ ստանձնեալ զնա , անց բեռամբն հանդերձ ընդ լպիրժ ապառաժս՝ աներկիւղ ի յորձանացն , եւ ասէր ցՎիրգինիա . Մի՛ երկնչիր ,

հզօր եմ քեւ , եթէ չէր տանուտեառնն ներեալ աղախնոյն , մենաւ մարտէի ընդ նմա : Եւ Վիրգինիա ասէ . Դո՛ւ ընդ հակային ընդ այնմիկ չարի . տես յո՛ր վտանգ ածի զքեզ . ո՛հ , քանի՛ դժուարին է բարերարել , չիք ինչ դիւրին քան զչար գործել : Եւ իրեւ հասին ի ցամաք , դեռ եւս պատանին բարձեալ բերէր զՎիրգինիա . եւ կամէր ընդ լեռանն իսկ Եռաստին , որ կէս փարսախաւ հեռի էր անտի , ելանել բեռամբն . այլ ոչ եւս յերկարեալ ի տոկ , հարկեցաւ զնել զնա յերկիր , եւ բազմեալ առ նմա հանգչէր : Յայնժամ ասէ ցնա Վիրգինիա . Օրս խոնարհի , եղբայր իմ , դու տակաւին յուժի կաս , այլ իմ սպառեաց զօրութիւն . թո՛ղ զիս աստ , եւ փութաւ դու ի տուն՝ հանգուցանել զսիրտ ծնողացն մերոց : Պատասխանի ետ Պօղ եւ ասէ . Մի՛ լիցի ինձ այդ , ոչ թողից զքեզ . եթէ գիշեր ի վերայ հասցէ մեզ յանտառիս , լուցից հուր , հարից միւս եւս արմաւենի . զպտուղ նորա կերիցես , եւ սաղարթիւքն յօրինեցից քեզ տաղաւար : Էր անդ զգետեղերքն ծառ վաղեմի , եւ ի կոճեղ նորա աճեցեալ տերեւք երկայնք ցողկենւոյ . իրեւ փոքր մի զօրացաւ Վիրգինիա , քաղեալ ի տերեւոց անտի՝ արար իւր արեխս ոտիցն վիրաւորելոց ընդ քարուտս , զի առ հապճեպ փութոյ ի բարերարել՝ մոռացեալ էր աղանել կօշիկս : Եւ ի զովանալ ոտիցն ի տերեւոց անտի , ոգի առեալ եհատ ի հնդիկ եղեգանց իւր ցուպ , եւ յուղի անկաւ՝ յեցեալ միով ձեռամբն ի Պօղ : Եւ միւսովն ի ցուպն եղեգնեայ : Գնալին հանդարտաքալ յանտառին , բայց մայրիք բարձրաբերձք եւ սաղարթախիտք ծածկեցին յաչաղ նոցա զլեռանն Եռաստին՝ յոր դէմ եղեալ էր նոցա , եւ զարեգակն՝ որ ի մուտս խոնարհէր : Եւ ի գնալ փոքր միւս եւս յառաջ , մոլորեցան տակաւ յարահետ ճանապարհէն , եւ անկան ի բաւիղ անել անտառախիտ եւ ապառաժուտ : Յայնժամ նստոյց անդ Պօղ զՎիրգինիա , եւ ինքն խռովեալ այսր անդր ընթանայ խնդրէր եւս ի մացառախիտ անտառէն , այլ ի զուր Ել նա ի կատար միոյ ի ծառոց բարձանց , դիտել տեսանել զլեռանն , բայց գաղաթուս եւեթ մայրեաց տեսանէր չուրջանակի ի նշոյլս մտից արեւուն փայլեալ : Վաղ իսկ ստուերք լերանց ձգտեալ երկայնեալ՝ ծածկէին զանտառս ընդ հովիտս , եւ ի հողմախաղաղ հանդարտել երեկոյին՝ խոր լուծիւն պատէր զվայրսն անմարդիս , ոչ այլ ինչ լսելի լեալ բայց բառաջ եղջերուաց ի հեռաստանէ դիմելոց ի դադարս իւրեանց : Խորհեցաւ Պօղ զի թերեւս ոք յորսորդաց լուիցէ , եւ գօչեաց ուժգին . Եկայք հասէք յօգնութիւն Վիրգինեայ : Այլ արձագանքք եւեթ անտառն կրկնեալ եւ երեքնեալ

զնոյն անդրէն ձայն տային «Վիրգինիա, Վիրգինիա»: Իջեալ ապա պատանւոյն 'ի ծառոյ անտի խոնջ եւ տիսւր, խորհէր գիշերօթել առ տեղեաւն, այլ ոչ գոյր անդ, ոչ աղբւր, ոչ արմաւենի, եւ ոչ փայտ չոր ի հուր, եւ զփորձ առեալ զի ամենայն հնարիւքն եւ ճգամբք չէր իմիք ձեռնհաս, սկսաւ լալ: Յայնժամ Վիրգինիա ասէ. Մի' լար, եղբայր իմ, եթէ ոչ կամիս ընկճել ինձ ի վշտաց. ես իսկ եմ պատճառք տառապանայ քոյ, եւ մարցն մերոց՝ որ հոգան արդ զմէնջ. ահա չէ պարտ եւ բարերարել իսկ անհրաման ի ծնողաց. ո՛հ, զի անմտացայ յոյժ, եւ զայս ասացեալ՝ սկսաւ եւ ինքն լալ. եւ ապա յաւել. Այլ եկ, Պօղ, յաղօթս կացցուք, զի ողորմեսցի մեզ Տէր: Եւ մինչդեռ զաղօթսն կատարէին, հաջել շան լսելի եղեւ, եւ ասէ Պօղ. Ասպականւոյ է ձայնդ, թերեւս ոք յորսորդաց զիմէ նսեմաւ ի վերայ եղջերուաց: Եւ ի յաճախել կաղկանձելոյ շանն, ասէ Վիրգինիա. Հաջիւն շան մերոյ թուի ինձ այդ. այո՛ հաջիւն Հաւատարմին. ծանօթ է ինձ ձայն նորա, մօտ ուրեմն իցեմք 'ի հիւղ մեր եւ ի լեռնոտն մեր հասեալք: Վայրիկ մի, եւ ահա եհաս չնիկն, եւ փարեալ զոտիւք նոցա՝ հաջէր կաղկանձէր եւ քծնէր: Եւ ի հիանալ նոցա ընդ այն, եւ ահա տեսին զի զիմեալ գայր Դոմինիկ (սպասաւոր տանն). որ իբրեւ եհաս առ նոսա արտասուելով այրն տիրասէր ի խնդութենէն, յարտասուս հարան եւ ինքեանք՝ կացեալք լուռ եւ անբարբառ: Եւ ապա Դոմինիկ ի հանգարտելն՝ ասէ. Տեսրք իմ պատանեկիկք, քանի՛ հոգս յաւելիք մարց ձերոց, ո՛րպէս տառապեցան նոքա 'ի չգտանելն զձեզ ի տան՝ ի դառնալ իւրեանց ընդ իս յեկեղեցւոյ: Մարիամ յանկեան ուրեք պարապեալ 'ի գործ՝ անգիտանայր ո՛ւր երթեալն էիք: Այսր անդր ընթանայի, ոչ զիտելով յո՛ զիմել ի խնդիր. եւ ապա առեալ զցնցոտիս ձեր մատուցի ի հոտոտելիս շնկանն, եւ նորա իմացեալ գոգցես զմիտս իմ, սկսաւ իսկոյն հետադօտել զձեզ. եւ յուղի անկեալ, յար զձեան տպտանելով, ամ զիս մինչեւ ի Սեաւ գետ: Անդ ոմն ի բնակչաց պատմեաց ինձ, զի զաղախին նորա փախստական առ նա ինքն դարձուցեալ է ձեր, եւ նորա ի շնորհս ձեր՝ ներեալ աղախնոյն. այլ ներումն որպիսի՛. եցոյց ինձ զեղկելին ոտնակապեալ ի կոճեղս, եւ անուր երեքժամի ի պարանոցին: Անտի չնիկն, անդադար ի հետադօտելոյ, ամ զիս ի լեռն՝ որ առ Սեաւ գետով, եւ զկայ առեալ անդ, հաջէր ուժգին առ միով յարմաւենեաց որ տապալեալ կայր, եւ ծխէին խանձողք առ նովաւ. ապա առաջնորդեաց ինձ այսր 'ի ստորոտ Եռաստին լեռինս, ոչ ինչ հեռի ի բնակութենէս մերմէ քան

զնորս փարսախ: Եւ եղեալ առաջի նոցա քաքար եւ միրգս, եւ հաղաղակ լի օշարակաւ, զոր մարց նոցա պատրաստեալ էր, գինի շաքար կիտրոն եւ ընկոյզ հնդիկ ջրախառնեալ, կաղուրել զնոսա եւ զովացուցանել, ասէ. Կերա՛յք, արբէք, զօրացարո՛ւք: Վիրգինիա ընդ յիշատակ հէք աղախնոյն եւ տառապանաց մարցն իւրեանց յոգւոց եհան, եւ կրկնէր եւ երեքկնէր. Ո՛հ, քանի՛ դժուարին է բարերարել: Եւ մինչդեռ նոքա ճաշակէին, հուր ելոյց Դոմինիկ, եւ խնդրեալ ի ժայռս անդ բեւեկն՝ որոյ դալար իսկ ոստք վառին բոցածաւալ, արար ջահ ի լոյս, քանզի գիշեր էր: Այլ իբրեւ յուղի անկան, մեծ եւս տագնապ տարակուսի հասանէր նմա վառն ոչ եւս կարելոյ մանկանցն հետեւակել, զի ուռուցեալ էին ոտք նոցա եւ կարմրացեալ: Զի՞նչ առնել էր նմա. ելանե՞լ ի խնդիր օգնականութեան, թէ անդ ընդ նոսա կալ զգիշերն զայն. եւ ասէր. Ո՞ տայր ինձ զաւուրս՝ յորս ի միասին զձեզ ի գիրկս տանէի. այլ արդ դուք ի տիս եղեալ, եւ ես ծերացեալ եմ: Եւ մինչդեռ ի վառանն կայր, գունդ լեռնաբնակ հնդկաց անցանէր ի բացէ իբր քայլս քսան, եւ պարազուրիս նոցին մատուցեալ առ մանկունսն ասէ. Աղնիւ սպիտակիկք, մի՛ երկնչիք, տեսաք մեք զձեզ յառաւօտուս մինչ անցանէիք ընդ կնոջ ումնն սեւապետացւոյ՝ խնդրել նմա շնորհս ի ժանտ տեսնէն. եւ մեք արդ, փոխանակ բարերարութեանդ ձերոյ, բարձեալ տարցուք զձեզ ի տուն ձեր: Եւ յակնարկել նորա առ հնդիկսն, չորք ումնք ի կորովեաց կաղմեցին զահաւորակ յոստոց ծառոց, եւ նստուցեալ ի վերայ զմանկունսն՝ բարձին յուս իւրեանց. եւ Դոմինիկեայ ջահ ի ձեռին առաջնորդեալ նոցա, գնային ի ձայն ցնծութեան՝ հնդկացն առ հասարակ կարգալով նոցա օրհնութիւնս: Յայնժամ Վիրգինիա փզկեալ սրտիւ ասէ ցՊօղ. Տեսանե՞ս եղբայր իմ, զի ոչ թողու Տէր անվարձ զգործս բարիս: Ի մէջ գիշերի հասին ի ստորոտ բնակութեան իւրեանց, ուր ի կատար լերինն խիտ առ խիտ վառէին խարոյկք. եւ ի զիմել նոցա ընդ զառ ի վերն, լուան զբարբառ մարցն իւրեանց՝ որ ասէին. Դո՛ւք էք, որդեակք մեր: Եւ ետուն հնդիւքն հանդերձ պատասխանի. Այո, մեք իսկ եմք: Եւ ահա տեսին զնոսա եւ զՄարիամ (զաղախին տանն) զի ջահիւք ընդ առաջ գային. եւ տիկինն Լաղուր (մայրն Վիրգինեայ) ասէ. Որդեակք չարաբաստիկք, ուստի՞ գայք. ո՛հ, յորպիսի՛ տառապանս արկէք զմեզ, Պատասխանի ետ Վիրգինիա եւ ասէ. Ի Սեաւ գետոյ գամք. ընկալաք անդ ներումն աղախնոյ ումնն փախստէի ի տեսնէն իւրմէ. նմա եւ զնախաճաշիկ

մեր տուեալ էր առաւօտին , զի մեռանէր հէքն սովալլուկ . նմին իրի հնդիկք լեռնաքնակք բարձեալ բերին զմեզ : Յայնժամ տիկինն լաղուր գիրկս արկեալ դատերն , եւ չկարէր բարբառել , իսկ վիր- գինիա ի թանալ մայրենի արտասուացն զգէմս իւր , ասէ . Փոխա- րինես դու ինձ , մայրիկ , զամենայն վիշտս իմ զոր կրեցի : Եւ Մար- զարիտ (մայրն Պօղայ) զմայլեալ խնդութեամբ , փարեալ զորդեկան՝ ասէր . Եւ դու , որդեակ իմ , առաքինացար եւ դու : Եւ հասեալ ի տուն որդւոյքն հանդերձ , ետուն ճաշ հնդկացն . որք ապա ի դառ- նալն իւրեանց՝ մաղթէին նոցա զամենայն յաջողութիւն :

17

Ի ՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ԹՈՒՆԵԿԻՆ

ՀԱՒՆ ԱՌ ՄԱՆԿԻԿՆ

Դուժ , Բ-բ-բ-բ-
Արուսեակ , էլի-ն-բ-բ-
Երկն , Զ-ն-ն-բ

Որդան կարմիր , (Բ-բ-բ-բ)
Ջասուկ , (Բ-բ-բ-բ)
Սիմուհի , էլի-ն-բ-բ

Շնորհաց Հոգւոյն երկն ամբիծ ,
Թողնեակ քաղցրիկ , ասա ինձ ,
Հի՛մ իբր յախտէ մահաոթի՛
Ի զըզուանաց քո հաւիդ
Շըրջես խոժոռ զգէմս ի բաց
Ըզտարփալին հրեշտակաց :
Զի՞ հեկեկես չընչասպառ .
Յոգւոց հանես անդադար .
Շողջողելով չըրջափիռ
Ըզթերաբաց բըրացդ հիւ .
Ո՛հ , զի՛ է քեզ վըշտակիր
Բնութեանն ազդման նախկին ձիր .
Եւ նախընծայ հոգւոյդ շարժ
Ընկճէ զմարմնոյդ ջիւս անվարժ :

Քեզ վերընկալ լինիմ արդ
Յաւաղանէն լուսազարդ ,
Առնել զըստրիկ գեղանի
Ըզքեզ հրեշտակ արփենի :
Զի՞ զդա պըրկես , ո՛ դայեակ ,
Իբր յանցաւոր անաղղակ .
Դէ՛պք յեղակարծ , ո՛ ապուշ ,
Է՛ր ծակես զունկն ըզքընքուշ :
Դու աւագիկ մայրդ անգութ ,
Եւ կամ վարձկան դու ստընտուղ ,
Զիցե՞ս արդեօք յոռեգոյն
Քան զհոյլս Արաբ կանանւոյն ,
Եւ քան ըզդուժ Սինուհին ,
Որ ճընչէ զոտն որդեկին ,
Կամ որ ի գրոշմ եւ ի տառ
Ներկէ գնորին մորթ դալար :
Ոչ խընդրէ քաղցր իմ թողնեակ
Օղ գեղափայլ եւ մանեակ .
Են ծոց եւ ծնօաք իւր մատաղ
Որդան կարմիր եւ չըքնաղ :
Թերի այլ ինչ գեղոյդ չիք .
Ո՛ հրաշագեղ իմ զըստրիկ .
Քեզ գիրկս ածել սըրբազանն
Ահա սպասէ աւաղան :
Եկ ի բաղուկս իմ աղէ ,
Դիմել քեզ այսր ի ճահ է :
Եւ զի՞ է քեզ , երկընչի՞ս
Թանալ ի ցուրտ ի յալիս ,
Թերեւս ի քոյդ անձկութիւն
Դոքա եւ ե՛ւս յաւելուն :
Եւ զմաքրափայլ կըտաւիսդ
Ընդէ՛ր քըրքրես անհանգիստ .
Մի՛ զսուրբ խորհուրդն անպատիւ
Առնես անսաստ քո ճըչիւ :
Թէ յորրանա՞ց քեզ այժմէն
Հեստել կրօնից կամք իցեն ,
Եւ ընդ ըմբոստ ունել դաս

Արուսեկին աղանայս :

Արդ աղէ լեր , լեր դու զգօն
Նախահօր քում լուր ինձ , օ՛ն .

Ընդէ՞ր փակես , աղէ բա՛ց

Ըզքոյին սեաւ բիբս աչաց :

Այլ , ո՛հ , անուր դու խրատուս

Ջատուկդ ի ճիչ յաւելուս .

Յորրանս ապա առ մայրիկդ

Ածեմ զքեզ աւաղիկ :

Ի մայրենին անդ համբոյր

Եւ ի միակ զբզուռմն իւր ,

Լիցիս հըլու եւ խոնարհ ,

Ընկճեալ ըզքոյդ արհամարհ :

Շընչեալ գեփիւռ հեղասիք

Հանդարտեսցէ զքոյդ մըրրիկ .

Դարձայց յայնմամ անձկապէս

Գըգուել ի զիրկս իմ ըզքեզ :

ՀԵՐՈՆԻՄՈՍ ՈՐԹԻ

(Թարգմ. Հ. Ս. Հիւրմիւզ)

ՄՆՕՂՔ ՊՕՂԱՅ ԵՒ ՎԻՐԳԻՆԵԱՅ

Հանգրուան , հանգրուան

Ջարխոս , (պաշտօն քահանայ) Խորհ

Սեղմ , ճիւղ , քիւղ

Գարապղպեղ , (պաշտօն քահանայ)

Պասին , իւղ (քահանայ)

Ալիք , ճիւղ (քահանայ)

Ապրատամ (քահանայ) Բայ

Լիան , Արեւիկեան պարտաւոր Բայ

Նայրածաւալ , ընդհանր

Ճայեկ , քիւղ (քահանայ)

Յին , (պաշտօն)

Պեցկալ , Պեցկալի Բայ

Ծիրանահալ , Կարգիւղ Բայ

Պապկալ , Բայ

Լասանի , քիւղ (քահանայ)

Նախնիք , քիւղ (քահանայ)

Հասեայ , քիւղ (քահանայ)

Մանկ , քիւղ (քահանայ)

Անանաս , հանգրուան քիւղ (քահանայ)

Փսիաք , (քիւղ)

Բայց քան զամենայն վայրս չըջապատիս սիրելի էր անուանեալն

Հանգրուան Վիրգինեայ , Ի ստորոտ ժայռին , որ կոչէրն դիտարան սիրոյ , է խոռոչ՝ ուստի աղբիւր բղխեալ յօրինէ ի մարգագետնի անդ աւազան : Ի ծնանել Պողայ անկեաց մայր նոր քոքոյ մի հնդիկ յեզր աւազանին , զի որ անտի բուսեալն ծառ՝ ցուցցէ զախ որդեկին : Ըստ նմին օրինակի անկեաց անդ եւ Լագուր տիկին միւս այլ՝ նոյն խորհրդով ի ծնանել Վիրգինեայ : Յերկոցունց մրգաց աստի բուսան քոքենիք կրկին ի դիւանագիր աղագարանութեան երկոցունց տոհմիցն . մի ի ծառոց անտի կոչէր յանուն Պողայ , իսկ միւսն Վիրգինեայ , եւ ըստ աճել տղայոց տերանցն իւրեանց՝ աճէին եւ նոքա խուն ինչ ընդհատք ի միմեանց բարձրութեամբ : Այլ յետ ամաց երկոտասանից ելին բարձրացան քան զհիւզս , եւ ուղէչք նոցա խառնեալ ընդ միմեանս՝ ողկոյղք քոքոյից երախայրիք զաւազանաւ աղբերն կախէին : Բաց ի ծառոց աստի չէր ինչ յաւելեալ ի ծոց անդր ժայռին , թողեալ զայն ինքնազարդ՝ որպէս էրն ի բնէ , ուր զխոնաւուս եւ թխատիպ կողիւքն փայլէին աստեղածեւ ձարխոտք լայնատերեւք կանաչ եւ սեւ , եւ աստեղունք ցողկենւոյ սաղարթաւորք կախեալ ընդ օդս հողմաշարժ ծածանէին հանգոյն ծիրաներփն կանաչագեղ նարօտից : Մերձ առ տեղեաւն աճէին կուսածաղիկք կարմրորակ՝ ոչ աննմանք շահոգրամի , եւ դարապղպեղք որոց պատիճք արիւններանդ փայլեն քան զբուստ : Ի հոտ անոյշ բուրբէր զվայրօքն սրտածեւ ի տերեւս ապրաստամ , բուրբէր ռահան մեխակահոտ : Լիանք ի բարձուէ լերինն կերպասածեւ անկեալ ի կախ տատանէին , սրահակս դալարագեղ զկողիւք ժայռիցն ծայրածաւալս յօրինելով : Հաւք ծովայինք ի խաղաղաւէտ վայրաց հրաւիրեալք , գային այսր երեկոթեւ , եւ էր տեսանել ընդ երեկս ձախր առեալ զծովափամբք զճայեկն եւ զարտուս , զբարձրաթռիչ ցին սեւափետուր . եւ զհաւն սպիտակ յեղյեղակային , որք ընդ օրակշիռ աստեղն յանապատաց հնդիկն Ովկիանու խոյս տուեալ գային : Սիրելի էր Վիրգինեայ հանգչել անդ առ աղբերքն , որ վայրենի զարդուքն չքեղազարդէր : Անդր ընդ հովանեաւ քոքենեացն գնայր յաճախ լուսնալ զկտաւիս իւրեանցս եւ մերթ եւս զայծերամակն ածէր արածել անդ . եւ ի գործել ՚ի կաթանէ նոցին պանիր՝ զբօսնոյր ի զինն ձարակելոյ նոցա զձարխոտ , զի վերամբարձք ընդ օդս կային զսեպացեալ կողիւք ժայռին , յեցեալք ի մի ի քոքոց նորին իբր ի խարսխի : Տեսեալ պատանւոյն զի հաճոյ էր վայրն այն Վիրգինեայ , ած անդր հոյս աղգի աղգի թռչնոց ի չըջակայ անտառաց , եւ հարք եւ մարք նոցա զհետ ձագուցն եկեալ , գաղթական նոր անդ բնակեցին : Վիրգինիս ջամբէր նոցա

երբեք երբեք որիդ եւ կորեակ եւ եզրիպտահատ , եւ ընդ երեւել նորա անդ՝ սարեակք ի սոյլ , պէնկալք ի դայլայլիկս , եւ ծիրանահաւք հրանշոյլ փետրովք ելեալ ի մացառաց , պապկայք կանաչագեղք ի գոյն զմրխտոյ՝ իջեալ շուրջ ի լատանեաց , եւ կաքաւք ընդոստք ի ներքուստ դալարեաց , խառն ի խուռն ի միասին հանգոյն վառեկաց առ ոտս նորա դիմէին : Իսկ ինքն ընդ Պօղայ հրճուէր ՚ի գնին խաղուց նոցա եւ ճարակելոյ՝ եւ սիրատարի համբուրից :

Այսպէս դուք , որդեակք սիրելիք , յանմեղութեան սկզբնաբոյս տիս ձեր անցուցիք ի բարեբարել : Քանի՛ցս ձեզ աստ գիրկս արկեալ մարք ձեր օրհնէին զՏէր , որ ի սփոփանս ալեաց իւրեանց զձեզ պատրաստէր , եւ բարենշան դայգ կենաց ձերոց տնօրինէր : Քանի՛ցս աստանօր ընդ քուովք վիմացս եղէ հացակից ընդ նոսին եւ ընդ ձեզ յանպաճոյճ ճաշ , ուր չէին երբէք նախճիրք կենդանեաց : Անդ տաշտ կաթնալից , ձու այն ինչ ածեալ , հաստեայք բրնձիք արկեալ ի տերեւս ոտոց պանանեաց , եւ սակառի լի ի գետնախնձոր ի մանկ ի նարինջ ի նուռն ի պանան յարմաւ յանանաս մատուցանէին ճաշ առողջարար՝ հաճոյ ի տեսիլ եւ ախորժահամ :

Հանգոյն կոչնոցն էին եւ զրոյցք նոցա քաղցունք եւ ամբիծք . զառօրեայ եւ զվաղորդայն վաստակոց սովոր էր Պօղ խօսել , ի պիտոյս ընտանեացն խորհելով հանապազ . ուրեք հեշտաքայլ յարդարել զուղիս , աշուր զբաղմոցս ճանաւորել , ուր չէր բաւական ծառոց հովանի , եւ յորում տեղուջ մարթ էր վիրգիլեայ լաւ եւս հանգչել : Յանձրեւային եղանակս կային ի միասին զօրն ի բուն ՚ի տան տեարք եւ ծառայք պարսպեալք ի հիւսել փսիաթ ի սիզոյ եւ սակառիս ի հնդիկ եղեգանց : Էր անդ տեսանել կարգաւ առ որմովք բահս եւ բրիչ , կացին եւ մանգալ , եւ առ կահս մշակութեան զարգասիս նոցին զարգիւնս երկրի , պարկս բրնձոյ , որայս ցորենոյ եւ լիպպուղ ոստս պանանեաց , ընդ առատութեան եւ զեղեցկաշար : Իսկ վիրգիլեայ , ուսեալ ի մօրէն եւ ի Մարգարտայ առնէր օշաւակ եւ այլ ըմպելիս հիւթով կիտրոնի եւ շաքարաբուղիս եղեգան խառնեալ :

Գիշերոյ ի վերայ հասեալ , բազմէին յընթրիս ի լոյս ճրագի , եւ մի ի տիկնայց պատմէր անցս ինչ զուղեւորաց մոլորելոց ի գիշերի յաւազակուտ անտառս Եւրոպայ , կամ գնաւաց խորտակելոց՝ վարեալ ի մօրկէ ի քարամայոս անբնակ կղզեաց : Եւ ի լուր արկածիցն յուզէին գութք մանկանցն դիւրագորովք , եւ խնդրէին յերկնից շնորհել ինքեանց զէպս ասպնջականելոյ զոք յայնպիսեաց : Եւ ա-

պա մեկնեալ գնային երկաքանչիւր ընտանիքն հանգչել ի հիւղս իւրեանց , ըզմիւք տեսանելոյ դարձեալ զմիմեանս ի վաղորդայն : Էր զի շառաչիւն ուղիսից անձրեւաց՝ որ անկանէին ի յարկս նոցա , եւ էր զի դարձեալ մրմռալ ալեաց բեկելոց զափամբք հասեալ առ նոսա ՚ի թեւս հողմոյ՝ լինէին նոցա հրաւիրակք ի քուն , եւ զհեռաւոր վտանգս այլոց ածեալ զմտաւ , եւս առաւել վասն անձանց իւրեանց ապահովութեան օրհնէին զՏէր :

ՄԱՅՐ ԵՒ ԴՍՏՐԻԿ

Արեգդէմ, արեւելեան խաչ եղալ
Մարմանդ, ըստ բնութեան (օգոստոս)
Ջառամ, քեր, հինգ-
Դարաւանդ, զարեւելեան արեւ

Խաղապաշիլ, քաղաք
Ոստանդ, քաղաքի վերին
Հիւսնել, շինել
Ակնարկիլ, նայալ

Մերձ յարեգդէմն յայն ի մարմանդ ,
Ուր ըզդրախտին աւանդեն վայր ,
Բազմազուարճ էր դարեւանդ .

Եւ ի ստորոտ նորին խորճիթ
Հիւսնեալ նոճիւք էր վաղեմի ,
Զոր շուրջ թանայր վրտակ վրճիտ :

Արտասուլաթոր ուռեաց կողերք
Մինչ ի յալիս անդ վայրահակ՝
Յօրինէին լուր եղերերդ :
Ըզնովուական անդ երջանիկ
Կէին կենցաղ ի միասին
Որք եւ այլի՝ մայր եւ դստրիկ .

Ի խանդակաթ միմեանց ի սէր
Էր սփոփումս երկաքանչիւր ,
Դըստերն ի մօր , մօրն ի զըստեր :

Յաճախ զերկայն գիշերն ի բուն
Դըստրիկն ի լուր եւ ի հարցուած
Առաւօտէր ընդ մօրն անքուն :

ԴՈՒՍՏՐՆ

Ասա ինձ , մայր իմ սիրելի ,
Յառաջագոյն մինչ ես ծընայ
Եւ ի յորրանս յորժամ էի ,
Մէր անդաստանս այս էր կալուած՝
Որ ըզբըլաւս ընդարձակի ,
Թէ բախտն յետոյ այսր ըզմեզ ած :

ՄԱՅՐՆ

Վաղ հայրենին մեր աստ էր հիւղ ,
Եւ աստանօր ընդ հոյս եղբարց
Սընայ ի մեզր ես եւ ի յիւղ .
Այլ յորժամ հարսն եղէ քում հօր ,
Այլուր եղեն մեզ անդաստանք ,
Որ ոչ աստի էր հեռաւոր :
Չարտեւանունս ապա զնորին ,
Ո՛վ յիշատակ դառնակըսկիծ ,
Մինչ կափուցի արտասուագին ,
Դըստրիկ իմ , այսր արարաք դարձ .
Այսր եւ զաճիւն նորին ածաք ,
Հանգուցանել ի շիրիմս հարց :
Յորմէ հետէ զնա աշխարհմ ,
Ամք են տասնեակ , ծածկէ զշիրմին
Նօրա զառամ բաղեղն ըզվէմ :
Վիշտք ըզվըշտաց հասին ըզհետ ,
Որպէս ալիք մըզեն զալիս
Կոծեալ ի ծով մըրըրկաւէտ :

ԴՈՒՍՏՐՆ

Էր ինձ , գիտեմ , եղբայր մանկիկ՝
Քեզ սիրելի հաւասար ինձ՝
Զոր կորուսի վաղամեռիկ .
Այլ արդեօք նա՞ էր միայնակ

Ինձ հարազատ սիրակըցորդ ,
Թէ քեզ եւ այլ գոյին որդեակք :

ՄԱՅՐՆ

Ո՛հ , մի՛ դու զսիրտ իմ կարեւէր ,
Դըստրիկ իմ , մի աղիողորմ
Դարձեալ հարցմամբդ այդ կեղեքեր . . . :

ԴՈՒՍՏՐՆ

Զի՞ լաս , մայրիկ իմ , դու զի՞ լաս .
Մի եւս լըներ , սիրտ իմ ճըմի
Ընդ լըռութիւն քո ընդ անհաս :
Եւ ընդէ՞ր աչք քո կողկողին
Ի համր ի կոճըղ ձիթենույդ .
Ասա ինձ , մայր , ըզվիշտ քոյին :

ՄԱՅՐՆ

Զիք ի յէից համր եւ անխօս
Առ սիրտ թախծեալ . դուստր իմ եւ գետք
Թըւին նըմա արտօսրահոս :
Ինձ ամայի եւ անբընակ
Յամաց հետէ թըւին ի սպառ
Շէնս այս եւ վայրք առ հասարակ :
Մինչ աստ երբեմն ես ճեմէի ,
Մանկունք զինեւ չուրջ պարէին
Խաղապատեալ յիս մի առ մի .
Եւ մայրակոչք ինձ լինէին ,
Խանդաղատեալ զունկն իմ ի լուր ,
Որպէս բարբառ չըրթանց քոյին :

ԴՈՒՍՏՐՆ

Ուրեմն եւ այլք ինձ հարազատ
Քորք սիրուհիք եւ այլ եղբարք
Էին , աւա՛ղ , միոյն ի գատ :

ՄԱՅՐՆ

Արդ միայնակ դու ինձ մնացեր ,
Եւ ոստաքանց եղէ ես ծառ ,

Թողեալ յերկրի յողբ եւ յեղեր :
Եւ լռեցին երկաքանչիւր .
Այլ ակնարկիք նոցին յիրեարս
Կողկողագինք ոչ կային լուռ .
Աղիողորմ նոցայն էր սուգ ,
Ձանկարեկիր գելուին սիրտ
Աչաց նոցին յորդ արտասուք :

Հ. Ս. Հիւրմիւզեան

ՄՐՐԻԿ Ի ԿԼԶԻՈՋՆ ԳԱՂԴԻՈՅ

Կեի՛ն ի գագաթան կալ, չե՛կէրա՛ն գլխա՛ն
Դեղ դալար, առաջա՛ն խո՛ր [խոյնէնալ
Սղոխ, լա՛ն, լա՛ն
Շառագոյն, Բայ Լա՛ն Բա՛ն
Ծիւր, լա՛ն, Բա՛ն
Եմակ, Բա՛ն, լա՛ն
Մղձկուս, Բա՛ն

Ի կողմն լինել, լինել (եւս գալ)
Ի լուսնակի, լա՛ն Եւս Եւս
Թողանալ, Բա՛ն, Եւս Եւս
Սերկեան, Եւս Եւս
Վարսել, Բա՛ն Եւս Եւս
Աղամոլ, լա՛ն, Եւս Եւս
Լիւ արկանել, Եւս Եւս

Ամառն տօթակէզ , որ երբեք երբեք տոչորէ զմիջասահմանս երկուց յեղեղակաց , եհաս եւ այսր հրգեհնել զերկիր : Ի վերջկոյս զեկտեմբերի , յորժամ արեգակն հասեալ յայծեղջիւր՝ կշիռ զգաթաթամբ կայ Կղզկոյս Գաղղիոյ՝ հրակիզելով զսա եօթնեակս երիս , զաղարեաց ի սպառ հողմն հարաւոյ՝ որ զամն ողջոյն շնչէ աստանօր , եւ ամպրոպք փոշւոյ երկայն ընդ ուղիս ի վեր մրկեալ՝ ընդ օդս կային . ամենայն ուրեք հերձոտէր երկիր , այրէր դեղ դալար . Ի կողից լերանց սղոխք ջերաջերմք վերածխէին , եւ ուղիք ի նոսա գրեթէ ի սպառ էին ցամաքեալ : Ոչ եւս ընդ ծով ամպ ինչ երեւէր , բայց միայն ի տուէ շողի շառագոյն անդ ի դաշտորայս ի վեր գիզացեալ , եւ ընդ արեւմուտս որպէս հրգեհաց բոցք երեւէին , եւ զիշեր ինքնին ոչ մեղմէր զտապ տօթակէզ օդոց : Գունդ լուսնի հրակերպ եւ ստուարացեալ ընդ մառախլապատ ծիրն երկնից յառ-

նէր : Խաշինք զգետնեալք յեմակս բլրոց , եւ զպարանոց ընդ երկին ձգտեալ առ ի ծով օդոց , ի տիտուր բառաչ լնուին զծորս , եւ կափրաստանիկն հովիւ նոցին ընկողմնեալ յերկիր խնդրէր զովանալ , բայց երկիր եռայր ամենայն ուրեք , եւ մղձկուտ այերք հնչէին յաղօտ բղզանս ձճեաց , որ զծարաւ իւրեանց խնդրէին բուժել յարենէ մարդկան եւ չորքոտանեաց :

Ի մի ի հրատապ գիշերաց անտի առաւելագոյն նեղեալ Վիրգինեայ , մերթ յառնէր ի նիստ , մերթ դարձեալ անդրէն ի կողմն լինէր , ոչ իւրք գտեալ ոչ քուն ոչ հանգիստ : Եւ ապա յաղբիւր իւր ի լուսնակի . եւ տեսեալ զի ջուր յերաշտի իսկ անդ հոսէր արծաթափայլ ի թխատեսիլ կողաց ժայռին , եմուտ յաւազան անդր ափնաժիր ի ինկաւէտ բուսոց . եւ կենդանացան անդէն ոգիք իւր , եւ բիւր յիշատակք ախորժք զարթեան ի միտս նորա : Նշմարէր յալիս անդ անկեալ զստուերս երկուց քոքնեացն համատիոց իւրեանց , որոց ուղէչք կանաչագեղք եւ երախայրիք ի համբոյր եկեալ խառնէին յիրեարս զգլխով իւրով . եւ մտախոհ ի սէր Պօղայ՝ որ քան զանուշահոտ բուրմունս խնկոց քաղցրագոյն էր նմա , սուրբ քան զաղբերաց ալիս , եւ հզօր քան զարմաւենիս գրկախառնեալս , յոգւոց եհան . խորհէր ի գիշերն , ի միայնութիւն իւր , եւ հուր ի ներքոստ տոչորէր զնա : Յայնժամ զարհուրեալ ի վտանգաւոր հովանեաց անտի եւ ի ջուրց՝ որ քան զարեգակն այրեցականի գօտւոյն կիզանողագոյնք էին , եւ ի բաց ոստեաւ , գիմեաց առ մայր իւր՝ փախստեայ յանձնէ : Եւ բազում անգամ կամեցեալ յայտնել նմա զվիշտ իւր . եւ ուժգին զձեռանէ նորա կալեալ , այն ինչ զՊօղայ կամէր տալ զանուն՝ սիրտ իւր գելանէր , թողանայր լեզուն . եւ զերեսս իւր ի գիրկս մօրն հանգուցեալ՝ արտասուէր եւեթ : Իսկ տիկինն Լադուր , թէպէտ գուշակէր զպատճառս անձկութեան զըստերն իւրոյ , այլ չիշխէր ինքնին խօսել զայնմանէ , խրատէր միայն զնա , եւ ասէր . Տեսա՛ն Աստուծոյ , զստրիկ իմ , զքեզ յանձն արա . նորա է շնորհել զառողջութիւն եւ զկեանս . փորձէ նա զքեզ ի սերկեան , առ ի վարձատրել զքեզ ի վաղիւ . յուշ լիցի քեզ զի յայս իսկ եկեալ եմք յաշխարհ , առ ի գործել զառաքինութիւն :

Բայց ի տօթոյն սաստկութենէ գոլորշի բազում յովկիական ալեաց ամբարձեալ , սաւառնէին զկղզեաւս որպէս հովանի լայնատարած եւ ի կատարս լերանց ժողովեալ , շանթք ակօսածեւ ի միգապատ ծայրից անտի երբեք երբեք հատանէին : Ընդ հուպ եւ որոտ ընդոստ ահագին ճայթմունք ընդ մայրիս անտառաց ընդ դաշտ եւ

ընդ ձոր գոռմամբ հնչէին , եւ անկանէին յերկնից տարափք հեղեղասաստք , եւ ուղիք փրփրադէզք ի կողաց աստի լերինս գահավիժէին : Խորածոր հովտիս ծովացեալ ի ջուրց , սարահարթ բլրոյդ՝ յորում հիւղքդ կան՝ երեւէր կղզեակ ի ծովամիջի , եւ սահանաբացք ի մուտս հովտիդ , ընդ որ խառն ի խուռն արտաքս հոսէին ընդ ալեաց գոչիւն ժայռք կոծեղք եւ հող :

Ահիւ եւ դողութեամբ յաղօթս կային ամենեքեան առ լազուր տիկնոջ . յարկ նորա ի բռնութենէ հողմոց ճարձատէր զարհուրելի , եւ թէպէտ դրունք եւ պատուհանք ամրափակեալ , սակայն ի խիտ առ խիտ փայլատակմանց ընդ ծերպս՝ ակներեւ ամենայն ինչ ի ներքս անդ երեւէր : Իսկ Պօղ աներկիւղ , առեալ ընդ իւր զԴոմինիկ , ի զայրազին մրրկի անդ գնայր հիւղ ի հիւղէ . ուրեք նեցուկ ընդ որմ հաստատէր , այլուր ցից վարսէր , եւ առ ի քաջալերել եւեթ զիւրան ի յոյս հանգարտելոյ հուպ ընդ հուպ օդոց՝ դառնայր առ նոսա : Եւ արդարեւ ընդ երեկս դադարեցին անձրեւք , դարձաւ հողմն հարաւոյ , եւ ընդ արեւմուտս հիւսիսոյ վարեալ ամպոց՝ ծագեաց արեւ մերձ ի մուտս իւր :

Վիրգինեայ կամեցեալ ի հանգրուան իւր նախ այց առնել , մատեալ առ նա Պօղ կասկածազին՝ աջ տալ նմա ի գնացս . եւ նորա ընկալեալ զուարթազին զաջ պատանւոյն , ելին երկոքեան ի միասին ի տանէ : Զով էին օգք եւ պարզ , ամպք սպիտակք վերանային ի գազաթանէ լերինդ , ուր ուղիւցն դադարելոց փրփուրք աղամոզք աստ անդ երեւէին : Իսկ պարտէզն եղծեալ իսպառ յահագին հեղեղաց , յովովք ի պտղաբեր ծառոց խլեալ արմատաքի , եւ աւազակոյտք ծածկէին շուրջանակի դարօտս , լիր արկեալ եւ յաւազան անդր : Բայց քօքենիքն երկոքին կային դալարագեղք , ոչ արօտք զնոքօք , ոչ հովանիք , ոչ թռչունք . պենկալք եւեթ ոմանք ի ծայրս չըջակայ ժայռից զկորուստ ձագուցն եղերերդէին :

ԿԵՆՑԱՂ ՄՇԱԿԱՑ

Շուրֆ, Լայելւ-Բէն
Հասկաքուռ, հաւիւրս ի
Ոն, Գրեհէն Գուռն
Վականակ, հաւանցա՝ (Գրեհէն)
Կամն, (հաւան)
Կասուլ, հաւել
Առուամէջի, Գրեհէ
Յօսոց, Գրեհէլւ՝ Գրեհէլւ՝ Գրեհէ
Ած, (Գրեհէ, Գրեհէ)
Յակիմք, Կապոյ Կապ (Կապոյ)
Երիւնջ, Կապ
Խազմուզ, Կապ (Կապ)

Կկոց, (Կապոյ)
Բաւաղակաճեւ, Բաւաղակաճեւ
Խաժ, Կապոյ
Տարիկ, Կապոյ Կապ (Կապոյ)
Երախան, Բաւաղակաճեւ, Կապ
Խէշ, Կապոյ
Կայքս հարկանել, Կապոյ, Կապոյ
Դարձաղարձ, Կապոյ Կապոյ
Սոռի, Կապոյ Կապոյ Կապոյ Կապոյ
Կապոյ Կապոյ Կապոյ
Որոնել, Կապոյ
Սեպ, Կապոյ Կապոյ (Կապ)

Չեւ դառնաշունչ աշնայնոյն բուք

Ըզպտղաբեր ծառաստանաց

Կապտեալ ի բաց վարսագեղ շուք ,

Զըգեալ հուժկու ի յերընջոց

Տաժանաւոր ակօս ի խոր ,

Հաւատարիմ երկրին ի ծոց

Ըզսերմն ատոք տային յաւանդ ,

Ըզհանդերձեալ ամին պարէն

Հընձոցն ի յոյս ամբարեալ անդ :

Նախ պարարէր ըզնա անձրեւ ,

Եւ զիչերոյ եղեամբն ցուրտ

Հալեալ ի տուէ ի ջերմն արեւ .

Ապա սպիտակ ձրմեռն ի ձիւն

Վերանրստեալ ի յարտորայն ,

Պատրաստէր զայն բիւրաբեղուն :

Իսկ ա՛յլ երկիրն , յորժամ զեփիւռ

Կակղէր զկոշտ ի գարնայնի ,

Արօրադիր յայնժամ առնիւր :

Հեծէր արջառն արօրաձիգ ,

Յըզկեալ փայլէր խոփն ի յակօս ,

Աւանդէին անդ սերմանիք :

Ապա ցորեանն ի հասկաթուռ
 Կանգնէր ի յոճ դալարագեղ ,
 Եւ հատն ի հիւթ կաթին ուռնոյր :
 Մինչ յոսկեփունջ ապա ի հունձ
 Ծածկեալ երկիրն ծածանէր՝
 Ցայտեալ արփուոյն ցոլք ըզնոցունց ,
 Արկեալ մանկտին զայն ի մանգաղ ,
 Շեղջէր հանդէպ միջօրէի
 Զորայն ի գիրկ կապեալ չըքնաղ :
 Ի վայր ապա ի յընդարձակ
 Սըփռեալ ըզչեղջըս բարդ ի բարդ ,
 Կասոյր ըզհասկըն վականակ :
 Եւ մինչ ըզկամն ի կալորայն
 Ի դարձադարձ բազմահոյով
 Առոյգ ի շուրջ ածէր ձիան ,
 Ճոքնչէր անիւն ի գալն ի գիլ ,
 Պարէր տղայոց հոյլ ի սայլին ,
 Հասկահասուն ի ձեռին ծիլ :
 Զողաբարձիկ շուրջ այգեստանք
 Զարտորէիւք եւ յառուամէջս
 Կանաչագեղ գործէին ցանկ .
 Եւ մշակին ի թեք յօտոց
 Հատեալ նուաճէր այգեստանւոյն
 Բազմաշրոջալ աճումն ուռոց :
 Աստ ըզճապուկ ուռն ընդ երկրաւ
 Թաղէր մշակն , եւ խիտ առ խիտ
 Տընկագործէր ածս ընտրանաւ .
 Անդ զմատաղ որթս ի կընձնիս
 Ի սկզբնաբոյս տիողն հիւսեալ ,
 Յենոյր ի խէչս անդ յերկճըզիս .
 Եւ յամբառնալ կնճուոյն ի վեր ,
 Յեցեալն ի նմա որթ ընդ նըմին
 Սողէր ի ծայր անդր հասանէր :
 Ապա ի բլուրս անդ արեգջեր
 Եւ ի մարմանդս այգեստանեայս
 Մինչ յակընթեայ ողկոյզն եփէր ,
 Մըշակք ի կութս ի հընձանին ,

Պըսակաւորք յուռոց՝ ըզկայթ
 Կարմիր ոտիւքն հարկանէին :
 Հընչէր երգոց հովիտն ի ձայն ,
 Եւ արձագանգք շուրջ ի լերանց
 Փոխանակաւ կրկնէին զայն :
 Փըրփրէր խաղմուզն ի սըրուակին ,
 Ի ծաղկահամ ի յօշարակ
 Լըցեալ թակոյկքն զեղուին :
 Բայց յարտորէս անդ մինչ մըշակք
 Եւ աստ հովիւք ի դալարիս
 Պարապէին յիւրեանց վաստակ ,
 Հարսուռնքն ի վրանս անդ նոցին ժիրք ,
 Իբր ընդ իրեարս քորք սիրուհիք ,
 Կային զբաղեալ յերկս անձանձիրք ,
 Ճարտար սանտերը ոմն ընդ առէջ
 Նուրբ կըտաւոյն , առ ստորեաւ
 Բազմեալ , գործէր յար ելեւէջ :
 Զերկայն վաստակն ի նուագս երգոց
 Միւսն ըսփոփէր մեղմ ի մըրմունջ ,
 Զիւրն յերթեակ արկեալ կըկոց :
 Այլ ոմն ըզգառն արկեալ ի յեփ ,
 Բոց ի ներքոյ արծարծանէր ,
 Շերտս ի մայրւոյ հերձեալ ի սեպ :
 Ի յորձնեռանդ սանին յալեաց
 Առնոյր այլ ոմն տերեւովք
 Ըզճենճերոտ փրփուրն ի բաց :
 Այլ ոք յալեաց լըճին ի ճաշ
 Բաւղակաճեւ ցանցիւք վարմէր
 Ըզկարմրախայտ ձուկն եւ ըզխաթ :
 Կէսք միրգս յոստոց քաղէին թարմ .
 Այլ ոք կաքաւս առ ի խորտիկ
 Յիւր ի լարեալն որոնէր վարմ ,
 Եւ ըզզըտեալն ի նմա որսիկ
 Այլք ի դաւար շամփրեալ յուղէջ՝
 Զենճերէին ի բոց յուլիկ :
 Շուրջ ըզջրարբի արմամբ ուռեաց
 Հանդերձէր ճաշն , ուր հովանի

Նոցին սրիռէր լայնատարած :

Կարկաչանոս ընդ զառ ի վայր

Բըլրոյն վըտակ ականակիտ

Ընդ վէմս ողորկս իջանէր գայր :

Թըռչունք ի թուփս անդ երգեցիկք ,

Եւ մացառուտ ի յանտառին

Ճըճուէր ճընճղուկըն ծիծեռնիկ :

Հընչէր տատրակ քաղցր ի մընչիւն ,

Ձայնէր տորդիկն անդ ի կընձնիս ,

Ճըռնչէր ճըպուռն անխոնջ յերգոյն :

Շուրջ ընդ ոտիւք նոցա ի գլոր

Գնային անկեալ ընդ դալարիս

Ծիրան եւ դեղձ տանձ եւ չըլոր :

Անդ ամենայն ինչ զախորժակ

Երախանին արծարծանէր

Յորդորագոյն առ ի ճաշակ :

Հ. Ե. Հիւսիսեան

ԲԱՆՔ ԶՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԵՆԷ ՎԻՐԳԻՆԵԱՅ

Առ վայր մի, +էւ՛ւ արեւ
Ածել ի նկար, Կէր-գէրեւ, քէեւ
Աղօսաչան, աղբ լայն սանցուղ

Գրգալ, Գրգռ-Գրգռ (Բ-Եւ)
Մանամալ, Գրգռ
Յեղյեղակի, Գրգռ-Գրգռ

Մինչ այս մինչ այն՝ եղեւ ժամ ընթերցաց , եւ նստան ի սեղան . այլ իւրաքանչիւր ոք յայլ եւ այլ կրից յուզեալ , սակաւ ինչ ճաշակեցին լուռ եւ անբարբառ : Վիրգինիա կանխեալ եթող զսեղանն , զհետ նորա յարեաւ եւ Պօղ , եւ անցեալ առ նմա բազմեցաւ , եւ լուռ եւեթ կային առ վայր մի երկաքանչիւր : Այն գիշեր մի յայնցանէ էր , որ ընդ կրկին յեղյեղակս սովորակի պատահեն , զուարճալի յոյժ՝ զորոյ չէ մարթ ձեռին ճարտարի ածել զգեղ ի նկար : Ի բարձունս երկնից կայր լուսին սքօղեալ ամպովք՝ որ տակաւ ի ճառա-

դայթից նորա փարատէին , եւ զաղօտալան լոյս իւր ծագէր ընդ լեւրինս՝ որոց սարք դալարագեղք փայլէին արծաթաղօծք : Լռէին հողմք , եւ ընդ անտառս եւ ընդ ծործորս եւ ընդ կատարս ժայռից լսելի լինէին ճռուողել ձագուց եւ քաղցր մրմունջ՝ գրգալոյ թռչնոց ի բոյնս իւրեանց , զուարճացելոց ի հովմախաղաղ պայծառ գիշերոյն . եւ բնաւ իսկ չունչ , մինչեւ ի ճճին , բզդայր խլրտեալ անդ ընդ դալարեօք : Աստեղք ի կամարն երկնից չողչողեալ՝ ճառագայթարձակք ի ծուփս ծովուն , եւ պատկերք նոցին դողբոջք ի յալեաց անդրէն ցոլային :

Յայնժամ Վիրգինիա զաչս չուրջ ածեալ ընդ լայն եւ ընդ նսեմ ոլորտս ծովուն՝ որ շառագոյն հրատիւք ձկնորսացն որոչէր յափանց կղզեոյն , ետես ի մուտս անդ նաւահանգստին լոյս ստուերախառն . եւ այն էր լապտեր եւ ողնափայտ նաւուն՝ որ հանդերձեալն էր ածել զնա յԵւրոպա , կազմ եւ պատրաստ ի շնչել հողմոյ՝ խարխիս ի վեր առնուլ , պարզել զառագաստս : Խռովեցաւ օրիորդն , եւ դարձոյց զաչս իւր ի բաց , թագուցանել զարտասուս իւր ի պատանուոյն փոքր մի ի բացէ բազմէաք եւ մեք անդ ընդ պանահեօք , տիկնայքն երկոքին եւ ես . եւ ի լռութեան գիշերոյ լսեաք զխօսս նոցա , զորս յիշեմ անմոռաց : Սկսաւ ասել Պօղ . Լսեմ օրիորդիկ , զի յերկր աւուր մեկնիս ի մէնջ՝ գնալ գիմագրաւ վտանգաց ծովու , յորմէ զարհուրիսդ : Օրիորդն ասէ . Պարտ է ինձ հնազանդել ծնողաց , եւ ընում զպարտս իմ : Պատանին ասէ . Թողուս դու զմեզ առ սէր ազգականի ուրուք հեռաւորի , զոր չիք իսկ քո տեսեալ : Օրիորդն ասէ . Ո՛հ զի կամէի ես կալ աստ մինչեւ ցմահ , այլ մայր իմ ոչ կամի , եւ խոստովանահայրն իմ ասէ՝ զի այս են կամք Աստուծոյ՝ մեկնել ինձ աստի , եւ զի փորձութիւն են կեանք մարդոյ . . . եւ փորձութիւն , ո՛հ , քանի՛ դժբալ : Պատանին ասէ . Եւ իցե՞ն իսկ պատճառքդ այդոքիկ այնպէս հզօրք ի յորդորել զքեզ ի չու , եւ ոչ մի ի հակառակաց՝ առ ի կալ եւ մնալ . ո՛հ , իցեն արդեօք այլ պատճառք՝ զորս թագուցանես դու յինէն . հզօրք են հրապոյրք մեծութեանց , եւ գտցես զոք այլուր ընդ հուպ՝ զոր եղբայրք քո փոխանակ իմ անուանեսցես , եւ գտցես յարժանաւորաց քեզ տոհմու եւ ճոխութեամբ՝ զոր չունիմ ես ընծայել քեզ : Այլ ո՛ւր այլ ուրեք իցիս երջանկագոյն . յո՞ր երկիր երթայցես՝ որ քան զվայր ծննդեան քո իցէ քեզ սիրելի . ո՛ւր գտցես կենակիցս սիրելիս քան զորս սիրենն զքեզ . կարիցե՞ս իսկ կեալ առանց մայրենի գգուանաց , յորս սովորեալն ես . զի՞նչ իսկ լիցի մայր քոյին , որ

ի պառաւել է արդ, ի չտեսանելն զքեզ առ իւր ի սեղանի առանին
 եւ ի գնալ ի ճանապարհի՝ ուր ի քեզն յենոյր . զի՞նչ եւ մայր իմ,
 որ հաւասար քոյումդ սիրէ զքեզ . ի՞բր կարացից սփռփել զերկա-
 քանչիւր ի լալ նոցա առ անձուկ քոյին : Լռեմ զինէն, ո՛ր անկարե-
 կիր, եւ զի՞նչ եղէց ես ի չտեսանելն զքեզ աստ այգուռն այգուռն,
 զի՞նչ եւ ի դարձ երեկորին՝ յորժամ զտեղի քո խնդրեցից յակմբի
 մերում, յորժամ զզոյգ քոքնեակն տեսից զհառակակիցս մեր եւ
 զբազմամեայ սիրելութեանս մերոյ վկայս : Եթէ առ անձուկ նորոյ
 բախտի ընտրես լինել տարաշխարհիկ, եւ զվաստակս ձեռին իմոյ ընդ
 օտար գոյից փոխանակել, ո՛հ, թող եւ ինձ դալ ընդ քեզ, քաջա-
 լերեցից զքեզ ի նաւի ի յառնել մրկաց, յորոց ի ցամաքի իսկ զար-
 հուրեալ դողաս, եւ ի Գաղղիա՝ ուր գնասդ ի խնդիր բախտի եւ
 ձոխութեան՝ ծառայեցից քեզ իբրեւ զմի ի ստրկաց, բերկրեցայց
 ընդ բարեբաստութիւն քո յապարանս, ուր տեսից մեծարեալ զքեզ
 եւ սպասաւորեալ, եւ համարեսցի ինձ մեծութիւն եւ ազնուակա-
 նութիւն՝ մատուցանել քեզ զմեծագոյն քան զամենայն նուէրս, առ
 ոտս քո մահացեալ : Եւ զայս ասացեալ, գելաւ բարբառ նորա՝ ի
 հեկեկանաց : Յայնժամ լուաք զի պատասխանէր Վիրգինիա հեղձա-
 մղձուկ ի հառաչանաց . Առ սէր քո ուղեւորիմ, առ սէր քո՝ որ
 ընկճիսդ հանապաղ ի վաստակոց առ ի կերակրել զերկաքանչիւր
 տկար ընտանիքս . առ սէր քո տեղի տամ յուսոյ մեծութեանց, առ
 ի փոխարինել վաստակոց քոց բիւրապատիկ . եւ կայցէ՞ իսկ մեծու-
 թիւն հաւասար սիրոյդ : Զի՞նչ իսկ զազգէ քումմէ խօսիս ինձ, եթէ
 էր ինձ ընտրել զոք եղբայր, զո՞ իսկ քան զքեզ մեծարէի . ո՛հ
 Պօլ, իմն Պօլ, առաւել ես դու ինձ յոյժ քան զեղբայր : Քանի՞
 ծանր էր ինձ մերժել զքեզ ի բաց . կամէի զի օգնէիր ինձ առ ի
 խուսել եւ յանձնէ, մինչեւ երկինք օրհնեսցեն զմիութիւն մեր :
 Արարից արդ զոր կամիսդ, կալ կամ մեկնել, կեալ կամ մեռանել .
 յաղթեցի գգուանաց, այլ վշտաց քոց ոչ եւս զօրեմ յաղթել՝ վեր-
 չացեալ յառաքինութենէ :

ՇՈՎՈՒԱԿԱՆ ԿԵՆՑԱՂ

Քննուե, ԺԻՄԻՆԻ

Մայրաքեֆ, Զայր Զայր

Գոգեալ, ԽԻՄԻՆԻ, ԺԻՄԻՆԻ

Կոնակ, ԺԻՄԻՆԻ

Բայլ, ԽԻՄԻՆԻ, ԺԻՄԻՆԻ

Յորդաբորբ, ԺԻՄԻՆԻ

Չեւ արեւուն ճառագայթից
 Ի դադաթունս հարեալ լերանց,
 Ըզհօտըն ընդ դաշտս ծաղկալից՝
 Յօղատարափ ի դալարիս
 Հովիւքն ածեալ ճարակէին
 Եւ ի յարօտս անդ ի ջրարբիս :
 Ոմն ալեւոր հըմուտ ի սրինդ,
 Յեցեալ ի ցուպ իւր ծայրաթեք՝
 Որպէս հովիւք նկարին հինք՝
 Աշխարելի հընչէր նըւագ,
 Ծարակաւոր խաչինն ի դէտ,
 Մինչ արածէրն ըզնա ցըյագ :
 Այլուր խարտեալ հովուին մանուկ
 Օցտեալ գառանցն ըզհետ դիմէր,
 Ծօծեալ ըզցուպն իւր ըզճապուկ :
 Այլ ոմն այլուր հեզ պատանեակ
 Բազմեալ յարօտ ի սեպ վիմին՝
 Զմայլէր ի յերգ զիւրն երամակ :
 Ի ջերմանալ ապա երկնի,
 Մինչ արձակէր ի ծիրանուն
 Ծըպուռն ըզճիչ իւր անյղիլ,
 Ըզհօտն ի յուժպ կէսք առ լըճիւ,
 Այլք առ ջըրհորըս տանէին,
 Ուր յամր ի հիւ ճորնչեալ անիւ՝
 Զուր ի գոգեալ զեղոյր մայրիս :
 Այլք ի յեղտիւրըս սիզաւէտ,
 Եւ հեղասահ կէսք ի յալիս :
 Ի հովանուտ ապա յարօտ

Արածէին զմիջառուրս
 Եւ ի ծըմակ անտառս ըզհօտ :
 Եւ զովագին մինչ երեկոյն
 Մեղմէր տակաւ ի բացավայրն
 Ըզյորդաբորս տապ արեւուն ,
 Ածեալ յարբուժն վերստին՝
 Խաչն ի ճարակ դառնայր անդրէն
 Մինչեւ ի ցօղ երեկոթին :
 Իսկ ըզծըմենն ի գոմ քընքուշ
 Ճարակէր խաչն յարկածածուկ
 Ի բըքայոյզ շընչմանց ըզգոյշ :
 Մինչեւ ի դարձ ամարայնոյն .
 Ի պատրաստել ճարակ խաչին
 Դալարագեղ յարօտս ի նոյն :
 Ընդ գիշերոյն ապա նըսեմ
 Մինչ աստեղաց ճաճանչաւէս
 Նըշողէին բոյլք երկնաճեմ ,
 Խաչն ի փարախ դառնայր ի կիթ ,
 Լիոց ի ստեանցըն կաթնաբոժի
 Զհզլով կաթինըն շիթ առ շիթ :
 Փայտեայ ի մէջ ածեալ պընակ ,
 Բուռն ըզպըտկանց հարեալ խաչին
 Կըթէր ըզկաթն հովին երազ :
 Մանուկ մատաղ գանոսատ եղջիւր
 Նուաճէր զայծուն , եւ բառաչէր
 Կաթնաբուծիկ դառն ի ջամբ իւր :
 Սպիտակ կաթին փըրփուր ի վեր
 Իբր ըզկոհակըս ձիւնեղէն
 Բարդեալ ի գուշըն զիզանէր :

Հ. Ս. Հիւսիսեան

ՏՐՏՈՒԹԻՒՆ ՊՕՂԱՅ ԸՆԴ ԶՈՒ ՎԻՐԳԻՆԵԱՅ

Թաքամախի, Կէտէ Եւ Կէտէ Եւ Կէտէ
 Ուր ուրեմն, Կէտէ Եւ Կէտէ

Յօդուածոյ, Կէտէ
 Գեղծիմ, Կէտէ

Յարեաւ Պօղ ընդ առաւօտն դառնալ ի բնակութիւն իւր , եւ նախ
 առաջին ետես զաղախինն հնդիկ՝ զի կայր հայէր ի բարձուէ ժայռին
 ի խորս ծովուն . եւ ձայնարկեալ ի բացուստ՝ ուստի հաղիւ զնա աչք
 նշմարէին , գոչեաց . Ո՛ւր է նա , ո՛ւր է Վիրգինիա : Իսկ աղախնոյն
 շրջեալ զաչս ի տէր իւր պատանեակ , սկսաւ լալ : Յայնժամ Պօղ
 խեղայեղեալ , յետս անդրէն ի նաւահանգիստ անդր դիմեաց , եւ գի-
 տացեալ զկանխել մտանել Վիրգինեայ ընդ այգն ի նաւ , եւ զնա-
 ւուն առագաստել իսկոյն եւ անտես լինել , դարձաւ այսրէն ի բնա-
 կութէն իւր , եւ անց գնաց առանց խօսելոյ ինչ ընդ ումեք :

Ի բարձուէ կղզոյն նշմարէր Պօղ զնաւ Վիրգինեայ անդր եւս
 քան զտառն փարսախս որպէս կէտ ի ծովու սեւանիշ , եւ հարուստ
 մի ժամ կայր անդ ի գնին , եւ զվաղ իսկ անտեսն լեալ յաչաց՝ դեռ
 եւս կարծէր տեսանել : Իսկ իբրեւ մէջ ընդ ոլորտս ծածկեաց զայն
 ի սպառ , նստէր նա ի վայրի անդ՝ ուր յարակոծեալ ի հողմոց տա-
 տանին անդադար գագաթունք արմաւենեաց եւ թաթամաքեաց , եւ
 սօսաւիւն նոցա եւ խուլ մռնչիւն որպէս երգիոն հնչեալ ի հեռուստ՝
 ազդէ ի սիրտ խորին տխրութիւն :

Անդ գտի զՊօղ , յելից արեւու շրջեալ զհետ նորա . եւ գտի զնա
 զի կայր երկրապիշ՝ յեցեալ գագաթամբ ի մի ի ժայռից , եւ յոյժ
 աշխատ եղէ մինչեւ հաւանեցուցի զնա իջանել առ իւրան : Դարձաւ
 ուր ուրեմն ընդ իս ի տուն , եւ նախկին ազգուհին ի նա , ի տեսա-
 նել զտիկինն Լադուր , եղեւ դառն բողոք զխաբկանացն : Բայց տի-
 կինն պատմեաց մեզ , զի յառաւօտուն պահու ի շնչել հողմոյ եւ ի
 կազմել նաւուն ի չու՝ եկեալ քաղաքապետն Պուրտոնէ սպայիւք
 ոմամբք՝ հանդերձ երիցամբն ի խնդիր Վիրգինեայ եւ զեսպակ ընդ
 իւր ածեալ , ոչ աղերսական բանից դատերն լուեալ , եւ ոչ արտա-
 սուաց իւրոց եւ Մարգարտայ երեսս արարեալ , իւրովքն առ հա-
 սարակ աղաղակելով՝ զի այն էր ամենեցուն մեզ ի բարի , առեալ
 տարեալ էր զնա կիսամեռ : Յայնժամ ողբս առեալ Պօղայ , ասէր .
 Եթէ գէթ տուեալ էր իմ նմա ողջոյն հրաժարական , սփոփէր սիրտ

իմ : Ասէի նմա . Քոյր իմ , եթէ երբեք վշտացուցի զքեզ յորմէհետէ կեամքս ի միասին , մինչչեւ մեկնեալ քո անդարձ՝ ասա ինձ թէ ներես : Ասէի նմա . Ողջամբ երթիշիր , սիրեցեալդ իմ Վիրգինիա , ոչ եւս լիցի ինձ տեսանել զքեզ , կելով կեցցես դու հեռի յինէն գոհ եւ երջանիկ : Եւ ի տեսանել զմայր իւր եւ զտիկինն Լադուր զի լային , ասէ . Մի՛ եւս զիս , զայլ ոք խնդրեցէք առ ի սրբել զարտասուս ձեր : Եւ թողեալ զնոսա ողբովք եւ հեկեկանօք , չրջէր թափառական ընդ վայրս սիրելիս Վիրգինեայ . եւ այժուց նորա եւ ուլից՝ որ զհետ գային բառաչելով , ասէր . Զի՞ խնդրէք յինէն , ոչ եւս տեսանիցէք ընդ իս՝ որ ափով իւրով ջամբէր ձեզ ճարակ : Եւ երթեալ ի Հանգրուանն Վիրգինեայ , ի տեսանել անդ զԹռչունս՝ որ չուրջ թեւածէին , եւ ցնոսա ասէ . Եղով զուք , ոչ եւս ընդ առաջ գնացէք բարեգութ դայեկին ձերում : Եւ տեսեալ զշնիկն Հաւատարիմ՝ որ հոտոտելով գնայր հետազօտ , ասէ հառաչանօք . Ո՛հ , զի ոչ եւս գտցես զնա : Եւ ապա բազմեալ ի ժայռին՝ ուր յերէկն խօսեցեալ էր ընդ նմա , եւ հայեցեալ ընդ ծով՝ ուր էր նաւ նորին անտես լեալ , հեղոյր ուղիս արտասուաց :

Բայց մեք ամենայն ուրեք զհետ նորա չրջեաք , թէ գուցէ ՚ի յոյզս կրիցն յաղէտս ինչ մտաբերեսցէ : Աղաչէին զնա մայր նորա եւ տիկինն Լադուր գողտրիկ գգուանօք , մի՛ ցաւս ի վերայ ցաւոց իւրեանց յաւելուլ յուսահատութեամբն , մինչեւ յաջողեաց Լադուր տիկնոջ փոքր մի սփոփել զնա՝ տալով նմա անուանս զարթուցիչս յուսոյ ի նա , կոչելով զնա որդի իւր եւ փեսայ , եւ զբուստր իւր՝ հարսն նորա . եւ բռնադատեաց զնա մտանել ի տուն , եւ ճաշակել ինչ : Եկն նստաւ ընդ մեզ ի սեղան մերձ ի տեղին Վիրգինեայ . եւ եւ առ իւր զնա համարելով բազմեալ , խօսէր ընդ նմա , եւ մատուցանէր նմա յախորժեղեացն ի ճաշակ . եւ ապա ի զգաստ լինել ցնորիցն սկսանէր լալ : Ի վաղիւ անդր ամփոփեալ որ ինչ Վիրգինեայ ի կիր արկեալն էր , եւ զյետին փունջս ծաղկանց յորինեալս ի նմանէ , եւ զըմպանակն քոքենի՝ որով սովորն էր ըմպել , զայն ամենայն նշխարս սիրելւոյն իւրոյ որպէս պատուականագոյն քան զամենայն զանձս համբուրէր եւ կրէր ի ծոցին : Զի ոչ այնպէս ակն բազմաբունի բուրէ անուշահոտ որպէս յոր ինչ ձեռին սիրելւոյ հրպեալ : Բայց իբրեւ ետես զի ի վըշտաց իւրոց յաւելուին եւ եւս վիշտք մօրն եւ Լադուր տիկնոջ , եւ զի առ ի ընուլ զպէտս ընտանեաց՝ հարկ էր վաստակել , ձեռն էարկ անդրէն օգնականութեամբն Դոմինիկեայ մշակել զպարտէզն :

Ի ՄԱՀ ՏԻԿՆՈՋՆ ԿՈՒԵՆՏԱԼԻՆԱՅ ՊՈՐԿԵԶԻ

ԵՂԵՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

Զուգորդ, հասարակ
Սրժարագին, որպէս խնայ
Թարաւուշ, լէցու

Վիսկոնս, տէրութեան
Սպերասան, տնտես
Խաւով, եւսնոր, էդ

Էր նա ծաղիկ չըքնաղագեղ
Գեղաշխարհիկ լուսոյ նըշոյլ .
Էր նա հրեշտակ՝ յոր բազմաղեղ
Հաճեցան չնորս երկինք զեղուլ :
Այնպէս անբիծն իւր կերպարան
Գեղազարդեալ ի շուք ցածուն ,
Զի զժպրհութիւն ապերասան
Յաղթանարեալ առնէր նըկուն :
Եւ ի չըքնաղ աչաց իւրոց
Այնպէս վըծիտ եւ գեղանի
Ամբիծ սիրոյն հատանէր բոց ,
Որ ի սուրբ խանդ ձգէր զհոգի :
Զիք ի կանայս նըմին զուգորդ ,
Քառից հընգից ամաց անփորձ
Գողով դեռ եւս ինքն օրիորդ ,
Հըղօր ի խրատ է եւ ի գործ :
Այլ ի՞բր ասել այժմիկ կարեմ
Զիա՛րդ համայն է Հոռով ի սուգ ,
Եւ յորպիսի՛ կոծ տըխրագէմ
Հեղուն յաչացն իւր արտասուք :

Սրդ ցուրտ մահուն ծածկէ զչըքնաղ
Հարսինն , աւա՛ղ , ըզկերպարան ,
Որ անարատ վարեաց կենցաղ
Ի սուրբ հըսկմունքս մըշտական :
Այրին անոք եւ անտէրունչ ,

Որ զհետ նորին արտասուելից
Գրնայր մանկամբքն թաթառուչ ,
Յիչէ ալմիկ յոգնաթախիծ՝

Քանի՛ սիրով նա բարեխնամ
Պատըսպարան լինէր նոցին ,
Եւ յաղքատին իւր ի՛բր ի սեամ
Նըպաստք իսկոյն հասանէին :

Որքն եւ զառամ աւասիկ ծեր
Յիչեն ի յողբոս տըխրագին ,
Զի՛արդ ինքեանց նա աղախնէր
Իբր ըզնաժիշտ արծաթագին :

Ես ինքն եղէ ականատես ,
Զի մուրացիկք երամովին
Ծերք եւ տղայք ի՛բր եւ ո՛րպէս
Ըզգագաղաւ խըռնեալ նորին ,

Եւ զսիրելոյ առեալ ըզկոծ ,
Հանգիստ նըմա պաղատէին
Նըւագաւոր ձայնիւ երգոց՝
Աղիողորմ եւ տըխրագին . . .

Ո՛ր օրիորդք եւ նոր հարսունք ,
Կացցէ ի սիրտ ձեր անմոռաց
Քաղցր յիշատակըն միշտ նորուն ,
Եւ ուսարուք լինել զըթած :

Արհամարհեալ ըզվեհազուն
Ազգատոհմին շուք հայրենի ,
Զորոյ կըրէրն յինքեան զարիւն ,
Իւ պանծան վէպք Ալբիոնի :

Ի դիւրութեանց շուրջ առեալ պար
Եւ ի գանձուց բազմամըթեր ,
Որ են վիսկոտ մոռացման մայր ,
Զայլոց ի յուշ զաղէտս ածէր :

Եւ յամայի ի սեամս յաւէտ
Անարգ հիւղից յաճախելով ,
Ուր չըքաւորն ի բազմաղէտ
Հեծէ ի վիշտս , հիւծի ի սով :

Հնարէր զպարգեւս իւր բարերար
Ծածկել ի վայրս անդ խաւարչուտ ,

Խոնարհութեամբ իւրով ճարտար ,
Կենցաղական գովից անփոյթ :

Ո՛վ երջանիկ դու ոչ մեռար ,
Կեաս ի բնաւից դու ի սըրտի .
Դու ի յերկնից կեաս ի կամար
Երանաւէտ եւ լուսարփի :

Հ. Անտոն Պոնժիլիոյ

(Թարգմ. Հ. Ե. Հիւրմիւզ)

ՆԱՄԱԿՆ ՎԻՐԳԻՆԵԱՅ

Վարժեալ , Լուրդեղն
Հեծելութիւն , Յէ հեռու

Հրամուկ , (Գրեւոր Եւսեյ)
Զանձախարիթ (աժ.) , Դուր Լուրդեղն

Սիրելի եւ անձկալի մայրիկ .

Գիրս յոգունս գրեցի քեզ իմով իսկ ձեռամբ . այլ չեւ եւս ընկալեալ ի քէն պատասխանի , կասկածեմ զի չիցեն հասեալ առ քեզ . բայց սա յուսամ զի հասցէ , ի կիր արկեալ իմ զամենայն զգուշութիւն առ ի տալ քեզ զորոյս զինէն եւ ընդունել զքոյսդ : Բազում արտասուս հեղի յօրէ մեկնելոյ իմոյ ի ձէնջ , որ ընդ այլոց աղէտս եւեթ սովորեալն էի արտասուել : Հօրաքոյր մեր ի հասանել իմում այսր զարմացաւ յոյժ . քննեալ եւ տեսեալ զի անգէտ եմ դպրութեան . եհարց ցիս թէ զի՞նչ ապա ի մանկութենէ հետէ ուսեալ իցեմ : Եւ ի պատասխանել իմում՝ զառնին իրաց յանձանձանս եւ հպատակել մօր , յաւել զի զգաստարակութիւն աղախնոյ ընկալեալ իցեմ : Ի վաղիւ անդր եզ զիս ի վարժ ի կուսաստանի ուրեք մերձ ի Բարիզ , յորում ամենայն ազգի ազգի վարժից են ուսուցիչք , եւ ընդ այլ վարժեարս՝ ուսուցանեն ինձ զպատմութիւն , զաշխարհագրութիւն , զքերականութիւն , զչափական գիտութիւնս եւս եւ զհեծելութիւն . այլ այս ամենայն սակաւ ինչ օգնեսցեն ինձ , առ ի չգոյ՛է յիս բաւականութեան . ճանաչեմ զտկարութիւն մտաց իմոց , որպէս եւ վարժապետքս ինձ տան ի միտ առնուլ : Հանդերձ այսու

ամենայնիւ հօրաքոյր մեր ոչ դադարէ ի խնամոց . հանդերձանի նոր ըստ եղանակս տարւոյ պարզեւէ ինձ . կացոյց ինձ ի սպաս նաժիշտս երկու, որ հանգոյն տիկնայց զգեցեալ են . եւ մեծարանաց անուամբ տայ կոչել զիս կոմսուհի, այլ երարձ յինէն զմականուն իմ Լազուր՝ որ սիրելին է ինձ որպէս եւ քեզ վասն վշտացն կրելոց ի հօրէ իմմէ առ ի պսակելոյ ընդ քեզ, որպէս պատմէիրն . . . :

Ի մեծութեան կեամ, այլ չեմ դանկի եւս միով տէր . զի հետեւանքս չարեաց կասկածեն անտի . հանդերձից իսկ իմոց իշխեն նաժիշտք իմ, եւ յափշտակեն յիրերաց չեւ իմ թողեալ զայնոսիկ ի բաց . չքաւորագոյն ի ճոխութեան աստ գտանիմ քան առ քեւ, զի չունիմ ինչ՝ զոր թէ տալ ումեք կարիցեմ : Եւ տեսեալ իմ զի գիտութիւնք բարձունք՝ զորս ուսանիմս՝ չօգնեն ինձ առ ի բարեբարել ումեք, յասեղն իմ դարձեալ եղէ ապաստան՝ յոր ըստ բախտի վարժեալ գտանիմ ի քէն . եւ ահա յղեմ գուրպայս բազումս ի ձեռագործաց իմոց քեզ եւ կնքամօր իմում Մարգարտայ . գդակ ցայգանոց՝ Դոմինիկեայ, եւ մի ի կարմիր թաշկինակաց իմոց՝ Մարեմայ : Յաւելում ի ծրար անդր կորիզս մրգաց՝ ի նախաճաշից իմոց պահեալ, եւ հատս ազգի ազգի ծառոց՝ ի ժամ զքօսանաց իմոց ի պարտիզի աստ վանացս քաղեալ : Յաւելում եւ սերմանս ծաղկանց, մանուշակ, մարգարտիկ, հրանունկ եւ այրեծաղիկ, ի դաշտաց ժողովեալ . զի յարօտս աստ ծաղկունք գեղեցիկք քան ի մերսն գտանին, անտեսք լեալ : Ոչինչ երկրայիմ զի ծրարս այս հաճոյ եւս թուեսցի քեզ եւ կնքամօր իմում քան զպարկն զրամոց, բաժանման մերոյ ի միմեանց եւ իմոցս արտասուաց առիթ : Ուրախ եղէց յոյժ ի վայելել ձեր յաւուր միում ի տեսիլ խնձորենեաց աճելոց ընդ պանանիս, եւ ոստոց կաղնեաց խառնելոց ընդ քոքենիս . թուեսցի քեզ յայնժամ կալ ի Նորմանտիա, զոր յոյժն սիրես : Պատուիրեցեր ինձ գրել առ քեզ զխնդութիւնս իմ եւ զվիշտս . յորմէ հետէ մեկնեալն եմ ի ձէնջ, չեղեւ ինձ երբեք խնդալ . իսկ ի վիշտս իմ սփոփիմ, ածեալ զմտաւ զի ուր կամս՝ կամօքն Աստուծոյ եւ հրամանաւ քով կամ : Այլ դառնագոյն այն է, զի ոչ ոք ինձ աստ յիշէ զքեզ, եւ ոչ ընդ ումեք լինի խօսել ինձ զքէն . աղախնայք իմ, զի մի՛ ասացից հօրաքեռն մերոյ՝ որում աղախնեն քան ինձ, ի խօսել իմում զիրաց՝ որ առաւել սիրելի են ինձ, ասեն . Յուշ լիցի օրիորդիք՝ զի ի Գաղղիա կաս, պարտ է քեզ զաշխարհս վայրենիս ի մոռացօնս արկանել : Այլ ինձ լիցի իսկ մոռանալ զանձն քան զերկիր՝ ուր ծնեալս եմ, եւ ուր դուքդ կայք . երկիր վայրենի

այս է ինձ՝ ուր կեամս անտէրունչ, եւ չունիմ զոք՝ որում կարացից յայտնել զսէրն, որով սիրեմս զքեզ եւ սիրեցից մինչեւ ցմահ :

Մայր իմ սիրելի եւ անձկալի

Հնազանդ եւ կաթոգիկն դուստր քո

ՎԻՐԳԻՆԻԱ ԼՍԴՈՒՐ

Յանձն առնեմ բարեգութ մօրդ իմում զՄարիամ եւ զԴոմինիկ, որ այնչափ խնամ կալան ինձ ի մանկութենէ . գգուեսջիր յինէն զչնիկն Հաւատարիմ, որ եգիտն զիս յանտառի :

Զարմացեալ կարկեալ կայր Պօղ, զի Վիրգինեայ յիշատակեալ զամենեւին մինչեւ զչնիկն եւս, եւ չասէր ինչ տակաւին զինքենէ . բայց սովորութիւն է կանանց զսիրեալագոյն իմաստս թողուլ ի վերջ երկարագունից իսկ թղթոց : Վիրգինիա յաւելոյր յետ գրութեան՝ յանձնել առաւելապէս ի խնամս Պօղայ զսերմանս մանուշակի եւ զայրեծաղիկն, տայր նմա տեղեկութիւնս զերկաքանչիւրոցն, ցուցանէր զվայրս զիպողս սերմանցն արկանելոյ, եւ ասէր . Մանուշակն է ծաղիկ փոքրիկ ի գոյն ձանձախարիթ, սիրէ ծածկել մացառաղօղ, այլ բուրումն անուշահոտ յայտնէ զնա փութով : Եւ ասէր սերմանել զայն յեզր աղբերն, առ արմին քոքենույ իւրոյ, եւ ապա յաւելոյր : Այրեծաղիկն գեղեցիկ է, եւ ի թուխ կարմիր սպիտականիչ՝ գոգցես զսուգ զգեցեալ, վասն որոյ եւ այրոյ ծաղիկ անուանի . սիրէ նա զքարուտ եւ զհողմակոծ վայր : Եւ ասէր սերմանել զայն ի քարաժայռ բլրոյն՝ ուր ի վերջնումն գիշերի խօսեալն էր ընդ նմա, եւ աղաչէր՝ առ սէր իւր զքարաժայռն զայն կոչել Վէմ հրաժեշտի : Եւ սերմանքն էին ամփոփեալ ի քսակ հիւսկէն անպաճոյճ, այլ կալաւ զայն Պօղ որպէս գանձ անգին՝ ի տեսանելն զնովաւ զսկզբնատառս անուան իւրոյ եւ զօրիորդին Պ. եւ Վ. խառն ընդ միմեանս հիւսեալ հերովք, զորս ի գեղոյն ծանեալ՝ զի էին ի վարսից Վիրգինեայ : Ի լուր գրելոց առաքինի եւ բարեգործ օրիորդին ամենայն ընտանիք նորա յարտասուս չարժեցան . եւ զբրեաց մայր նորա յանուն ամենեցուն պատասխանի, առնել որպէս եւ հաճոյ թուի նմա, կալ անդ կամ դառնալ, եւ ասէր՝ զկարեւոր մասն բարեկենդանութեան իւրեանց կորուսեալ ամենեցուն ի մեկնել նորա, եւ զի ինքն առաւել քան զամենեւին տառապէր անմխիթար :

ՀՈՎԻՒՅԻ ԵՒ ՀՈՎՈՒՈՒՅԻ

Քիւ, (—ւ—)
Յոյր, քեր
Ոլորտայտոյս, Լէր Կոյր—ւ
Ի հեռ, Կերեւ
Խանձ, Կոյ, Կոյ
Անկանել արտի, Կերտ Կոյրեւ
Անջանել իստեմէ, Կերտ Կոյրեւ

Յանկւնձ, Կերտ Կոյր
Թիւմ, Կերտ Կոյր Կերտ Կոյր
Օցեւ, Կոյր Կոյր Կերտ
Յոլով, Կոյր
Բուծանել, Կոյր
Փոքրել, Կոյր, Կոյր Կոյրեւ,
Կոյր, Կոյր Կերտ Կոյր. (Կերտ)

ՀՈՎՈՒՈՒՅԻՆ

Թող զերամակդ, հովիւ բարի,
Ի դալարւոյ աղբի ի վայրի,
Եւ ընդ քրտաւ եկ ընդ վիմիս
Հանգիր վայրիկ մի աստ առ իս :
Ձի ձմեռն էանց, անձրեւք անցին :
Ծաղիկք յարտաւ մեր փրթթին :
Ձաշն ի յոստոց շուրջանակի
Հընչէ ի յունկն իմ տատարակի :
Անուշահոտ ծաղիկն աղբիք,
Գեղեցկագոյն ամս է այժմիկ :
Ե'կ, զի ոչ ինչ է ինձ հաճոյ,
Եղբորորդեակ իմ, առանց քո :

ՀՈՎԻՒՅԻ

Ինձ, քոյր իմ հարսն, յոյժ տըխրական
Ձըքնաղագեղդ է տեսարան,
Ձեւ զկորուսեալն իմ ոչխարակ
Ի մերս այսրէն անեալ ի բակ :
Բուծի ըզնա ի կաթն առատ
Եւ ի ստեղծ այն ինչ անջատ
Արածէի զնա ընդ օդիս
Պարարտարոտ ի դալարիս,
Եւ առ վըճիտ վըտակս ի յունկ

Ածէի զնա խաչանցս ընդ խուճի :
Եւ ընդ արօտն յորժամ գիշեր
Ըզգըտագին ըստուերսն անէր,
Առ ի գայլոց զերծ ի փարախ
Ըզնա ի ներքս առնուի նախ :
Ո՞ր արդ յարօտն անցէ ըզքեղ,
Ո՞ր ի վըտակ ոչխարդ իմ հեղ,
Արդ անտերունչ լեռնն ըզ լեռնայն
Թածեալ շըրջիս թափառական,
Ըզհետ հովուիդ բառաչելով,
Մայրից լերանց արկեալ գորով :

ՀՈՎՈՒՈՒՅԻՆ

Մի՛ ընդ կորուստ անկցի միոյդ
Սիրտ քո, հովիւըդ բարեգուծ :
Ի ծաղկաւէտ աստ ի յարօտ
Քեզ բաղմերամ թափառի հօտ,
Եւ երկուորեակ գառինք ի ծուծ
Սպառնն ըզյոյր ըստինս այժուց :
Փարթամք ի կաթն եմք ձիւնեղէն,
Եւ ի կողոյ ձոխք ի պարէն :
Իսկ յորժամ հունձք հասցին կըրկին,
Մեզ խաչն յոլով անդրէն երկին
Փոխան միոյս տացէ այժմիկ՝
Որ ի հօտէդ կորեալ այժմիկ :

ՀՈՎԻՒՅԻ

Աւա՞ր արդեօք ժանեաց գայլուն
Անկաւ ոչխարն իմ ձեռասուն,
Ում տօթակէզ եւ ցըրտարեկ
Հըսկէի զցայգ եւ ըզցերեկ :
Ո՞չ իսկ յիշես, յորժամ գետոյդ
Յորդեալ ալիքն ոլորտապտոյտ՝
Գոմոյն ի հետ ըզհօտ խաչին
Խեռ յորձանքըն վարէին,
Ո՞րպէս ըզգառնըն կաթնաբոյժ
Սատակմանէն ի ջրահեղձոյց

Ածի ի ծայր անդր ի բլրոյս՝
Բարձեալ ըզքաղցըր բեռն ի յուս :

ՀՈՎՈՒՈՒՀԻՆ

Զիա՞րդ կարեմ մոռանալ զայն .
Քեզ յոյժ ամիկն էր սիրական :
Նըմա ի գեղմն իւր գեղանի
Ածեր ըզգրոչմըն ծիրանի ,
Եւ ստէպ տայիր ինձ զանամենակն
Առ ի զնորայն փոքրել գիտակ .
Զըքնաղ ի շուրթն անդր ի սանտեր
Սպիտակ կարմիր ասրըն խառնէր :
Ո՛հ , ոչխարակն ընդէ՞ր կորեալ . . .
Այլ դու սփոփեաց յուսով բարեալ :
Աստ , ուր ուռեաց ոստք խիտ առ խիտ
Կախին ըզջուրբս ականակիտ ,
Բազմեալ բլրոյս դու ի ստորոտ ,
Երգեա ի նուրբ քոյին ծըղօտ .
Ծանօթ ձայնիդ թերեւս ի լուր
Դարձցի ոչխարն առ հովիւ իւր :

ՀՈՎԻՒՆ

Յանկա՛րծ գտանել եթէ ինձ գոյր
Ըզքեղ , ոչխարդ իմ ձիւնաթոյր ,
Զըւարթ ըզքէն յօրինեալ տօն ,
Զքեզ Անմահին տայի ի ձօն :
Դու քաղցրագոյն հովուիդ ես քուսմ ,
Քան քեզ արօտ եւ մեղուաց թիւսմ .
Թողեալ ըզհօտն իմ , վըշտակիր
Շըրջիմ ըզհետ քո ի խընդիր :

ՀՈՎՈՒՈՒՀԻՆ

Ահա զպատկեր նորին վըճիտ
Հայիմ ի խորս ալեաց լըճիդ .
Ահա բըլրոյդ նա բարձր ի սեպ
Կացեալ ի վայր ակնարկէ ստէպ .

Հայեաց ի վեր , ուրախ լեր արդ ,
Հովիւըդ քաջ , գըտեր զոչխարդ :

ՀՈՎԻՒՆ

Մեծ է ինձ յոյժ , եթէ ստուգիւ
Ինձ անձկալին այն ծագէ տիւ ,
Յորում տացի զըգուել դարձեալ
Ինձ զոչխարակն իմ կորուսեալ :
Ո՛հ հարսնուհիդ բարեաց գուշակ ,
Կեցցես յանկէտ դու պարունակ .
Դու հովուունեաց ի մէջ հարսանց
Գոս այնքանիցըս գերազանց ,
Որչափ դոհար վարդ կարմրերփեան
Քան ըզծաղիկըս դաշտական ,
Եւ քան զամուլ փայտս անտառի
Որքան շըքեղ է խընձորի :
Յըղեա՛ հրաւէր շուրջ առ դրացիս ,
Գայցեն ուրախ լինել ընդ իս ,
Զօրհներգութեան առեալ նըւագ ,
Զի գտի զօցտեալն իմ ոչխարակ :
Բարձեալ ի յուս ածից յօժար
Ի Տէրունին զայն ի տաճար .
Կեցցէ Հաստչին ձօնեալ ի նուէր
Անդ անկորուստ ոչխարակ մեր :

Հ. Ե. Հիւրմուգեան

Ուղեւորել է ինձ , որդեակ իմ , ի ճան :
 Կեցի յերկար , յերկարագոյն զիմ կենցաղ
 Յօրինեցին ամբ երջանիկք եւ խաղաղ :
 Որդի եւ հարսն ինձ ըստ սրբտի եւ թոռնեակ
 ետուն երկինք , ծածկեն զարօտս իմ անդեայք .
 Անիորձ ցաւոց կեցեալ ի հիւղս յայս նրսեմ ,
 Յօժար ըզյամբ օրհաս մահուս ողջունեմ :
 Լեր դու , որդեակ , հաստչին քու՜մ փոյթ ի պաշտօն ,
 Վաստակասէր իբր ըզմեղու եւ գործօն .
 Մի՛ զհայրենի թողուր կենցաղդ եւ ըզբաշտ ,
 Երկինք յաւերժ լիցին այսպէս ընդ քեզ հաշտ :
 Ի հանգըրուանս յայս եւ յանձուկ ցանկապատ
 Յաշխարհածուփ ալեաց կեցի ես ազատ :
 Աստ ընկալայ եւ աւանդեմ շունչ զիմ աստ ,
 Աստի յարեայց յերկնահրաւէր փողոյն ազդ :
 Եկ արդ , որդեակ , զարտեւանունս իմ կափո՛ւ .
 Ողջամբ մընա , զաճիւնն իմ աստ տո՛ւր հողոյ :

ՈՐԴԻՆ

Ըզքեզ լերինք ինձ ողբակիցք եւ անտառք ,
 Ըզքեզ լացցեն ընդ իս խաչինք եւ արջառք .
 Վիմակառոյց քեզ կանգնեցից աստ շիրիմ ,
 Եւ մի եղծցէ զայն ժամանակն ոխերիմ .
 Տըխուր զնովաւ արկցեն նոճիք հովանի՝
 Քոց վերնաճեմ ըզձիցդ ի տիպ գեղանի :
 Եւ ցորչափ խաչն արածեսցի ընդ արօտ ,
 Եւ ընդ հովիտ բուրէ շուշան քաղցրահոտ ,
 Մեղուք ի թիւմ , ճըպուունք ի ցօղ պարարին ,
 Դու յիշեսցիս միշտ առ թոռունքս քոյին :

Հ. Ե. Հիւսիսեղեմ

ՇՈՎԱՍՏՈՅՆ ԿՈՐՈՒՍՏ ՎԻՐԳԻՆԵԱՅ

Կ

ուսակ, Կաթիլ, Գլխիկ
 Պղնձաւորք, Բաց պղնձի Գոյն
 Մալիկ, Զուլայն Բաւան մը
 Հողամալ, (Գործ պալատ)
 Կարկաչել, Բաւան Գոյն հանել
 Տախապարեալ, Գործ Բաւան
 Մալուխ պալատ, (Հաւալ)
 Խուժել, Բաւան, Զործել

Մոս, Զբաւան, Եւել
 Խուք, Զաւան Խուք Զաւան
 Քերել, Զաւան Զաւան Եւել
 Տեղ, Կաթիլ (Կաթիլատ)
 Կոկոնեալ, Վերաւորեալ
 Կոնակ, Խուք ալի
 Նախանջել, Եւ Եւել
 Կալկալիլ, Կաթիլատ

Եւ արդարեւ ամենայն ինչ մօտալուտ մարկի էր գուժկան . ամպը
 զկուտակօք երկնից մթինք ի ծոցի՝ ի մռայլ անարկու , եւ յեզերսն
 պղծնձաշորթք . ծաղրիկք եւ հողամալք եւ երամք ազգի ազգի
 հաւուց ծովայնոց ընդ խաւարտչին օդս կարկաչելով , թռուցեալ
 շուրջանակի յամենայն կողմանց ի կղզի այսր զիմէին ապաստանել :
 Եւ զինն ժամաւ առաւօտուն հնչէին ի ծովէ ձայնք անաղինք որ-
 պէս հեղեղաց խառն ընդ որոտընդոտ ամպրոպս հոսելոց ի լերանց
 բարձանց . յայնժամ գոչեցին ամենեքեան՝ թէ անա մրրիկ : Եւ մրրիկ
 անեղ փարատեաց իսկոյն զմէքն՝ որ զԱմպր հանդերձ կրճիւն պա-
 րածածկէր , եւ նաւն բազմութեամբ նաւորդաց եկն յերեւան . կայմք
 եւ թեւք առաքաստից տախտապարեալ , եւ գրօշակն խոնարհեալ ,
 քառեակ մալխօք յառաջակողմն կուսէ , եւ միւսով յետկուսէ պա-
 րաւանդեալ : Եւ կայր նա ընդ Ամպր եւ ընդ ցամաք խորիսխ արկ-
 եալ յայսկոյս ժայռից՝ որ զկղզեաւս կան շրջապատ , եւ մտեալ
 անդր ընդ խրամատ ընդ որ ուրուք ի նաւաց յառաջ քան զնա չէր
 երբեք անցեալ : Առաջ նորա կայր դէպ ուղիղ ընդդէմ ալեաց՝ որ ի
 խորոց ծովուն զիմէին անդր , եւ ի խուժել նոցին ի կիրճ անդր՝ ամ-
 բառնայր վեր ի վեր , եւ ողնափայտն ողջոյն ընդ օդս երեւէր . իսկ
 խելք նաւուն յալիս անդր յայնժամ ընկղմեալ վայր ի վայր՝ ծնօ-
 տիւքն չափ կորնչէր յաչաց իբր ի սպառ խորասուզեալ : Այսպէս
 հողմոյն եւ ալեաց յերկիր գնա մղելով , ոչ դառնալ յետս կարէր
 ուստի եկեալն էր , եւ ոչ խղեալ զպարանս՝ յաւազուտ անդր խրել ,
 ուստի գնա խորք եւ խուժք անջրպետէին : Որք ի ծովեզր այսր
 գային խորտակել ալիք , անդր եւս մինչեւ ի խորչս ներքինս մըրմ-

ռելով զիմեալ՝ արկանէին զխիճս ի բաց ցյիսուն ոտնաչափ , եւ յընկերակն անդրէն՝ թողուին ցամաք զյատակ ծովուն ցմեծ հեռաստան , թաւալեալ զքարինս ի միասին ի կերկերաձայն մռնչիւն անեղ , Լեռնանայր ծովն հողմուռոյց , եւ կիրճն ողջոյն որ ընդ Ամպր եւ ընդ ծովեզր կղզւոյս , համակ սպիտակ ի փրփուր , կոհակս ուրեք ուրեք ի խոր թխատիպս ամէր ի տեսիլ , եւ հողմ զփրփուրսն , որ ի խորշս անդ զիզանային ցլեց ոտնաչափ , քերեալ զնոքօք՝ առնոյր տանէր ընդ զառ ի վեր ափանց ծովուն անդր քան զփարսախս եւ կէս 'ի բաց , եւ տեղ սպիտակ ի ցայտից նոցին հասանէր հողմավար մինչեւ ի ստորոտս լերանց շուրջանակի , որպէս ձիւնաբերք ամբարձեալ 'ի ծով : Ամենայն ինչ ի ծիրս երկնից սպառնայր մրրիկ երկարատեւ . ծով ընդ երկինս խառնեալ . ամպք անարկուք անդադար ի վեր երեւէին , կէսք արագաթռիչք հանգոյն թռչնոց սլացեալ զմեօք , այլք զօրէն ժայռից կայկայեալ : Ոչ եւս երկնից կապուտակ ուրեք մասն ինչ երեւէր , ի լոյս լրթագոյն եւ թխատեսիլ երեւեալ աղօտ էիցս ընդ երկիր ընդ ծով եւ ընդ օդս :

Արկածքն , յորմէ խիթայաք , պատահեցին . ի սաստկակոծ բաղխմանէ ալեաց՝ առաջակողման նաւուն խղեցան պարանք , եւ միովն եւեթ յետկուսէ կալեալ՝ հարաւ ընդ ժայռս հեռի ի ցամաքէ իբր վաթսուն գրկաչափ : Յայնժամ գոյժ բարձաք ամենեքին , եւ Պօղ ի ծով անդր զիմէր . այլ բուռն հարեալ իմ զնմանէ , ասեմ . Կամիցիս , որդեակ , զնալ ի կորուստ : Իսկ ինքն գոչէր . Թո՛ղ երթայց օգնել նմա կամ մեռանել : Եւ զի խելայեղէր առ յուսահատութեան , Դոմինիկ եւ ես պարան երկայն զգօտուոյ նորին խորհեցաք կապել , եւ կալեալ զծայրէն՝ թողաք նմա զնալ ընդ ալիս . եւ երթայր նա մերթ ի լող , եւ մերթ ընդ ժայռս քաջալերեալ երբեք երբեք մատչել ի նաւ անդր : Քանզի ծով ի սաստիկ մրրկի անդ՝ էր զի նահանջեալ թողոյր զնաւն գրեթէ ի ցամաքի , մինչեւ մարթեւ հետեւակել շուրջ զնովաւ , եւ էր զի անդրէն զայրագին եւս զարձ արարեալ՝ ծածկէր զայն լեռնաձեւ ալեօք , եւ զառաջակողմն նորին յօդս ամբառնայր . եւ զհէք պատանին քաջ ի բաց յետս ի ծովեզր անդր ընկնոյր կիսահեղձոյց , արիւնաթաթաւ ոտիւք եւ լանջիւք կոշկոճելովք : Այլ այն ինչ ոգի առեալ , զիմէր նա անդրէն արիագոյնս 'ի նաւ անդր որ սկսանէրն փեռեկել յահագին ալեկոծմանէն : Յայնժամ նաւորագն յուսահատեալ ի կենաց՝ ընկեցին զանձինս ի ծով , որ ի կայմս , որ ի տախտակս , որ ի կարասի , եւ որ ի տակառս բուռն հարեալ : Անդ էր տեսանել աղէտս արժանի անսպառ մորմո-

քանայ . օրիորդ մատաղ ի խելս նաւին բազկատարած առ տարփալին իւր՝ որ ոգւով չափ ճգնէրն հասանել նմա յօգնականութիւն , զի յարիւթեանէ անտի նորա ծանեաւ զնա Վիրգինիա : Ի տեսիլ սիրելի օրիորդին , որ յահագին վտանգի սնդ կայր , վիշտ եւ յուսահատութիւն զսիրտս մեր կեղեքէին . Իսկ ինքն վեհ եւ անվեհեր զիմօք նշանացի առնէր մեզ ձեռամբ , իբր ողջունելով ի հրաժեշտ անդարձ նաւորագն առնասարակ խուժեալ ի ծով , մի եւ եթ ի նոցանէ կայր դեռ եւս ի նաւին . որոյ մատուցեալ պատկառանք առ օրիորդն , եւ խոնարհեալ առ ոտս նորա , տեսանէաք զի հնարէր ի բաց առնուլ ի նմանէ զհանդերձան . այլ նորա մերժեալ սաստիկ զայրն , շըրջէր զաչս իւր ի բաց : Իսկ որք ի զնին արկածիցն կային , զաղաղակ բարձին . Ապրեցո զգա , մի՛ թողուր Եւ ահա լեռնաձեւ կոհակ հաագին զիմեալ ընդ Ամպր եւ ընդ ծովեզր , գայր մրմռեալ 'ի նաւ անդր , եւ լրթագոյն ի կողս , փրփրադէզ ի գագաթն , սպառնայր կլանել զնա : Յորմէ զահի հարեալ առնն , ընկէց զինքն 'ի ծով . Իսկ Վիրգինիա ի տեսիլ անհրաժեշտ մահուն՝ աջովն զհանդերձան ամփոփեալ , ահեակ զսրտիւն , եւ զաչս ամբիծս ի վեր ամբարձեալ , թուէր մի ի զուարթնոց , 'ի թռիչս ահա ընդ երկինս պատրաստեալ :

Օր աղիողորմ , աւա՛ղ , կորեաւ ամենայն ինչ անդնդասոյց :

25

ԴԱՇՏԻԿԵ ՅԱՒԱՐ

ԵՂԵՐՔ ՄՇԱԿԻ

Դեկտար , աստ-աշտիւն
Յուրթի , պուլսէր
Փորձ (աժ) , քարձառ
Կոնչել , յայն հոնել
Պսնանգ , պարթի հէժ (հալել)
Տաւսաթաղ , (տաւսաթա)
Թաղկիլ , Խորանալ , Խորթանալ
Բուճն , հալալալ
Կիւլ , ծաւ
Երիզուս , Էրիւս-աշտի Խորանալ
Անաուս , զգալ , զգալ
Հանել (սերմ) , (սերմ) ցանել

Խաւարս , Էրեղեւ , Բաւար
Քանցել , Էրեղեւ , Էրեւ
Փապ , Խաւար , Էրեւ
Հոս , Խաւար , Էրեւ
Առ եւ պապու , Խաւար
Յելից մարգէ , Էրեւ-Էրեւ Էրեւ
Դար , հալալ Էրեւ
Վանգ , յայն , Էրեւ-Էրեւ
Դարաւս , Խաւար
Տաւսաթաղ Էրեւ , Էրեւ-Էրեւ Էրեւ
Կող , Էրեւ , Էրեւ

Երկիր էր այն ըստ հարաւոյ
Մարգագետին յուռթի անդոյ ,
Այլ ամայի եւ անտէրունչ՝
Ճրպտանց եւեթ հընչէր մըրմունջ :
Զըքնադագեղ տեսեալ դայս դաշտ
Արդ , հայր , ասեմ , երկինք են հաշտ .
Հար ի գետին ըզքոյին ցուպ ,
Քեզ ծերունւոյդ հանգիստ է հուպ .
Թէ այս է գեղ վայրիս բնատուր ,
Զինչ մշակի տայցէ տրիտուր :
Աստ ծերունին զցուպըն կառոյց ,
Շուրջ ըզվայրօքն աչքս դարձոյց ,
Սիրեաց ըզգիրան եւ զիմ ըզխրատ ,
Ել ժըպիտ քաղցր ընդ իւր ճակատ :
Ո՛վ հայր — դիմեմ եւ տամ համբոյր —
Դու ինձ խրատառ նիստ աստ անդոյր .
Քեզ տաղաւար հարից հեշտեաւ ,
Հանգչել ընդ քաղցր իւր հովանեաւ .
Այգուն ալգուն իմ աղեղամբ
Յորսոց վայրի բերից քեզ ջամբ .
Արեաց տեղւոյս կարկաջ անոյշ
Քան դից նեկտար տացեն քեզ ոյժ :
— Քաջ է , ասէ , որդեակ սիրուն ,
Ի սոյն վայրի լիցի մեզ տուն :
Տեղիս չըքնաղ պարարտարօտ ,
Այլ մըշակի ձեռին կարօտ :
Թէ ժիր լիցիս ի ջան բարւօք ,
Մըշակեսցուք լինել ատոք :
Արդ օ՛ն արա դու ձեռն ի գործ ,
Ես իմաստից խորհուրդ տամ փորձ :
Ի գործ անկաք ի վայրն ամփոփ ,
Կըռնչեցին արօրք ընդ խոփ .
Ակօս ակօս հողն արգաւանդ
Զիւրըն բերրի բանայր արգանդ :
Բոլորածիր ամբախիտ ցանդ
Ածեալ ըզմեօք նիգ եւ պահանդ ,
Գունեան ծաղկանց եւ ցորենոյ

Սերմանո ի փոխ տըւաք անդոյ .
Եւ տաշտաթաղ տընկոց ուղէշ
Անուշահոտ ի միրգ ու ի խէժ :
Այգիք ի բլուրս եւ ի մարմանդ
Եւ տապախառն ի դարաւանդ .
Ազգ բանջարոց պէս պէս պարարտ
Անտառախիտ ի հազար արտ
Եւ բաշխեցաք յածուս ածուս
Զականակիտ ծորեալ առուս .
Ըմպէր երկիրըն ծարաւուտ ,
Թաղկէր զիւրեւ տընկոց թաւուտ :
Ո՛վ արօտիս արգաւանդ բունձ ,
Զիա՛րդ ատոք ընծայէ հունձ .
Երփնիւ ծաղկանց դաշտ եւ հովիտ
Վէտ վէտ չողայ ծիծաղախիտ .
Աղբերականց պարզեալ խոխոջ
Գոչէ՛նդ ծործոր լերանց խոռոչ .
Հեզիկ ի մարգ՝ սողոսկ ընդ դար՝
Հազիւ կըքեն ըզգեղ դալար :
Պարզ եւ յըստակ օդք քաղցրասիք
Բուրեն վարդից հոտ անուշիկ :
Այլ թանձրաթուփ արդեանց ել բուխ
Հինգերորդի ամին ի գլուխ .
Ծաղիկք զիւրեանց ետուն ըզհոտ ,
Փըթթեալ թերթից հիւսեալ նարօտ .
Ատոք հընձոց ոսկեթեւ քիստ
Ծով ծածանէր ի գեփիւռ խիստ .
Դիրգ կաթնարուս ունդ եւ խաւարտ
Զօրէն մայրեաց յառնէր հըպարտ .
Ծաղկապըսակ ծառք պըտղաւէտ
Կայթըս տային միմեանց ի հետ .
Փափկիկ կողերք կըքեալ յառէջ
Յաճառուտ բուն խնդրէին խէչ :
Սակայն աւա՛ղ , զի բիւր աղէտ
Ի գլուխըս մեր անկաւ ըզհետ :
Ողկոյզ կախեալ խիտ փունջ ի փունջ
Յակինթ փայլէր օդոցն ի շունչ :

2. Մ. Կ. ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ

Յամբի ի կեանս, **Բեռն-է Բեռնէն Էն Էն Էն** | **Կնեայ , Բեռն-է Բեռնէն**
Պակասել (ի կեանաց), Բեռնէն Էն Էն Էն | **Պերճանք , Էն Էն Էն**

Վճարեցաւ Պօղ ի կենաց յետ երկամեսայ աւուրց մեռանելոյ սիրեցելոյն , կարգաւով անդադար զանուն նորա . եւ Մարգարտայ մօր նորա հասանէր վախճան ութ աւուրքք յետոյ քան զմահ որդւոյն , եւ մեռանէր ափսու զուարթութեամբ՝ որ առաքինութեան է պահեալ , տալով Լադուր տիկնոջ ողջոյն հրաժարական գողտրիկ եւ աղերս բանիւք ի յոյս քաղցր եւ յաւերժ միւսանգամ ընդ միմեանս տեսութեան , եւ ասէր . Գեր ի վերոյ ամենայն բարեաց է մահ եւ ցանկալի . զի եթէ պատուհաս իցեն կեանք , ցանկալի դադարունն նորին . իսկ եթէ փորձութիւն , ցանկալի դարձեալ՝ զի իցէ սուղ : Դոմինիկ եւ Մարիամ ոչ եւս զօրէին սպասաւորել եւ պետութիւնն ինքնին խնամ կալաւ զնոցանէ . այլ ոչ յամեցին եւ նոքա ի կեանս յետ մեռանելոյ տիկնայցն իւրեանց : Շնիկն եւս Հաւատարիմ , ոչինչ յետոյ քան զմահ տեսն իւրոյ , պակասէր՝ հաշեալ առ վշտին հէք անասնեակն : Բայց Լադուր տիկին անպատմելի արիւթեամբ ժուժկալէր դառն աղետիցն , եւ զՊօղ եւ զՄարգարիտ ցիտին շունչ քաջալերէր՝ որպէս թէ զնոցայն եւ եթ յանձին բերելով զվիշտս : Յայնժամ ածի զնա ի բնակութիւն իմ , եւ ոչ եւս տեսանելով զնոսս , հանապազ զնոցանէ խօսէր ընդ իս որպէս զսիրելեաց առ մեզ բնակելոց : Այլ ոչինչ աւելի քան զամսօրեայ աւուրս եկաց նա յետ մահու նոցին . . . :

Եւ թաղեցաւ Պօղ մերձ ի շամբուան առ Վիրգիլինայ, եւ առ նոքօք մարք նոցա գորովագութք եւ ծառայք տիրասէրք: Զան- փառունակ գերեզմանաւ նոցա ոչ ամբարձան շիրիմք կճեայք, եւ ոչ առաքինութեանց նոցա դրոշմեցան արձանագիրք, սակայն յի- շատակք նոցա ի սիրտս բարերարելոցն ի նոցանէ կան անջնջելի: Ստուերք նոցա ոչ կարօտին պերճանաց՝ յորոց խուսեցինն ՚ի կեն- դանութեան. այլ եթէ իցէ ինչ նոցա տակաւին յերկրաւորաց աստի

ցանկալի, սիրեն ապաքէն դեգերել ի հիւղս՝ ուր բնակէ առաքի-
նութիւն վաստակասէր, քաջալերել զաղքատանին սրտաբեկ ի
թշուառութենէ, վառ եւ բորբոք պահել ի սիրտ պատանեաց զրոց
հարսանեկան տարփից, զախորժակս բարեաց բնութեան, զսէր
վաստակոց եւ զերկիւղ ճոխութեան:

Ռամիկն, որ լուռ եւեթ կայ առ շիրիմս կանգնեալս ի պատիւ
թագաւորաց, եղ անուանս ինչ վայրաց աստանօր՝ որ անմահացուս-
ցեն զյիշատակ կորստեան Վիրգինեայ: Կիրճդ՝ որ ի մէջ ժայռից
մերձ յԱմար կղզի՝ կոչի Սեմեթուան յանուանէ նաւուն Վիրգինեայ՝
որ բեկան անդ. Հրուանդանդ կարկառեալ ի ծով հեռի աստի եր-
իւք փարսախօք, եւ կէս ի կէս ծածկեալ յալեաց, զորով չկարաց
չրջան առնուլ նաւն այն յառաջ քան զոր մրրկին եւ ի նաւահան-
գիստ այսր մտանել, անուանի թշուառ: Եւ ի սպառուած հովտիդ
ծոցդ, զոր տեսանես, յորջորջի Շիրիմ. ուր գիական Վիրգինեայ
գտաւ խրեալ յաւաղին. կամելով իմն ալեաց ածել զայն առ իւրսն,
եւ զսպաս յետին մատուցանել պարկեշտութեան օրիորդին ի տեղ-
ւոջ՝ որ անմեղութեամբ նորա պատուեալն էր:

Եւ արդ, որդեակք սիրակցորդք եւ մարք չարաբաստիկք, զարմ
ցանկալի, մայրիքդ՝ որ զձեօք երբեմն հովանացեալք, աղբերք՝ որ
ձեզն բղխէին, բլուրք ուր դուրդ ի միասին հանգչէիք, լան տա-
կաւին զկորուստ ձեր: Ոչ ոք յետ մահուդ իշխէ մշակել զերկիրդ
ամայի, եւ ոչ զխոնարհ հիւղող նորոգել. երամակ այծիցդ վայ-
րենացեալ, եղծեալ ծառաստանք, թռչունք խուսափեալ. բազէից
եւեթ, որ բարձրաթռիչ զխորաձորովք ժայռիցս ճախրեն, լսին
արդ կռիչք: Իսկ ես վրիպեալ ի տեսոյդ ձերմէ, որպէս բարեկամ
զերկ ի սիրելեաց, իբր անզաւակեալ հայր որդեկորոյս, որպէս ու-
ղեւոր մոլորեալ յերկրի, այսպէս ի կղզւոյ աստ կեամ Ֆիայնակ:

26

Ի ՄԱՆ ՍՈՒԱԿԻՆ

ԵՂԵՐՔ ՇՈՒՈՒԻ

Շուինչ, յոյ, երգ
Ակմբիլ, Ժողովուրդ
Իրասանգ. Զոյն Կոյ
Առնուլ, Բերել
Գալ ի համբոյր, Ըրանէն
Հերկահար, Եր Լարու հերիւ
Երաս, Լար-Բէն, Դոբ
Հուր շնչել. Իր Բէն

Դիւր Կալ, Բոյն
Տարմ, Երմ, Իրմ
Պարիլ, (Բերել)
Մայրեւոր, Էյր Կոյ
Տֆուն, Կոյն Կոյ
Հագնեղու, Բոյն Կոյ
Սարդ, Կոյն
Երանգ հարկանել, Կոյն Կոյ

Աչք դեղեցիկ ցողագին
Լացէք ըզմահ սոխակին:
Վայ եւ եղուկ ինձ հիքիս,
Սուգ եւ ի յիմ սիրելիս.
Չամենեսին մի խաւար
Դրնէ յարտօսր անդադար:
Մի՛ զիս մի՛ զիս ըսփոփէք,
Մի՛ դիւր սըրտիս տայք երբեք.
Ձի սէր սոխակն իմ լրեաց
Սան իմ սիրուն երգասաց,
Ձի սէր հաւիկն իմ մեռաւ
Սան իմ սիրուն անպարսաւ:

Այն երաժիշտն անտառի
Ուր երգ լրսէ անդ թառի.
Եկն ի թըփոյն տերեւ խիտ,
Նըստէր երգոյն զընէր միտ,
Նախանձընդդէմ կարեւէր
Ուռնոյր ուռնոյր եւ հեծէր,
Չաչսն խըփեալ վառէր հուրք,
Ծըծէր յերկնէ ոգի նուրք.
Շըընջէր մեղմ ի մըրմունջ,
Շարժէր չըփնչս ի ձիգ չունչ:
Օդոյն պարիկք ամենայն:

Շուրջ ակըմբեալ ի քո ձայն
Տան քեզ սըրտիւ երանի ,
Ձիք քեզ անդ ոք նըմանի :
Անակրէոն չէ քեզ զոյգ
Եւ ոչ Տիբուլ յերգ առոյգ :
Մինչդեռ դու զսէր նըւագեա ,
Երկինք երկիր լռեն քեզ :
Թէ ամպ յորոտ մըրմըռայ ,
Անհոգ սաստեա դու նըմայ :
Հալեալ ի սէր քո չըքնաղ
Տարափ հեղիկ ցընդէ չաղ .
Դու քերթողին լարից տաա
Գեղեցկօրէն տաղից դաա .
Թէ երթայիր դու ընդ իս
Յիմ տուն եւ յիմ ընտանիս ,
Քեզ սիւնադարդ ապարանք
Վանդակափեղի եւ դրասանդ
Յօրինէի նըկարէն՝
Մըթին մայրւոյդ փոխարէն :
Քեզ սիրելեաց գութ եւ սէր
Կամ որդն եւ մի՞ն պակասէր . . .

Թռիչս առեալ յիւր ճըղէն
Ճախր ի կամարն ամպեղէն՝
Վանդակագործ մուտ ի տուն ,
Թեւ թօթափեաց եւ տըտուն ,
Հովտաց լերանց եւ դաշտաց
Մայրեաց ու աղբերց Երթ առաց :
Մեք զմեր խոստումն արարաք ,
Նա փոխարէն տայր արագ .
Եղանակէր ձայն պէսպէս ,
Հընչէր յողջոյն գեղօրէս :
Յուով վըրանք փեղի բացին ,
Հովիւ լըսէր ի բացին ,
Լըսէր ի բլուր մայրեւոր
Եւ յերկանին հարսըն նոր ,
Նաւք լըսէին ի ծովուն ,
Լըսէր կապեալ բանտ տըքուն :

Կայր անմըռունչ հաւ ամէն
Ունկըն զընէր յերամէն ,
Եւ նախանձոտ սեաւ սարիկ
Ի միտ առնոյր գողացիկ
Ըզցանկալոյն երգ փափուկ՝
Սուրել իբրեւ ծիծառնուկ :
Սակայն ի սեաւ մանգաղէ
Ժըպիրն մահուն ո՛վ ապրէ :
Վա՛հ եւ եղուկ յիշատակ ,
Բիւր ցաւք տան յիս ասպատակ .
Մեռանին եզն հերկահար ,
Դու մարտորոտ երիվար ,
Վարդ եւ շուշան մեռանին ,
Դեղձի ու՛նոյն թըղենին ,
Մեռանի սարդ հագներգուի
Ձերդ զիւցաղին ձիթենի ,
Մեռանի , ո՛հ , ընդ մօտոյ
Եւ երկնաբուն գեղ մարդոյ :
Աչք գեղեցիկ ցողաքին
Լացէք ի ոէր սոխակին :

Էր ի յերկրին ժանտ երաշտ ,
Հեծէր մարմանդ խաշն եւ դաշտ ,
Արեւն ի ճեմ ծանր յԱռիւծ
Լիրեան չընչէր հուր ի հիւծ :
Վայրիկ մ'ելի եւ մրտի ,
Ո՛հ , գոյժ ետուն իմ սրտի ,
Սան իմ չերգէ գոչեցին ,
Հատեալ էր ձայն սոխակին :
Ձի ի նա հուր հար եռանդ ,
Յաջ ոտանէն էր հիւանդ .
Առեալ տըքնէր զայն ի ներս
Միտանի բուն գիչերս .
Լիախորտիկ գէր սեղան
Կայր առաջի իւր խոտան :
Ո՛հ , մի ստիպէք երկարել ,
Սիրտ ոչ բերէ զբանիս թել .
Այանոյր սոխակն եւ հեծէր ,

Քանի՛ օտար մինչ երգէր ,
 Եկն ըզսրբաբերն թալուկ ,
 Ինքն նըւաղ ի լըլուկ .
 Աչերն եղեն մըթաղգեաց ,
 Սպիտակ եցոյց բաց խըփեաց ,
 Բախեաց կըտուց , անկաւ վաղ ,
 Չըգոյր սոխակն , ո՛հ , աւա՛ղ :
 Աչք գեղեցիկ ցօղապին
 Լացէք ըզմահ սոխակին ,
 Շողշողուն աչք աստեղաց
 Ըզսոխակին առէք լաց :
 Շիջաւ աչացս իմ արեւ ,
 Կեանքն ապաշաւ ինձ եղեւ :
 Լացէք թըռչունք յոստ թառամ ,
 Գոյժ եւ ի ձեր յոգն երամ . . . :
 Եւ դուք եղբարք սիրելւոյն
 Երկայնեցէք ողբս ի նոյն ,
 Է յիրաւի զոր առնէք ,
 Տոհմիդ չուք մեծ էր այն հէք :
 Աչք գեղեցիկ ցօղապին
 Լացէք ըզմահ սոխակին ,
 Աչք լուսալիր աստեղաց
 Ըզսոխակին հարէք լաց :

Հ. Ա. Կ. Բագրատունի

ՅԱՆԿ ՆԻՒԹՈՑ

ՄԱՍՆ Ա.

Յառաջարան	Գ	Է2
1. Յակոբ եւ Լարան		5
2. Սամփսոն եւ Դալիլա		7
3. Քրմացն Բելայ խաբէութիւն եւ կոտորած		9
4. Իսահակ եւ Ռեբեկա		11
5. Մահ Անտիոքոսի		13
6. Նաւարկել Պաւղոսի յիտալիա		16
7. Գոհութիւն առ Աստուած		18
8. Համան		20
9. Ողբ Դաւթի ընդ մահ Սաւուղայ եւ Յովնաթանու		23
10. Օրհնութիւն Մովսիսի (հայկական չափաւ)		25
11. Հռութ		27
12. Մահ Հողովեռնեայ		29
13. Պատմէ Յուդիթ զյաղթանակ իւր		33
14. Պաւղոս յատենին Փեստոսի		36
15. Հարիւրապետն Կոռնելիոս		39
16. Խրատք Յովիդայեայ առ Յովաս		43
17. Երեքին սենեկապանք Դարենի		46
18. Կային		51
19. Գովութիւն իմաստութեան		55
20. Տրտունջք Յորայ (հայկական չափաւ)		58
21. Խրատք արդարութեան , եւ խորհուրդք ամպարչտաց		59
22. Իսահակ		61

Մ Ա Ս Ն Բ.

ԱՔՍՈՐԱԿԱՆՔ Ի ՍԻՊԵՐԻՍ. (Ա. Էն մինչեւ Ժ. Գ. հատուած)	69—110
1. Կին նաւաւարին	71
2. Առ սոխակն	73
3. Ամառն	76
4. Մենամարտ	79
5. Նուագ զղջական ի ժամ մահու	82
6. Մանուկն եւ հրեշտակ	85
7. Մուտ արեգական	88
8. Գարուն	91
9. Մաշեցեր որպէս սարդի ոստայն զանձն նորա	95
10. Գերուհին	99
11. Աղօթք մանկան զարթուցելոյ	103
12. Մարդոյ որպէս խոտոյ են աւուրք իւր	108
13. Երկինք պատմեն զփառս Աստուծոյ	112
ՊՕՂ ԵՒ ՎԻՐԳԻՆԻԱ. (Ա. Էն մինչեւ Ժ. Ա. հատուած)	114—167
14. Որբ մանկունք	116
15. Յարգարն դատաւիետեալ	120
16. Ի մկրտութիւն թոռնեկին, հաւն առ մանկիկն	126
17. Մայր եւ դստրիկ	131
18. Կենցաղ մշակաց	137
19. Հովուական կենցաղ	143
20. Եղերերգութիւն 'ի մահ տիկնոջն Կուինտալինայ Պորկէզի	147
21. Հովիւ եւ հովուուհի	152
22. Ծերունին մերձ 'ի մահ եւ ընտանիք իւր	158
23. Դաշտին յաւար, եղերք մշակին	163
24. Մահ սոխակին, եղերք հովուի	166

133, 134, 135, 136

« Ազգային գրադարան

NL0024333

4-րդ

« Ազգային գրադարան

NL0024332

աղի 3-րդ

« Ազգային գրադարան

NL0024331

աղի 2

« Ազգային գրադարան

NL0024330

աղի 1

